

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА

**ПРАВА ЛЮДИНИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ,
ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ ТА ОНТОЛОГІЧНИЙ
АСПЕКТИ**

*Матеріали
Регіональної науково-практичної конференції,
присвяченої 73-ій річниці проголошення
Загальної декларації прав людини
(м. Дніпро, 7 грудня 2021 р.)*

*Укладач
кандидат юридичних наук, доцент
Л. М. Сердюк*

Дніпро
2022

УДК 342.7
П 68

*Схвалено Науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 6 від 17.02.2022)*

П 68 Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспекти : матеріали Регіон. наук.-практ. конф., присвяч. 73-ій річниці проголошення Загальної декларації прав людини (м. Дніпро, 7 груд. 2021 р.) ; уклад. канд. юрид. наук, доц. Л. М. Сердюк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 164 с.

Збірник містить матеріали Регіональної науково-практичної конференції, в якій брали участь учені, практичні працівники органів Національної поліції, представники інших органів публічної влади та громадських об'єднань Дніпропетровської області, а також докторанти, аспіранти і здобувачі вищої освіти.

Тематика публікацій охоплює актуальні проблеми теорії прав людини, включаючи міжнародні стандарти їх дотримання, й імплементації останніх у національні правові системи суверенних держав, удосконалення механізмів реалізації, охорони та захисту прав людини, а також методології дослідження цих правових феноменів.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі й освітньому процесі ЗВО, які здійснюють підготовку правників і правоохоронців, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

***Матеріали подано в редакції авторів тез.
Оргкомітет не несе відповідальності за зміст
та автентичність поданих матеріалів***

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

канд. юрид. наук **К.В. Бахчев** (голова); д-р. юрид. наук, доц. **В.О. Боняк** (заст. голови); канд. юрид. наук, доц. **А.В. Самогуга**; канд. юрид. наук, доц. **Сердюк І.А.**

ЗМІСТ

Боняк В. О.

Проблемні питання діяльності Конституційного Суду
України із забезпечення права кожного на звернення
з конституційною скаргою та шляхи їх вирішення 8

Дерев'янка Б. В.

Міркування про порушення прав людини
у сучасних нібито демократичних реаліях11

Самбор М. А.

Права, свободи та інтереси людини і громадянина у цифровому
(віртуальному) світі: до питання пошуків правового регулювання 15

Селіхов Д. А.

Відображення ідей загальної декларації прав людини ООН
в Генеральному заключному акті 1975 року та документах ОБСЄ 19

Бочковий О. В.

Рівність прав у правовій державі: міф та реальність 23

Демків Р. Я.

Роль громадянського суспільства у захисті
прав і свобод людини та громадянина 25

Долгорученко К. О.

Колабораціонізм як політико-правовий феномен
періоду Другої світової війни27

Коваленко В. В.

Роль та значення прецеденту в діяльності
Європейського суду з прав людини 29

Левін О. Л.

Витоки сучасної теорії прав людини
в політико-правовій думці Київської Русі 33

Орлова О. О., Сафонова Т. Р.

Україна & ЄС: проблеми та перспективи взаємовідносин і взаємодії 36

Саксонов В.Б.

Межі здійснення суб'єктивних юридичних прав
у цивільних правовідносинах 38

Самотуга А. В.

Вплив міжнародних актів з прав людини
на законодавче забезпечення євроінтеграції України 41

Сердюк І. А.

Методи практичного використання права як структурний
елемент методології права: аргументи «за» і «проти» 45

Сердюк Л. М.

Правосвідомість майбутнього правоохоронця:
теоретична модель 48

Лантух І. С.

Удосконалення міжнародних та національних механізмів
реалізації, охорони та захисту прав людини 50

Лантух І. С., Гречишкін І. К.

Особливості захисту прав людини в умовах
внутрішніх збройних конфліктів 54

Агаєв І.

Реалізація прав людини в Україні 57

Азаров Д. В.

Захист та охорона прав людини
на національному та міжнародному рівнях 59

Антонюк В.

Розвиток конституціоналізму в Україні 61

Асламов О. О.

Колабораціонізм: основні підходи до розуміння терміно-поняття 63

Асламов О.С.

Women's rights and gender equality in Ukraine. Gender equality
strategy accessibility of justice for women in Ukraine 65

Бортнік Д. В.

Співробітництво між Україною та ЄС
у сфері протидії торгівлі людьми 68

Волик М. Роль партій у політичній системі суспільства	72
Волкова А. О. Становлення прав і свобод людини як конституційної цінності	74
Гавриленко О. І. Політико-правова ідеологія українського державотворення: функціональний аспект	77
Герасимов А. Є. Ефективне функціонування Європейського суду з прав людини як складова механізму захисту основоположних прав і свобод людини	79
Головка В. В. Національні та міжнародні механізми захисту прав людини	81
Гордієнко Д. Інститут обрання суддів: аргументи «за» і «проти»	84
Граховский О. Функції права: сутнісний аспект	86
Гулак А. Формула ідеальної держави	89
Гупал Д. С. Особливості визначення правового статусу міжнародних неурядових організацій у міжнародному праві	91
Дегтярьов Д. Електронна демократія: вітчизняний та зарубіжний досвід	94
Зеленський А. В. Забезпечення прав та свобод людини і громадянина – основний напрямок діяльності муніципальної влади	96
Зосімов А. О. Порушення трудових прав громадян, викликаних заходами, запровадженими у зв'язку з COVID-19	101

Іванчук О. С., Шевейко Ю. А.

Вплив рішень Страсбурзького суду з прав людини на юридичну практику в Україні 103

Івженко К. С.

Право на життя: сутнісний аспект 106

Івоніна А.

Особливості обмеження активного виборчого права у світі 108

Касич Є. Ю.

Порушення прав людини в анексованій рф частині України – Автономній Республіці Крим 110

Коваленко О. О.

Проблемні питання протидії корупцією в Україні 112

Костенко М. А.

Місце і роль теорії держави і права у системі юридичних наук 114

Кочкіна Д. Д.

Удосконалення конституційних механізмів гарантування природних прав людини – вимога часу 116

Куктенко А. С.

міжнародне співробітництво у сфері протидії та запобігання злочинності: проблема визначення поняття 119

Куляк Б. В.

Методологія дослідження прав людини та інших, пов'язаних із ними правових феноменів 121

Лебедєва А. О.

Зародження прав людини як історико-культурний феномен 124

Макруха Є. О.

Порушення прав сексуальних спільнот як вияв нетолерантного до них ставлення 126

Рец В. В.

Праксеологічні проблеми правомірного обмеження права на свободу та особисту недоторканність 128

Співаченко О. О.

Міжнародні стандарти прав людини та їх імплементація
в процесі реалізації правозахисної функції судової влади в Україні 132

Туряк Х. Д.

Імплементація міжнародних стандартів прав
людини і основоположних свобод в Україні 135

Удовик І. М.

Міста-держави: закономірності виникнення та функціонування 138

Паталаха І. О.

Проблемні питання застосування національними судами
Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод
та практики Європейського суду з прав людини 140

Смірнова І. О.

Людська гідність і права людини як основа
конституційного устрою держави 143

Закритна Є. Є.

Захист прав людини, що здійснює ОБСЄ 145

Закритна К. Є.

Європейська система захисту прав людини 149

Олійник Ю. В.

Удосконалення національних механізмів реалізації,
охорони та захисту прав людини – вимога часу 151

Гурєєв А. В.

Особливості міжнародно-правового регулювання
збройних конфліктів: шляхи їх вирішення 154

Заблоцька А. О.

Комітет ООН проти катувань 156

Кігай В. А.

Особливості реалізації права на професійну
правничу допомогу в Україні 158

Шупер В.В.

Територія в міжнародному праві в аспекті дослідження
принципу територіальної недоторканності 161

Боняк В. О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ІЗ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА КОЖНОГО НА ЗВЕРНЕННЯ З КОНСТИТУЦІЙНОЮ СКАРГОЮ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

При підготовці тез цієї доповіді поставлено за мету окреслити окремі проблемні питання в діяльності Конституційного Суду України (далі – КСУ, Суд), пов'язані із забезпечення права кожного на звернення з конституційною скаргою та запропонувати можливі шляхи їх вирішення.

Слід відзначити, що прийняті у 2016 р. Верховною Радою України зміни до Основного Закону держави в частині правосуддя розширили можливості особи із захисту своїх прав, а саме, поряд із іншими засобами кожному було гарантовано право на звернення із конституційною скаргою до КСУ з підстав, які визначені Конституцією України та законодавством. Відповідно до цих змін, Суд наділений правом із вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) закону України за конституційною скаргою особи, яка вважає, що застосований в остаточному судовому рішенні в її справі закон України суперечить Конституції України. Така конституційна скарга може бути подана у випадку, коли вичерпано всі інші національні засоби юридичного захисту [1]. Отже, легалізований інститут конституційної скарги став однією із новел вітчизняного законодавства, що отримав свій подальший розвиток у Законі України «Про Конституційний Суд України» від 13 липня 2017 р.

Виконання КСУ контрольних повноважень, визначених Основним Законом держави, здійснюється у межах спеціальних юридичних процедур, однією з яких є конституційне провадження за конституційними скаргами фізичних осіб та юридичних осіб приватного права, які вважають, що застосований в остаточному судовому рішенні в їх справах закон України суперечить Конституції України.

Зауважимо, що фактичною підставою для виникнення таких охоронних конституційно-правових відносин, у межах яких Конституційний Суд України уповноважений вирішувати питання про відповідність Конституції України (конституційність), застосованого в остаточному судовому рішенні закону України, є юридичний факт звернення фізичної особи або юридичної особи приватного права до КСУ з конституційною

скаргою.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про Конституційний Суд України», такі звернення (письмові клопотання) надсилаються поштою або подаються безпосередньо до Секретаріату; їх попередню перевірку здійснює Секретаріат Конституційного Суду України; керівник Секретаріату може повернути скаргу суб'єкту права на такий різновид звернення у зв'язку з її невідповідністю за формою вимогам Закону, однак таке повернення скарги не виключає повторного звернення до КСУ з дотриманням вимог Закону України «Про Конституційний Суд України») [2].

Офіційна статистика свідчить, що орган конституційного контролю почав приймати та реєструвати конституційні скарги уже з жовтня 2016 року (перша конституційна скарга надійшла від ПАТ «Інститут розвитку передових технологій» щодо неконституційності положень частин другої, третьої статті 67 Закону України «Про виконавче провадження») [3, С. 18], тобто, до набрання чинності Законом України «Про Конституційний Суд України» від 13.07.2017 р., який визначив вимоги до змісту, форми конституційної скарги, встановив коло суб'єктів подання такої скарги, умови її прийнятності та ін.

Зокрема, тільки у 2016 році було зареєстровано 39 таких скарг, у 2017 році – 435, 690 – у 2018 році, у 2019 році Секретаріатом КСУ було зареєстровано вже 664 скарги, а у 2020 – 563. Однак незважаючи на перераховані у чинному законодавстві вимоги до змісту та форми конституційної скарги, значна їх частина все ж повертається суб'єкту звернення через невідповідність її форми вимогам Закону України «Про Конституційний Суд України».

Така статистика актуалізує проблему критично низької правової обізнаності (поінформованості) суб'єктів подання конституційної скарги, яка повинна бути подолана. У зв'язку з цим слід наголосити на тому, що поряд із суб'єктами, чия професійна діяльність безпосередньо пов'язана з формуванням професійної правосвідомості майбутніх правників (в першу чергу, наукові й науково-педагогічні працівники закладів вищої освіти, котрі здійснюють підготовку фахівців за напрямом «Право», практикуючи адвокати, правозахисники та ін.), важливу роль у вирішенні цієї проблеми має відігравати і сам Конституційний Суд України, шляхом узагальнення судової практики та інформуючи громадськість про її результати.

Зауважимо, що у доктрині конституційного права донині дискусійним залишається предмет конституційної скарги. Викликано це тим, що гарантовані Основним Законом Української держави права і свободи людини можуть бути обмежені чи-то порушені не лише законами, але й підзаконними нормативно-правовими актами (наприклад, нормативними указами Президента України, постановами Верховної Ради України, декретами та постановами Уряду), тобто тими актами, які за своєю юридичною силою є найбільш наближеними до законів держави. Тож слушним є підхід,

відповідно до якого предмет неповної нормативної моделі конституційної скарги, що його втілено в національному законодавстві Української держави, має охоплюватися обсягом поняття «законодавство», що його сам же КСУ надав у своєму рішенні в рішенні у справі щодо тлумачення однойменного терміна [4].

Наступним проблемним питанням у діяльності Конституційного Суду України є недоліки правового регулювання суспільних відносин, що виникають на стадії виконання рішень Конституційного Суду України, ухвалених за конституційними скаргами, і регламентація таких відносин відбувається на двох рівнях: законодавчому та рівні підзаконного нормативно-правового регулювання (мається на увазі Регламент Конституційного Суду України, введений в дію Постановою КСУ). Виходом із цієї ситуації, на нашу думку, має стати прийняття суб'єктом законотворчості – Верховною Радою України відповідного закону про регламент Суду.

Позитивними зрушеннями в цьому плані став підготовлений групою народних депутатів у вересні 2021 року до другого читання проект закону «Про конституційну процедуру». Такий підхід є виходом із ситуації, що склалася, й узгоджується з нормативно-правовим приписом, закріпленим у п. 14 ч. 1 ст. 92 Основного Закону Української держави: «виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів; засади судової експертизи; організація і діяльність прокуратури, нотаріату, органів досудового розслідування, органів і установ виконання покарань; порядок виконання судових рішень; засади організації та діяльності адвокатури» [5].

Водночас щодо назви майбутнього закону, то поділяємо думку тих вітчизняних учених, котрі наголошують на існуючому загальному правилі: найменування має відображати його зміст, окреслювати саме ті суспільні відносини, які врегульовуються цим законом, та повинні не виходити за межі такого правового регулювання. Тоді ж як ознайомлення зі змістом вищевказаного законопроекту переконливо доводить, що терміно-поняття «конституційна процедура» є значно ширшим за той зміст, що його ініціатори вклали у означений законопроект, в якому мова здебільше йде мова про організацію діяльності тільки Конституційного Суду України як такого.

Свого удосконалення потребує й інститут забезпечувального наказу (ст. 78 Закону України «Про Конституційний Суд України»). Призначення цього інституту – запобігти незворотнім наслідкам внаслідок набрання законної сили остаточним рішенням суду загальної юрисдикції, ухваленим у справі суб'єкта права на конституційну скаргу. Звідси, вимогою часу є необхідність конкретизації Парламентом України виняткових випадків, за наявності яких Велика палата КСУ може ініціювати вжиття заходів щодо забезпечення конституційної скарги та видання забезпечувального наказу.

На завершення зауважимо, що перспективним напрямком наукових досліджень вітчизняних правників має стати подальше науково-теоретичне

осмислення різних аспектів практики Конституційного Суду України із забезпечення права кожного на звернення з конституційною скаргою, а результати таких пошуків сприятимуть вдосконаленню національного законодавства і, як наслідок, самої діяльності органу конституційної юрисдикції в Україні.

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України 1401-VIII від 02.06. 2016 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>.

2. Про Конституційний Суд України): Закон України від 13.07.2017 № 2136-VIII (зі змін. та допов.). Відомості Верховної Ради України. 2017. № 35. Ст. 376.

3. Звіт з моніторингу діяльності Конституційного Суду України щодо розгляду конституційних скарг. URL: <https://newjustice.org.ua/wp-content/uploads/2019/07/Zvit-z-monitoringu-diyalnosti-Konstitutsijnogo-Sudu-shhodo-rozglyadu-konstitutsijnih-skarg.pdf>.

4. Єрмоленко Я. В. Зміст поняття конституційної скарги в сучасній правовій доктрині та конституційному законодавстві України. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2017. № 3. С. 95-103.

5. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

Дерев'яно Б. В.

*доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу правового забезпечення
ринкової економіки
Науково-дослідного інституту
приватного права і
підприємництва ім. академіка
Ф.Г. Бурчака НАПрН України,*

МІРКУВАННЯ ПРО ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СУЧАСНИХ НІБИТО ДЕМОКРАТИЧНИХ РЕАЛІЯХ

10 грудня весь світ святкуватиме чергову – тепер уже 73 річницю ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини [1]. Мабуть більшість представників держав, які брали участь у її розробці та ухваленні, гадала, що до 2021 року проблеми прав людини у жодній країні світу не буде як такої. На жаль, представники держав дуже помилилися.

Сьогодні права людини зазнають утисків навіть у найбільш економічно розвинених державах із багатоміліардовими демократіями. Що казати про держави, які розвиваються, зокрема і про держави колишнього СРСР. Права людини обмежуються щодня, а цинізм урядів та адміністрацій у різних країнах вимагає від людей подання клопотань на обмеження себе у правах. Не менше права людини обмежуються і керівництвом інших, наприклад

сусідніх, країн. У першу чергу це стосується економічних прав. Але у випадках відвідування таких держав можуть бути порушені і фундаментальні права людини. На жаль, за прикладами ходити далеко не доводиться.

У зв'язку із всесвітньою пандемією COVID-2019 навіть у державах з розвиненими економічними інституціями виправдано або і без достатніх підстав порушуються загальні та економічні права людини – право на свободу пересування (стаття 13 Загальної декларації прав людини [1]); право на працю (стаття 23 Загальної декларації прав людини [1]); право на відпочинок (стаття 24 Загальної декларації прав людини [1]), порушене через обмеження права на вільне пересування у межах країни та за її межі (також варто згадати, як наприкінці березня 2020 року рішеннями місцевих рад було заборонено людям відвідувати лісопаркові зони з метою відпочинку. Щодо «порушників» співробітниками поліції склалися протоколи нібито за порушення норми статті 44-3 Кодексу України з адміністративних правопорушень «Порушення правил щодо карантину людей», згідно з якою порушення правил щодо карантину людей, санітарно-гігієнічних, санітарно-протиепідемічних правил і норм, передбачених Законом України «Про захист населення від інфекційних хвороб», іншими актами законодавства, а також рішень органів місцевого самоврядування з питань боротьби з інфекційними захворюваннями, тягне за собою накладення штрафу. У цьому зв'язку слід вказати на недовіру з боку влади до громадян та свідоме введення їх в оману, нехай і з благородною метою. Так, в інтерв'ю на той момент головного санітарного лікаря України В. Ляшка, даному 20 травня 2020 року, після 6 хвилини та 50 секунди було зазначено, що частину карантинних обмежень, зокрема і щодо вільного відвідування парків, скверів, лісів тощо було запроваджено без будь-якого медичного обґрунтування, або ж навіть усупереч йому, задля підвищення рівня тривоги, що на думку В. Ляшка, мало сприяти дотриманню громадянами й інших, більш важливих та медично обґрунтованих обмежень [2]. А отже, іще було порушено право людей на отримання достовірної інформації); право на здійснення підприємницької діяльності (стаття 42 Конституції України [3]) та інші. Усі запроваджені обмеження пояснюються турботою про життя і здоров'я людини. Але ж навіть у державах та регіонах, де поширення хвороби не досягло рівня епідемії, права людини все одно обмежуються. Те саме стосується і держав, які перемогли та повністю поборолі пандемію. Усе одно там залишаються обмеження на вільне пересування, відвідування громадських місць тощо. Зрозуміло, що під час епідемій, епізоотій, стихійних лих обмеження прав людини є виправданими. Проте виникають сумніви стосовно скасування після остаточного подолання людством пандемії та її наслідків урядами держав запроваджених обмежень. Сьогодні уряди можуть щільніше контролювати пересування громадян (підданих), стан їхнього здоров'я, їх економічну активність та фінансові результати діяльності. І навряд чи вони схочуть від такого контролю відмовитися.

Крім названих прав людини у багатьох державах, зокрема як мінімум у двох сусідніх із Україною державах, порушуються політичні права, проголошені статтею 21 Загальної декларації прав людини [1]. Зокрема «непотрібна» владі людина не може бути обрана в органи державної влади. А право обирати спотворюється нечесним підрахунком голосів. Більше того, у таких державах порушуються і право на свободу думки, совісті та релігії (стаття 18 Загальної декларації прав людини [1]), свободу переконань та їх вільне вираження (стаття 19 Загальної декларації прав людини [1]), право на свободу мирних зібрань (стаття 20 Загальної декларації прав людини [1]), а також фундаментальні права на життя, свободу та особисту недоторканність (стаття 3 Загальної декларації прав людини [1]). У Республіці Беларусь активізувалися дебати стосовно впровадження примусового позбавлення громадянства. Кілька років тому аналогічні пропозиції по відношенню до осіб, винних у вчиненні діянь, пов'язаних із сепаратизмом і тероризмом, обговорювалися і в Україні. На нашу думку, примусове позбавлення громадянства злочинців є незаконним, недоцільним і нелогічним, адже державі простіше витребувати в іншій державі громадянина, а за вчинення злочину слід застосовувати більш серйозні міри покарання, аніж позбавлення громадянства [4].

Зрозуміло, що громадянам України краще не відвідувати держави та регіони, в яких нехтуються основні права людини. Проте агресивні дії Російської Федерації у 2014 році самі знайшли громадян України. Більше 14 тисяч громадян через дії сусідньої держави втратили життя, десятки тисяч отримали поранення різного ступеня, мільйони втратили право на вільне пересування в межах власної країни, право на житло, право на працю, право обирати та бути обраними (зокрема це стосується внутрішньо переміщених осіб, позбавлених права голосувати на місцевих виборах) та інші. Були порушені економічні права та інтереси усіх без винятку громадян України, змушених сплачувати військовий збір, додатково фінансувати військові структури, відчувати наслідки погіршення інвестиційного клімату, впевненості у завтрашньому дні. У розпал ведення українською армією жорстоких боїв за Дебальцеве із кадровими російськими військовими підрозділами на початку 2015 року міністром фінансів Н. Ярецько щоденні військові витрати держави Україна було оцінено у 5-7 млн. доларів США [5]. Це ті гроші, які громадяни України могли б використати для покращення рівня життя.

Події листопада 2021 року, пов'язані із стягуванням Російською Федерацією значних угруповань військ до прикордонних із Україною областей, Республіки Беларусь, окупованої Автономної Республіки Крим, із мігрантською кризою у Республіці Беларусь, із опублікуванням матеріалів розслідувань проваленої операції із захоплення військових злочинців із угруповання Вагнера, із поширенням в мережі інтернет інформації про можливість запровадження в Україні військового стану, із припущенням наявності змови з метою здійснення державного перевороту та ін., спричинили падіння ринкового курсу української валюти, падіння на

міжнародних фондових біржах акцій українських підприємств та їх об'єднань, падіння вартості українських цінних паперів, зниження інтересу інвесторів до України, підвищення в Україні ринкових цін на продукти харчування, промислові товари, електроніку тощо. А це пряме зазіхання і порушення економічних прав громадян.

Наведено лише декілька прикладів порушення прав громадян (підданих) різних держав світу загалом та громадян України зокрема. Зрозуміло, що рано чи пізно порушники будуть у більш або менш жорсткій мірі покарані. Але пересічним громадянам чи підданам, які постраждали, страждають сьогодні і ще постраждають у майбутньому від порушень їхніх прав урядами та посадовими особами своїх та чужих держав, навряд чи буде компенсовано завданих збитків, особливо якщо ці збитки не є прямими. Сучасна судова система, зокрема і система міжнародного судочинства, є дуже повільною та забюрократизованою. ООН сьогодні потребує термінової реорганізації, оскільки усе більше нагадує сумнозвісну Лігу націй, керівні органи ЄС та більшості економічно розвинених держав із демократичним політичним режимом довго приймають рішення, які часто носять форму усього лише висловлень «глибоких занепокоєнь»...

Вважаємо, що боротьбу за дійсне дотримання і захист прав людини слід розпочинати із голови. Тобто дослідження вчених - представників різних країн у сфері міжнародного права мають спрямовуватися на розробку реальних пропозицій реформування ООН як організації.

Користуючись форматом тез доповіді, а також тим, що відносини із захисту прав людини, зокрема по відношенню до громадян України, які постраждали і продовжують страждати від агресивних дій Російської Федерації, не були покращені, дозволимо собі навести висновок із тез річної давнини: «...очевидно, що сьогодні ООН стає такою самою малоефективною організацією, як свого часу Ліга націй. На нашу думку, ефективно запобігти глобальним світовим конфліктам і війнам, ефективно протистояти сучасним державам-агресорам можливо буде через прийняття додаткових міжнародних актів, які у розвиток положень про права людини запровадять жорсткі обов'язки держав із жорсткими санкціями до держав-порушниць. І сама ООН має бути реформована в ефективнішу організацію. Логічно, щоб ця організація разом із новим правовим статусом, складом учасників, їх компетенцією, новим порядком прийняття рішень тощо отримала і нову назву. Зрозуміло, що це має бути завданням не одного наукового дослідження, розробки, обговорення, ухвалення та реалізації. Тому і сьогодні боротьба за права людини триває» [6, с. 9].

1. Загальна декларація прав людини ООН від 10 грудня 1948 року. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_015

2. Інтерв'ю В. Ляшка. 20 травня 2020 року. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=zhEhYivTbd8&t=416s>, після 6 хвилини 50 секунди.

3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР.

Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.

4. Bogdan Derevyanko, Evgeniy Zozulya. 2017. Controversy in Deprivation of Citizenship on Charges of Terrorism and Separatism, *Journal of Advanced Research in Law and Economics*, Volume VIII, Winter, 7(29): 2103–2111. DOI:10.14505/jarle.v8.7(29).06

5. Глава Мінфіну України оцінює щоденні витрати держбюджету на війну на сході в \$ 5-7 млн. *interfax-Україна*. 23.01.2015. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/246423.html>

6. Деревянко Б.В. Захист прав людини та міжнародні організації – історія становлення і перспективи реформування. *Збірник тез круглого столу, присвяченого 72-й річниці прийняття Загальної декларації прав людини (м. Київ, 10 грудня 2020 р.)*. Київ: ДНДІ МВС України, 2021. С. 7–9.

Самбор М. А.

*кандидат юридичних наук,
член-кореспондент Національної
академії наук вищої освіти України,
начальник сектора моніторингу
Прилуцького районного відділу
поліції Головного управління
Національної поліції
в Чернігівській області*

ПРАВА, СВОБОДИ ТА ІНТЕРЕСИ ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА У ЦИФРОВОМУ (ВІРТУАЛЬНОМУ) СВІТІ: ДО ПИТАННЯ ПОШУКІВ ПРАВОВОГО ЗАКРІПЛЕННЯ

Права, свободи, інтереси людини і громадянина є предметом зацікавленості, досліджень, визначення особливостей правового та законотворчого регулювання у всіх державах і суспільствах. Науково-теоретичні розробки, правові доктрини прав, свобод та інтересів людини і громадянина, як правило, мають у своєму підґрунті історико-правове або темпорально-правове підґрунтя.

Наукові пошуки навколо прав, свобод та інтересів такі численні, багатогранні, всеохоплюючі, що може стати базисом для тез про те, що права, свободи та інтереси вичерпали свою актуальність у сучасному українському суспільстві. Однак, на наше глибоке переконання, дослідження прав, свобод та інтересів людини і громадянина в українському суспільстві, особливо у сфері права, мають доволі звужені погляди, зумовлені, як правило, доктринальними, за певних умов фундаментальними підходами до розуміння прав, свобод та інтересів, які у науці сприймаються як певні аксіоми, непорушність яких не потребує доведення. Разом із цим суспільне та державне життя, науковий і технічний прогрес призводять до зародження та розвитку нових суспільних відносин, які, не дивлячись на те, що їх змістом

виступають ті ж таки права, свободи та інтереси людини і громадянина, однак, зміст, форма останніх, а також особливості їх здійснення, реалізації, охорони та захисту мають кардинальні відмінності від тих, які є загальнопоширеними та загальновідомими.

Сьогодні нікого не здивує смартфон, мережа Internet, різноманітні месенджери та соціальні мережі тощо. Більшість громадян України активно користуються досягненнями сучасної технічної та соціальної наук. вітчизняні науковці активно досліджують цифрову реальність. Маємо констатувати, що суб'єкти правотворчості і законотворчості не забезпечили надійного засобу регулювання суб'єктам правозастосування та правореалізації, використання прав і свобод, інтересів у вказаній сфері.

Сьогодні потребує врегулювання сфера нової реальності – життя у соціальних мережах. Сучасний розвиток суспільних відносин зумовив виникнення й активний розвиток ще однієї реальності.

Соціальна і правова реальності демонструють, що виникнення, зародження (народження), певна соціалізація у соціальній мережі, розвиток особистості, подекуди робота, і смерть відбуваються не лише у тому житті, яке людство консервативно звикло сприймати, але існує й інша – віртуальна цифрова реальність, у якій людина також народжується, живе, розвивається, відбуваються всі інші процеси її соціалізації, взаємовпливів людини на таке середовище та зворотного впливу віртуального середовища на особистість.

Слід нагадати, що така віртуальна реальність та життя у соціальних мережах, таких як facebook, twitter, instagram та багато інших справляє неабиякий вплив на людину. Найчастіше у засобах масової інформації озвучуються негативні наслідки впливу таких мереж на людину, особливо неповнолітніх. Прикладом цього можуть стати різні соціальні групи, наприклад, Сині кити, які розміщували різноманітні матеріали, а також здійснювали вплив на особистості, зокрема їх психіку шляхом доручення до індивідуальних або масових суїцидів. У соціальних мережах активно створюються різноманітні групи за інтересами (інтересами професійними, наприклад науково-педагогічних працівників, адвокатів, представників професійних спілок тощо), за територіальною приналежністю (соціальні групи мешканців окремих населених пунктів, адміністративних територій тощо).

Натомість маємо заважити, що віртуальна реальність, соціальні мережі все більше утверджуються у нашому житті, подекуди віртуальне і фізичне життя поєднуються. В умовах карантину та пандемії це питання набуло ще більш гострого звучання, коли більшість професій, процесів навчання і виховання перейшли в on-line, з цією метою створені різноманітні платформи, такі, наприклад, як classroom. Навіть професійна діяльність переходить у on-line режим, утворюючи новий workspace. Не дивлячись на новітні форми, методи діяльності та механізми (алгоритми) реалізації можливостей, зміст таких відносин залишається непорушним і складається з відповідних та взаємозалежних прав, обов'язків, а подекуди й механізмів

відповідальності, адже віртуальна реальність з таким самим успіхом освоюється усіма людьми, які поряд із правомірною поведінкою, реалізують і протиправну поведінку.

Переходячи до безпосереднього предмету нашого дослідження відзначу, що права, свободи та інтереси людини і громадянина здійснюються й у віртуальному середовищі, у цифровому його прояві. Особистість, створюючи власний аккаунт народжується у віртуальному середовищі. Спілкуючись у таких соціальних мережах здійснює різні свої права, свободи та інтереси. Інше питання – що не кожен усвідомлює те, що роблячи дописи на стіні чи стрічці у соціальній мережі він реалізує право на свободу думки і слова, вступаючи у групи – здійснює право на свободу мирних зібрань, рекламуючи продукцію та реалізуючи її за біткоїни (цифрову валюту), реалізує право на працю або підприємницьку діяльність. Приймаючи участь у різноманітних вебінарах, освітніх платформах, людина реалізує своє право на освіту. Поміж цього, вступаючи у різноманітні соціальні групи, здійснює своє право на свободу мирних зібрань. Цей перелік прав, які людина здійснює у віртуальному середовищі не є виключенням. Виходячи з того, скільки часу людина проводить у таких віртуальних середовищах, у тому числі використовуючи смартфони, з упевненістю можемо сказати, що така цифрова віртуальна реальність, може поглинути куди більше особистість, ніж реальність у якому ми живемо, і яку сприймаємо, як реальну у класичному її розумінні (натепер).

Вказані права, свободи та інтереси, зв'язки між особистостями порізногому сприймаються у нормативно-правових актах та документах правозастосування. Наприклад, у рішенні суду, державних орган судової гілки влади визнав, що «дружба» та такі стосунки у соціальних мережах не мають стійких зв'язків, а тому не можуть розглядатися у загальноприйнятому розумінні дружби у суспільстві, що відображено у рішенні суду [1].

Не дивлячись на все сказане маємо сформулювати ключове положення цієї доповіді: цифрова (віртуальна) реальність потребує правового регулювання, що підтвердить та забезпечить реалізацію прогностичної функції права у врегулюванні відносин, хоча така прогностика на сьогодні все більше скидається на спроби доганяти те, що відбулося вже давно.

Глибоко переконані, що права, свободи та інтереси людини і громадянина здійснюються у цифровому середовищі не менше ніж у суспільному бутті, а тому потребують правового урегулювання. Нами неодноразово наголошувалося на необхідності правового урегулювання використання телекомунікаційних технологій, перш за все діяльності державного апарату [2-5]. Підґрунтям для цього, можемо вказати висловлювання окремих посадових осіб центральних органів влади, які намагаються вже застосовувати заходи юридичної відповідальності, обмежувати право на свободу думки і слова відносно суб'єктів віртуальної реальності, які висловлюють думки про вакцинацію, яка є протилежною до державно-політичних уявлень.

На жаль правового підґрунтя існування соціальних мереж, відповідальності її засновників в Україні немає. Так само держава не вчиняє жодних активних дій до захисту українців від негативного впливу таких мереж саме у самій мережі. На сьогодні не визначено порядок доручення дітей до соціальних мереж, приєднання до різних соціальних груп шляхом реалізації їх права на свободу мирних зібрань.

Прогалини правового регулювання суспільних відносин у цифровому (віртуальному) середовищі негативно позначаються й на суспільних відносинах у їх консервативному сприйнятті. Доказування, пошук джерел доказів, механізмів захисту та охорони не мають у собі дієвих засобів, що підтверджується кількістю звернень ошуканих через різноманітні соціальні мережі та Internet-магазини громадян, коли останні, прагнучи продати чи придбати за вигідною ціною товари або послуги, наштотують на несумлінних осіб, які шляхом обману та зловживання довірою заволодівають майном.

Підсумовуючи викладене, наголосимо, що цифрове (віртуальне) середовище все більше «затягує» людину. Особистість, по-суті, має два життя: реальне та віртуальне, а подекуди останнє може брати верх над першим. Захист конституційних прав людини і громадянина, а також тих, якими особистість може користуватися, незалежно від їх формалізації у нормативно-правових актах, повинні у рівній мірі охоронятися і бути захищеними. Для цього, на наш погляд, слід приділити вказаному питанню значно більше уваги, у тому числі у наукових доктринах на галузевому рівні, шляхом проведення ґрунтовних наукових досліджень, обговорень та вироблення стратегії правового регулювання та національної доктрини розуміння змісту прав, свобод та інтересів у такому цифровому (віртуальному) середовищі. Сьогодні ж прогрес суттєво випереджає можливості регулювання цього виду суспільних відносин за допомогою правових засобів.

Упевнені у тому, що формування якісного правового базису для функціонування вказаних соціальних мереж, цифрових ресурсів, їх захищеність (як правова, так і технічна) сприятимуть дотриманню прав, свобод та інтересів людини і громадянина, а відповідна всебічна просвіта, перш за все правова, спонукатиме до суб'єктів не лише до правової, а у першу чергу правомірної поведінки, спрямованої на утвердження загальнолюдських ідеалів і цінностей. Звідси, ряд прав, свобод та інтересів можуть отримати новий зміст та концептуальне розуміння, зокрема такі права, як право на життя, право на свободу думки і слова, право на свободу мирних зібрань, право на підприємницьку діяльність, право на недоторканність тощо. Наголосимо на прикладі права на свободу мирних зібрань, що навряд чи хтось замислюється над тим, що вказане право реалізується під час набору так званих «друзів», «підписників», під час вступу у відповідні групи, співтовариства тощо. Водночас, у таких групах пости, які здійснюються відповідними суб'єктами, повинні мати розумні межі свободи, не ображати честі та гідності, не порушувати права, свободи та

інтереси інших. Водночас, така зарегульованість не повинна призводити до обмежень свободи особистості. Очевидно, що більшість із озвучених питань стосується державного апарату, втручання якого у приватно-правову сферу повинна мати чіткі межі, зумовлені необхідністю перш за все створення умов для реалізації та здійснення всіма і кожним їх прав, свобод та інтересів.

Насамкінець додамо, що урегулювання вказаного сегменту суспільних відносин сприятиме розвитку громадянського суспільства на засадах верховенства права, дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина.

1. Ухвала Фрунзенського районного суду м. Харкова від 07 травня 2018 року у справі № 645/2378/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73820305>.

2. Самбор М. Договір про надання послуг рухомого (мобільного) зв'язку: до постановки проблеми. *Право України*. 2012. № 7. С. 175-183.

3. Самбор Н.А., Самбор А.Н. Телекоммуникационные технологии в образовательном процессе на этапе подготовки студентов педагогических ВУЗов к педагогической практике. *Юридична наука*. 2012. № 11. С. 20-28.

4. Самбор М.А., Самбор А.М. Телекомунікаційні технології на заняттях трудового навчання: сфера застосування та правового регулювання. *Юридична наука*. 2013. № 7. С. 7-14.

5. Самбор М.А. Негласні слідчі (розшукові) дії, пов'язані із зняттям інформації з транспортних телекомунікаційних мереж та встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу: підстави для проведення та умови гарантування прав і свобод людини та громадянина як споживача послуг рухомого (мобільного) зв'язку. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Юридичні науки»*. 2013. № 1 (4). С. 74-81.

Селіхов Д. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ВІДОБРАЖЕННЯ ІДЕЙ ЗАГАЛЬНОЇ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ ООН В ГЕНЕРАЛЬНОМУ ЗАКЛЮЧНОМУ АКТІ 1975 РОКУ ТА ДОКУМЕНТАХ ОБСЄ

У зв'язку із численними порушеннями прав і свобод людини і громадянина у переважній більшості країн сучасного світу, проблема їх захисту залишається такою ж актуальною як і сім десятиліть тому, коли була прийнята і проголошена резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. Саме цей історичний документ окреслив найпринциповіші норми права у відносинах між органами державної влади і громадянином.

Найпринциповішою з цього погляду є стаття 1 згаданої революції, у якій зафіксовано положення про те, що «усі люди народжуються вільними і рівними у своїй гідності і правах»[1]. У наступних статтях акцентовано увагу на інших вкрай важливих правах і свободах, серед яких «Загальна декларація» називає «право на життя, на свободу й особисту недоторканість» (ст. 3); ніхто не повинен бути в рабстві або у підневільному стані» (ст. 4); «зазнавати тортур або жорстокого ... поводження» (ст. 4). У ст. 9 сказано, що «ніхто не може зазнавати безпідставного арешту, затримання або вигнання». Досить актуальними на сучасному етапі розвитку усіх країн світу є положення ст. 11, яка твердить, що «кожна людина, обвинувачена у вчиненні злочину, має право вважатися невинною доти, поки її винність не буде встановлено у законному порядку шляхом попереднього судового розгляду». Далі декларація заперечує «безпідставне втручання» (ст.12) в особисте і сімейне життя людини; гарантує «право вільно пересуватися і обирати собі місце проживання у межах кожної держави» (ст. 13). Суспільно значущими є положення «Загальної декларації про те, що кожна людина має право на свободу мирних зборів» (ст. 20). Ми назвали далеко не усі тези декларації, проте й тих, що ми виокремили, достатньо, щоб зрозуміти, яких зусиль слід докласти низці держав, серед яких, на жаль, є і Україна, щоб забезпечити реалізацію зазначених прав на практиці. Маючи на увазі саме цю обставину, у 1950 році була ухвалена Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод і Європейська соціальна хартія 1961 року.

Значний суспільний резонанс мало підписання у 1975 році у Гельсінкі Загального акту Наради з безпеки та співробітництва в Європі, під якими стоять підписи 35 країн Європи, США та Канади. Перший розділ цього акту гарантував, що країни-підписанти, включаючи і СРСР, мають забезпечити міждержавні поїздки громадянам по особистим чи професійним причинам, розповсюдження на території держав газет і друкованих видань з інших країн, заохочення обміну технічною інформацією тощо [3, с. 588].

Після проголошення незалежності України наша держава стала активним учасником міжнародних інституцій, діяльність яких спрямована на захист прав і свобод людини і громадянина як на міжнародному, так і внутріполітичному рівні. Так, у 1995 році Україна вступила до Ради Європи, хоч ця організація була створена ще у 1949 році, коли наша держава ще не мала реального, а не декларованого суверенітету. Політично зобов'язуючим документом, орієнтованим на ХХІ століття, стало ухвалення у Стамбулі 1999 року так званої «Хартії європейської безпеки», що має безпосереднє відношення до прав і свобод людини і громадянина у безпековій сфері [5, с.94]. Особливості сучасних світових відносин, невід'ємною частиною яких є захист прав людини, вимагають реалізації на практиці тих принципів, про які йшла мова у документах, схвалених у рамках Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ). Усі ці документи пов'язують права людини з основними принципами демократії, заснованої на ідеях верховенства права.

Події останніх десятиліть у Росії, Молдові, Грузії, Україні, Білорусі та Азербайджані підтвердили обґрунтованість позиції ОБСЄ щодо тісного взаємозв'язку безпекових питань з основними правами та свободами людини і громадянина [5, с. 696]. Залишається очевидним, що консолідація демократичного устрою у низці держав-учасниць ОБСЄ затягується, а в окремих випадках (як от у Росії та у Білорусі) має місце навіть регрес у цій сфері. Результатом такого становища є справедлива критика інститутів ОБСЄ, проте мають місце і випадки, коли держави що стали об'єктами критики, намагаються мінімізувати її політичні наслідки. У якості прикладу можна навести ситуацію з Росією та деякими іншими державами, які вказують на існуючу, на їх погляд, розбалансованість основних аспектів діяльності Організації на користь гуманітарної сфери. Такий стан справ, на їх погляд, послаблює взаємозв'язок відповідної сфери діяльності ОБСЄ у сферах військово-політичної та економічної безпеки, що породжує, на їх думку, подвійні стандарти, компрометуючи таким чином деякі основоположні принципи Гельсінського акту 1975 року щодо невтручання у внутрішні справи країн-підписантів згаданих вище угод [6, с. XVIII].

Також слід мати на увазі, що основні інститути ОБСЄ, серед яких Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ), Верховний комісар у справах національних меншин та низка інших, що частково конкурують між собою. Так, наприклад, БДІПЛ займається питаннями свободи слова у рамках виборчих кампаній, у той час як при Бюро функціонує контактний пункт з питань народності рома. На практиці виходить так, що множинність інституцій ОБСЄ у сфері людського виміру до певної міри ускладнює оптимальне використання відповідних можливостей Організації.

Як відомо, протягом останніх десятиріч має місце постійний розвиток правозахисних груп і організацій, зростання їх ваги а впливовості навіть у країнах із чітко визначеними диктаторськими режимами. Саме цей факт, з одного боку, розширює коло потенційних партнерів інститутів ОБСЄ, а з іншого – очевидна конкуренція у правозахисній сфері дає підстави говорити про необхідність чіткішого визначення їх місії у тому чи іншому суспільстві. Поряд з цією обставиною має місце і зміна викликів у сфері демократичних інститутів та прав людини і громадянина, адже проблема забезпечення відповідних виборчих процедур міжнародним стандартам згідно положень Загальної декларації прав людини 1948 року, не втратила своєї актуальності, у тому числі і у східних регіонах ОБСЄ, включаючи таких сусідів України, як Російська Федерація та Білорусь. Реакція БДІПЛ на серйозні порушення прав людини може бути більш ефективною при умові надання цьому інституту мандату на використання існуючих механізмів при порушенні цих прав. Таким чином, при порушенні стандартів ООН щодо прав людини БДІПЛ може не лише сигналізувати про наявність певної проблеми, але й діяти як медіатор задля її якнайскорішого вирішення. Бюро має значний експертний потенціал, який дозволяє у разі потреби розробити та запропонувати

відповідним країнам зміни до законодавства, реалізація якого може сприяти вирішенню існуючих у цій сфері проблем. Повноваження контролю за реалізацією взятих на себе зобов'язань держав-учасниць ОБСЄ належить Європейському Суду з прав людини, штаб-квартира якого знаходиться у Страсбурзі. Юрисдикція цього Суду поширюється на усі питання, що стосуються проблеми тлумачення Конвенції про захист прав та основних свобод людини, підписання якої відбулося 4 листопада 1950 року у Римі. Згаданий Суд уповноважений розглядати скарги тільки стосовно дій або бездіяльності держави, а не конкретних фізичних чи юридичних осіб, які можуть не дотримуватись конвенції 1950 року і відповідних до неї протоколів [7, с. 6]. Так, нещодавно, Європейський Суд з прав людини вирішив приєднати до міжнародного позову у справі «Україна проти Росії» ситуацію, що склалась на Донбасі у результаті агресивних дій Російської Федерації у 2014 – 2020 роках, що мало своїм наслідком, зокрема, збиття літака Boeing-777 рейсу МН17 і загибель 298 осіб. Також повідомлялось, що на розгляд Європейського Суду з прав людини Україною подано п'ять міждержавних справ. Одні справи стосуються брутальної окупації Криму та репресій проти кримських татар, тоді як інші мають відношення до військової агресії і порушення прав людини на Донбасі, де з вини Російської Федерації загинуло близько 10 000 цивільних громадян, зруйновані тисячі житлових будинків та кілька сотень заводів, шахт та фабрик. Також є справи щодо незаконного вивозу російською окупаційною адміністрацією дітей-сиріт з Донбасу до Росії, а також захоплення у Керченській протоці українських військових моряків, катерів та буксиру. Як показує практика, судові позови одних держав проти держави-агресора Європейський суд розглядає дуже повільно, проте, на думку ряду аналітиків, покарання порушників прав людини все ж є неминучим. Саме на невідворотності покарання побудована уся міжнародна судова система, яка, втім, потребує подальшого вдосконалення і підвищення її ефективності, чому повинні сприяти усі країни, включно із нашою державою.

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (111) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.
2. Заключний акт Ради з безпеки та співробітництва в Європі
3. Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключённых СССР с иностранными государствами. Вып. XXXI. М., 1977. 617 с.
4. Горбатюк С. Роль організації з безпеки і співробітництва в Європі у системі забезпечення соціогуманітарної безпеки // Ефективність державного управління. К., 2017. Вип.2 (51). Частина 1. С. 86 – 94.
5. Безопасность Европы/ Под ред. В.В. Журкина. М., 2011. 752 с.
6. Обязательства ОБСЕ в области человеческого измерения. Варшава, 2011, Т.1. 365 с.
7. Буруменский М. В. Обращение в европейский суд по правам человека практика суда и особенности украинского законодательства. Харьков. 2000. С. 6-7.

Бочковий О. В.

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
завідувач навчально-наукової
лабораторії з дослідження
проблем превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РІВНІСТЬ ПРАВ У ПРАВОВІЙ ДЕРЖАВІ: МІФ ТА РЕАЛЬНІСТЬ

Рівні права (англ. *Equal rights*) — основний принцип людського співіснування, який формує принцип верховенства права з посиланням на більшість конституцій світу.

Разом з тим, чи все так однозначно та чи дійсно права усіх рівні?

Звичайно, що ні. Адже люди за своєю природою не є рівними, а тому й об'єм прав не може бути однаковим. Люди відрізняються фізіологічно, за соціальним статусом, походженням, освітою тощо. Наприклад конкурс на заміщення вакантних посад у підрозділах Національної поліції передбачає певний рівень освіти та відповідний рівень фізичної підготовленості, що потрібно довести на випробуваннях, а тому поліцейським може стати кожен з тих, хто.... Інший приклад, кожен може розпоряджатися своїм майном на власний розсуд, при цьому для оформлення права власності на земельну ділянку потрібно здійснити оплату державних послуг на суму, яка є занадто великою для багатьох осіб, які не мають іншого доходу ніж мінімальна пенсія. Тому виявляється, що у розпорядженні своїм майном рівні в правах ті, хто має необхідну для такого розпорядження суму коштів.

У великому рахунку, кожна «рівність» прав передбачає певні виключення, що не дозволяє говорити про абсолютну рівність. І це нормально та цілком виправдано, адже повної рівності не може бути через особливості співжиття людей. У французького письменника-мораліста Франсуа Ларошфуко (1623—1680) є афоризм: «Моя свобода розмахувати руками закінчується там, де починається ніс сусіда». З часом цей вислів перетворився на початковий принцип обмеження будь-якого права людини: «Мое право закінчується там, де починається право іншого». Можна сказати й так: «Кожному трохи погано, щоб усім було добре», що, власне, є основою побудови будь-якої держави... [1].

Саме баланс прав та їх обмеження і є запорукою успішної та такої, що розвивається країни. Так, ми усі не рівні у своїх можливостях, а отже й у реалізації своїх прав, і це нормально. Проте потрібно забезпечити компенсацію такої нерівності на законодавчому рівні для уникнення будь-

яких зловживань та дискримінацій

Нажаль, та в Україні цей баланс не витриманий. Одним з прикладів дисбалансу є реалізація кримінально-процесуальних приписів. Так, багато норм Кримінального процесуального кодексу України як і норм оперативного розшукового законодавства цілком суперечать не тільки принципам кримінального процесу, але й логіці. Про яку справедливість може йти мова, коли у особи, яка підозрюється у вчинення кримінального правопорушення, приміром у вбивстві чи заволодінні майном, прав в рази більше ніж у особи, яка потерпіла від таких дій. Так, надання свідку права не свідчити проти своїх близьких виправдано гуманними міркуваннями. Але про який гуманізм може йти мова, коли таке ж право перешкоджати встановленню істини надається підозрюваному і обвинуваченому? Визнання захисту прав і свобод підозрюваного і обвинуваченого пріоритетною метою кримінального процесу виключає захист суспільства і потерпілих від злочинності? [2, с. 59]

Ми згодні, що в цивілізованій правовій державі особистість, її інтереси, права та свободи мають бути найвищою цінністю. Проте, як би ми не звеличували особистість, вона була, є й залишиться часткою суспільства. А отже, інтереси особистості не можуть протиставлятися інтересам суспільства, що ми спостерігаємо сьогодні.

В сучасних реаліях неприпустима невиправдана конкуренція демократії і безпеки особи, суспільства. Як відзначають дослідники, «безпека – складне соціальне явище, що суперечливим чином відображає відносини різних соціальних суб'єктів. Часто одні з них прагнуть забезпечити свою безпеку за рахунок інших або у своїй діяльності не беруть до уваги інтереси інших соціальних груп і їх потребу в безпеці. Мову в такому разі слід вести про своєрідний «соціальний егоїзм», який якщо й був відносно терпимий у попередні епохи, то в епоху наростаючої глобалізації сам починає ставати серйозною загрозою. Звідси необхідність розрізняти загальне, соціально-значуще уявлення про безпеку і уявлення, обумовлене суб'єктивними позиціями, неоднозначними оцінками і перевагами»... Протиставлення безпеки особи і безпеки соціальної безпеці взагалі, як правило, виникає в історично конкретних обставинах, пов'язаних, як не дивно, з відносно стабільними і безпечними періодами розвитку того чи іншого суспільства. Події 11 вересня 2001 року чудово це підтверджують, оскільки до цього дня США достатньо довго не знали серйозних проблем у забезпеченні безпеки, через що в громадській думці цінність безпеки, що сприймається як даність, відсунулася на другий план. Закономірно, що в певний момент уявлення, що безпека перешкоджає свободі особи, змінилося уявленням про безпеку як про необхідну умову свободи» [3, с. 102-105]. Крім того, вузьконаправлена оцінка громадянином своїх прав і свобод, при безперечному їх пріоритеті, але поза інтересами суспільства, неприпустима [4, с. 350-355].

Ми не закликаємо до свавілля. З обережністю треба підходити до вирішення питання про будь-які обмеження прав громадян, коли немає

стовідсоткової впевненості в причетності особи до скоєння злочину і є ризик спричинення їй моральної шкоди чи іншого збитку. Але слід розуміти: невинуватий пересторога може призвести до не розкриття вчиненого злочину, порушення не гіпотетичних, а реальних прав і свобод іншої людини. При цьому повинні пам'ятати про не сліпу «рівність» прав, а баланс таких прав між усіма членами суспільства.

1. Писанська Валентина. Мое право закінчується там, де починається право іншого. URL: <http://www.golos.com.ua/article/86698>.

2. Розовский Б.Г. Уголовный процесс: затянувшееся противостояние Средневековью // Библиотека криминалиста. Научный журнал. № 4 (5). 2012. С. 47-65.

3. Моздаков А.Ю. Социальная безопасность и безопасность личности // Государство и право. 2008. № 6. С. 102–105.

4. Розовский Б.Г. Противопреступное право: попытка синергии мер правового регулирования // Кримінальний кодекс України: 10 років очікувань: Тези доповідей та повідомлень учасників Міжнародного симпозиуму 23-24 вересня 2011 р. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. С. 350-355.

Демків Р. Я.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії права,
конституційного та приватного
права Львівського державного
університету внутрішніх справ*

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАХИСТІ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА

Усвідомлення того, що державний устрій повинен базуватися на принципах народовладдя, тобто демократії, з'явилися ще за античних часів. Саме тоді з'явилися перші згадки про громадянське суспільство.

Уперше поняття «громадянське суспільство» вжив Арістотель, під яким він розумів «суспільство вільних та освічених громадян» [1, с. 96]. Сучасна концепція громадянського суспільства розглядається дуже широко, зокрема з позицій філософії, політології, соціології та юриспруденції. Існують різні підходи щодо визначення поняття громадського суспільства, які розкривають ті чи інші його характеристики.

Згідно з Юридичною енциклопедією громадянське суспільство – це суспільство з розвиненими економічними, політичними, духовними та іншими відносинами і зв'язками, яке взаємодіє з державою та функціонує на засадах демократії і права. Побудова громадянського суспільства є метою суспільного розвитку, засобом всебічного забезпечення інтересів, прав та свобод людини і громадянина» [2, с. 646].

На думку Ю. М. Тодики, громадянське суспільство – це система самостійних і незалежних від держави суспільних інститутів і відносин, що забезпечують умови для реалізації приватних інтересів і потреб індивідів і колективів, для життєдіяльності соціальної й духовної сфер, їх відтворення та передачі від покоління до покоління [3, с. 187].

На думку В. Ф. Погорілка, «громадянським суспільством вважається, як правило, соціально неоднорідне, структуроване (стратифіковане) суспільство, що є відносно незалежним від держави. Основною рисою такого суспільства є те, що його члени – вільні і рівноправні люди, кожному з яких держава забезпечує юридичні можливості бути власником та брати активну і всебічну участь у політичному житті» [4, с. 88].

А. М. Колодій у працях зазначає три найголовніші ознаки, які характеризують громадянське суспільство, а саме: 1) демократичність; 2) соціальна спрямованість; 3) урегульованість соціально справедливим правом [5, с. 13].

Таким чином, інститутами громадянського суспільства є:

– добровільні громадські організації та громадські рухи, а також політичні партії на перших стадіях свого формування, поки вони ще не задіяні в механізмах здійснення влади;

– незалежні засоби масової інформації як джерело громадської думки;

– вибори та референдуми як механізм реалізації демократії та виявлення громадської думки;

– залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи [6, с. 195].

Інститути громадського суспільства у сфері захисту прав і свобод людини розширюють свій простір діяльності. Їх значення в Україні визначається тим, що вони є важливими чинниками в економічній, політично-правовій, культурній та інших сферах життя суспільства, які створюють умови для реальної можливості здійснення захисту прав і свобод людини.

Основна мета складових громадянського суспільства полягає в узгодженні різних інтересів громадян. У такому розумінні інститути громадянського суспільства у сфері захисту прав і свобод людини утворюють механізм, що відповідає людським потребам, забезпечує вирішення життєво важливих суспільних потреб і стає засобом реального захисту прав і свобод людини.

Саме через інститути громадянського суспільства до активної державотворчої діяльності залучаються широкі верстви населення, реалізуються й захищаються політичні й економічні інтереси тієї чи іншої частини суспільства (народу, нації, соціальної групи). Вони є формою підтримки зв'язків між громадянським суспільством і державою.

Важливе значення за наявності громадянського суспільства має забезпечення дієвого контролю за діяльністю держави у сфері захисту прав і свобод людини та створення ефективного протидія зловживанням із боку

держави, завдяки чому створюється дієвий механізм функціонування громадянського суспільства, сприяють встановленню взаєморозуміння між державою і громадянами

Таким чином, сьогодні триває складний процес формування громадянського суспільства, зокрема і у сфері захисту прав і свобод людини та його адаптації до нових соціально-економічних, політичних, культурних умов і ментальності українського народу.

1. Левенець Ю. А. Держава у просторі громадянського суспільства. Київ, 2006. 272 с.
2. Юридична енциклопедія : у 6 т. / за ред. Ю.С. Шемшученко. Київ : Укр. енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1998. Т. 1. А–Г. 672 с.
3. Конституційне право України / за ред. Ю.М. Тодики, В.С. Журавського. Київ : Вид. дім «Ін Юре», 2002. 544 с.
4. Конституційне право України / за ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. Київ: Український центр правничих студій, 1999. 376 с.
5. Колодій А.М. Громадянське суспільство та правова держава: проблеми та шляхи розбудови. Право України. 2010. № 7. С. 12–17.
6. Слюсарчук І., Мітенко О. Роль громадянського суспільства в забезпеченні національної безпеки України. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 2. С. 194–200.

Долгорученко К. О.
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ЯК ПОЛІТИКО-ПРАВОВИЙ ФЕНОМЕН ПЕРІОДУ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

У сучасному законодавстві більшості країн колабораціонізм (фр. співпраця) кваліфікується як злочин проти своєї держави, зрада. Залежно від міри шкоди, спричиненої колаборантом, у правових нормах національних законодавств передбачено або довгострокове ув'язнення, або смертна кара.

З негативним значенням поняття «колабораціонізм» як «співробітництво» політики стали вживати після зустрічі А. Гітлера з головою французького режиму Віші маршалом А. Петеном у 1940-му році. Під час переговорів сторони проголосили колабораціонізм політичним принципом у співробітництві держав. Перебуваючи у нерівному становищі, переможена та окупована Франція, а саме її істеблішмент, сприймали колабораціонізм як абсолютну воєнно-політичну та економічну капітуляцію перед нацистською Німеччиною.

У цілому, в роки Другої світової війни, соціально-політичне явище колабораціонізму стало притаманним не тільки Франції, але практично

кожній окупованій нацистським агресором країні. А значить, дане поняття швидко увійшло до політико-юридичного лексикону у виключно негативному значенні.

У радянські часи, французьке за походженням слово «колабораціонізм», майже не вживалось. А для кваліфікування злочинної співпраці з гітлерівськими окупантами у військовій та політичній сфері активно використовувались юридичні категорії «пособництво» та «державна зрада».

В Україні колабораціонізм, як феномен політико-правової дійсності часів радянсько-німецької війни, починає вивчатися з 90-х років ХХ століття.

Перші спроби теоретичного обґрунтування наукового поняття «колабораціонізм» здійснили такі вітчизняні науковці, як О. Потильчак, М. Коваль, О. Лисенко, Т. Вронська, С. Кульчицький.

Праці А. Боляновського, В. Вериги, О. Литвина, І. Дерейка, С. Дробязка, О. Маруценка, Г. Мамулія, І. Муковського, Б. Ковалю, М. Семіряги, В. Сергійчука та В. Шайкан суттєво розширили та конкретизували поняття колабораціонізму у контексті типів та форм «співробітництва з окупантами» періоду війни.

Фактично, сьогодні у історико-правовій науці сформовано три основні підходи до розуміння означеного поняття як феномену періоду Другої світової війни, а саме:

- це будь-яке співробітництво з окупантом, відповідно, таке явище заслуговує морального осуду [1, с. 32];
- це складне, неоднозначне суспільно-психологічне та етичне явище, що виникає в результаті взаємодії суб'єктів комунікативного процесу (окремих індивідів, певних політичних організацій) з окупантами. Це добровільна або вимушена співпраця з ворогом у будь-яких сферах життя: політичній, військовій, економічній, побутовій, соціокультурній [5, с.248];
- це усвідомлене, добровільне та зумисне співробітництво з ворогом у його інтересах і на шкоду своїй державі та її союзникам [4, с.123].

Співробітництво з німецько-фашистським загарбниками, за радянським законодавством повоєнних років, вважалось не лише військово-політичне співробітництво, а й безпосередня ініціативна робота в адміністративних органах окупантів та дуже широка палітра інших видів діяльності пересічних громадян на всіх посадах і робочих місцях установ та закладів, що функціонували на захопленій нацистами території.

Сьогодні, враховуючи складні військові та соціально-політичні реалії України, зміст поняття колабораціонізм як політико-правового феномену періоду Другої світової війни, потребує не тільки уточнення, але й принципового переосмислення. На наш погляд, все ж таки, слід відрізнити зумисну добровільну співпрацю з окупантом від вимушеного співробітництва населення, яке мало, зазвичай, на меті виживання в умовах жорстокого окупаційного режиму, і стало способом самозбереження, результатом, так званої, адаптації до умов війни та окупації.

1. Боляновський А. Українські військові формування в збройних силах Німеччини (1939–1945). Львів, 2003. 686 с.

2. Вронська Т. Феномен «пособництва»: до проблеми кваліфікації співпраці цивільного населення з окупантами у перший період Великої Вітчизняної війни. Сторінки воєнної історії України: Зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. Київ. 2008. Вип. 11. С. 88–97.

3. Гончаренко О. Проблеми інституційного визначення терміна колабораціонізму, його видів та ознак у сучасній вітчизняній історіографії. Військово-історичний меридіан. 2009. №5. С.5 – 24.

4. Дерейко І. Колабораціонізм, поняття. Енциклопедія історії України: Т. 4. Київ. 2007. 528 с.

5. Шайкан В. Колабораціонізм в Україні у роки Другої світової війни: причин виникнення, особливості, масштаби. Друга світова війна і доля народів України: матеріали Всеукраїнської наукової конференції. Київ. 2005. С. 44–51.

Коваленко В. В.

*кандидат юридичних наук,
науковий співробітник наукової
лабораторії соціологічного
моніторингу Навчально-наукового
інституту заочного навчання та
підвищення кваліфікації
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

**РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПРЕЦЕДЕНТУ В ДІЯЛЬНОСТІ
ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ**

Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ) є специфічним органом правосуддя наднаціонального характеру, призначенням якого є захист передбачених Конвенцією (ЄКПЛ) прав і свобод людини та громадянина. Необхідно відразу зазначити, що рішення ЄСПЛ є судовими актами, які в деяких країнах-учасниках Ради Європи офіційно визнаються джерелом національного права.

Правова позиція ЄСПЛ щодо своїх прецедентів докорінно відрізняється від позицій судів системи загального права. Так, в рішенні по справі «Чепман проти Сполученого Королівства» [10] ЄСПЛ заявлено, що він дотримується принципу прецеденту та робить це в інтересах законної визначеності, прогнозованості і рівності перед законом. При цьому ЄСПЛ бере до уваги зміни політичних, економічних, соціальних і культурних умов в державах-учасниках Конвенції. Це той самий випадок, коли ЄСПЛ залишає за собою право змінювати раніше існуючий прецедент відповідно до реалій сучасного

громадянського суспільства.

ЄСПЛ посилається на винесені ним раніше рішення для аргументації своєї позиції з конкретного питання і слідує правилу прецеденту. При цьому правило прецеденту було запозичене Європейським судом з англосаксонської системи права [6].

Перш за все, акти ЄСПЛ:

1) створюють, формулюють нове юридичне становище, новий підхід до вирішення правової ситуації для конкретного випадку, тобто носять умовно казуальний характер для вирішення виниклого конфлікту між приватною особою і державою;

2) набувають характер повторюваного та неодноразово діючого правила в подальшому, однак не в силу особливого розпорядження, а будучи визнаними судами органами держав-учасниць ЄКПЛ, котрі під час прийняття рішень звертаються до правових позицій, сформульованих у прийнятих рішеннях ЄСПЛ за окремими правами;

3) приймаються не з ініціативи Європейського суду, а на підставі заяви (скарги) зацікавленої, як правило, приватної особи;

4) спрямовано на вироблення єдиного правового підходу до вирішення певних категорій справ, тобто реалізують принцип визначеності права, стабільності правового регулювання [7].

Прецедентність рішень ЄСПЛ дозволяє прийти до наступного умовиводу: судова практика показує, що, формуючи власні правові позиції прецедентів, ЄСПЛ встановлює єдині правові стандарти для країн-учасниць ЄКПЛ, чим виходить у власних рішеннях за межі тлумачення та конкретизації права, утворюючи прецеденти як повноцінні правові джерела.

ЄСПЛ розглядає ЄКПЛ як «живий документ», котрий повинен відповідати реаліям сьогодення, при цьому цей Суд намагається наскільки можливо дотримуватися своєї практики; отже, судам ЄС потрібно буде ретельно пильнувати за мінливістю у розумінні значення й обсягу основних прав, спільних у межах двох систем, а також у свою чергу забезпечувати узгодженість рішень, винесених на основі практики ЄСПЛ із власною практикою. Отже, вбачається необхідним розробка особливого механізму адаптації практики ЄСПЛ до практики судів ЄС [8, с. 147].

Відповісти на питання чи є практика ЄСПЛ, котра формується під час використання та тлумачення ЄКПЛ, обов'язковою по відношенню до всіх держав-членів ЄС, однозначно дуже важко, адже доктрину, котра надає загальнообов'язковості прецедентам в англосаксонській правовій системі, ЄСПЛ офіційно не визнає [11, с. 147].

Хоч ЄСПЛ формально не зобов'язаний додержуватися власних рішень, що були раніше прийняті, проте він не має відступати безпричинно від прецедентів, що визначені в рамках його попередніх рішень через правову визначеність, передбачуваність й рівність перед правом [10]. Суддею ЄСПЛ, відомим науковцем, професором В. Тумановим, стосовно існування

прецедентної практики ЄСПЛ зазначено, що під час вирішення конкретної справи ЄСПЛ зазвичай посилається на власні попередні рішення в цій чи в близькій категорії справ, так само, як і на рішення щодо супровідних питань, котрі виникали під час розгляду даної справи. Зазвичай посилання робляться на найсвіжіші рішення. В той же час найавторитетнішими є рішення (котрим чимало років), що можна визнати «модельними»: в таких рішеннях вперше чи найдетальніше було висловлено певні правові позиції й установки ЄСПЛ [9, с. 104].

Є ряд причин, через котрі варто дотримуватися прецеденту. Як зазначив ЄСПЛ у справі *Cossey*, це полягає в інтересах юридичної стабільності і упорядкованого розвитку практики використання ЄКПЛ [4, с. 17-18, с. 49-51]. Рішення подібних справ мають бути схожими, а різночитання може привести до нерівності перед законом позивачів, йти врозріз із законними очікуваннями тих, хто звертається до правосуддя. Це може розцінюватися як спроба Суду здійснювати законодавчі функції, виконувати завдання, доручене демократично обраним законодавчим органом. Це буде суперечити ідеї суддівського самообмеження, яка заснована на принципах поділу влади і верховенства права. Процедура додержання прецедентів не лише має чітко відповідати вимогам незалежності та неупередженості суду, а й висловлює безпосередню суть судової політики.

В дискусіях всередині ЄСПЛ доволі часто можливо виявити незгоду щодо того, чи потрібно застосовувати попереднє рішення. Це не постає дивним зважаючи на те, що це відбувається в міжнародному суді, в котрому об'єднано багато своєрідних правових сімей та традицій.

У зв'язку з вищенаведеним можуть мати місце різні думки щодо того, що таке прецедент: чи можна одну справу вважати прецедентом, чи ним є лише серія справ, чи виключно практика, що становить звичаєве право? Яким чином слід визначити й знайти *ratio decidendi* (частина рішення, в якому обґрунтовуються судові висновки)? Не потрібно забувати, що можуть мати місце різні погляди стосовно того, чи завжди повинен прецеденту віддаватися пріоритет, або це можна робити регулярно, зазвичай чи виключно у виняткових ситуаціях.

Тож не є дивним, що практика ЄСПЛ точно не відповідає на дані питання. Не вдаючись в деталі, Л. Вільдхабер вважає, що прецедент має застосовуватися систематично, однак не завжди; що заради досягнення єдності, узгодженості та стабільності, прецеденти мають дотримуватися зазвичай, коли «вони не є, очевидно, нерозумними і невідповідними» (*Mirehouse v. Rennell*); що одна «велика» справа – як *Marcks, Klass, Sunday Times, Golder, Soering, Loizidou, Akdivar and Others or United Communist Party of Turkey* – може мати силу прецеденту так само, як і серія «менших» справ; що прецеденти повинні дотримуватися навіть до того моменту, коли можна виявити сформований звичай (дозволу такого роду справ); і що суддівська

обачність вимагає аби міркування, котрі лежать в основі рішення, і не розглядалися занадто в відриві від специфічних обставин справи.

Л. Вільдхабер наводить ті розбіжності, що існують в Суді щодо того, що є прецедент й коли варто його додержуватися, зокрема:

1. випадки, в яких Суд змінив раніше існуючий прецедент;
2. проблеми досягнення узгодження в практичній роботі;
3. підстави для «встановлення відмінностей» [2, с. 103-108].

Л. Вільдхабером зазначено, що ЄСПЛ утворює певні прецедентні правоположення, та якщо в майбутньому, при розгляді справи, навіть стосовно іншої країни, ним буде констатовано аналогічну ситуацію з наявністю порушень права людини, то постає очевидним те, що він використовує той же підхід, що було застосовано в попередній справі. ЄСПЛ пропонує національним судам напрямок еволюції захисту прав людини. Він завжди додержувався власних прецедентів, за винятком ситуацій, коли є переконливі причини, котрі вимагають коригування тлумачення ЄКПЛ 1950 р. через зміни соціальних цінностей або повсякденних життєвих умов [3, с. 249].

ЄСПЛ визнає свою практику прецедентною. Прецедентність можна побачити в тому, що даному Суду під час вирішення справ притаманне слідування підходам, котрі використовувалися ним раніше, якщо не визнається потреба в їх зміні. Тож, в частині мотивування свого рішення суд аби не відтворювати висловлені ним раніше міркування може послатись на мотивувальну частину попереднього рішення. При цьому ЄСПЛ не один раз наголосив, що його не зв'язано власними попередніми рішеннями і справді ЄСПЛ може час від часу змінювати власні правові позиції. Це постає виправданим, незважаючи на те, що зміна судової практики не допомагає у правовій визначеності, проте варто мати на увазі, що існує різниця між правовою визначеністю та правовим розвитком [5].

Будь-які різновиди прецедентів мають на меті слідування їм в судовій практиці. Це, проте, не означає, що всі види прецедентів постають загальнообов'язковими. Навпаки, загальнообов'язковість скоріше постає винятком та постає характерною тільки для «англосаксонського» виду прецедентів. Зокрема, як зазначено вище, рішення ЄСПЛ не постають обов'язковими задля даного суду, проте це не може завадити визнати його власну практику прецедентною. Однак варто зауважити, що відсутність загальнообов'язковості правових позицій, котрі вміщено в рішеннях ЄСПЛ, для національних систем судів, зокрема і для судів країн, проти котрих дані рішення було ухвалено, не значить, що дані рішення не є обов'язковими для таких країн.

Підводячи підсумок, постає доцільною думка Девіда Харіса, котрий зазначає, що із тлумаченням положень Конвенції ЄСПЛ концепція справедливого судового розгляду змінювалася, розвивалася, і на сьогодні вона включає до свого складу таку систему елементів як: процесуальна рівність сторін справ; вмотивованість судового рішення; надання допомоги

юридичного характеру сторони, котра її потребує, однак не може самостійно її забезпечити, коли таке потрібно в інтересах правосуддя [1].

1. David Harris, Professor, Director of the Human Rights Law Centre at Nottingham University (United-Kingdom). General report// Матеріали конференції в Ноттінгемському університеті

2. Вильдхабер Л. Роль и значение прецедента в деятельности Европейского Суда по правам человека/ Л. Вильдхабер// Право и политика. – 2001. – № 8. – С. 102-109

3. Зустріч з Головою Європейського суду з прав людини // Вісник Акад. прав. Наук України. – 2005. – № 2 (41)

4. Косці проти Сполученого Королівства// Comm. Report 9.5.89. Series A. – № 184

5. Прецедентне право ЕС та наближення України до європейських правових стандартів у сфері захисту прав людини – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.science-community.org/ru/node/75915>

6. Прецедентный характер решений Европейского суда по правам человека – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vuzirossii.ru/publ/precedentnyj_kharakter_reshenij_evropejskogo_suda_po_pravam_cheloveka/32-1-0-4030

7. Прецедентный характер решений Европейского суда по правам человека (часть 2) – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://vuzirossii.ru/publ/precedentnyj_kharakter_reshenij_evropejskogo_suda_po_pravam_cheloveka_chast_2/32-1-0-4031

8. Співвідношення прецедентної практики судів Європейського Союзу та Європейського Суду з прав людини/ Т. Анакіна// Підприємництво, госп-во і право. – 2008. – № 8. – С. 145-148

9. Туманов В. А. Европейский суд по правам человека. Очерк организации и деятельности. – Москва, 2001

10. Чепмен проти Сполученого Королівства (Case of Chapman v. the United Kingdom) (заява № 27238/95): Рішення ЄСПЛ від 18.01.2001 р.

11. Шевчук С. Прецедентне право Європейського суду з прав людини та доктрина stare decisis/ С. Шевчук// Право Укр: Юридичний журнал. – 2010/2. – № 10. – С. 147-157

Левін О. Л.

*кандидат історичних наук,
доцент, доцент кафедри
соціально-гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ВИТОКИ СУЧАСНОЇ ТЕОРІЇ ПРАВ ЛЮДИНИ В ПОЛІТИКО-ПРАВОВІЙ ДУМЦІ КИЇВСЬКОЇ РУСІ

Права людини є складним, багатовимірним явищем. У різні епохи проблема прав людини, незмінно залишаючись політико-правовою, набувала релігійно-етичного, філософського звучання.

Людство на шляху утвердження прав і свобод людини пройшло тернистий шлях, крок за кроком обмежуючи всевладдя держави, поширюючи принцип рівноправності на все більш коло осіб та відносин між ними. Часто саме боротьба за права людини, за нові й нові ступені свободи ставала каталізатором широкомасштабних змін у суспільно-політичному житті тієї чи іншої країни, вела до нового осмислення ролі людини в її відносинах з суспільством та державою.

Говорячи про генезис прав і свобод людини на землях України, їх обсяг, рівень забезпеченості і захищеності з боку держави, слід хоча б побіжно звернутись до вітчизняного минулого, з глибин якого постає наша прекрасна держава та її могутній волелюбний народ. Такий історично-правовий екскурс свідчить, що український народ зробив свій гідний внесок у становлення прогресивних уявлень про права людини, створив низку яскравих взірців правової думки і нормотворення, які й донині вражають дослідників. Об'єктивні факти рішуче спростовують неправдиві міфи, які подекуди насаджуються, що українці не здатні до демократизму, не мають власного обличчя у державотворенні, відрізняються провінціалізмом і схильністю до авторитарної влади.

Пригадаємо могутню Київську Русь (IX-XII ст.), досить знану на той час державу, яка мала розвинуті і багатогранні міжнародні стосунки, високий рівень суспільного, економічного і політичного розвитку і з якою вважали за честь поріднитися монархи Візантії, Польщі, Франції, Швеції, Угорщини. Зазначимо, що в наслідок збігу ряду історичних обставин Русь не знала нелюдського у своєму ставленні до особистої свободи рабовласницького ладу, хоча окремі його риси у вигляді холопства і мали місце.

Давнє звичаєве право-Закон руський створювало певні правові гарантії, закріплювало поступову відмову від варварських принципів кривавої помсти і таліону (правило, за яким міра покарання повинна дорівнювати тяжкості вчиненого злочину), обмежувало сваволлю і врегульовувало повсякденний побут населення Київської Русі. Ознакою реального демократизму були «ряди» - договори, які укладали жителі зі своїми князями. А договори з Візантією X ст. засвідчили і помітну віротерпимість наших предків.

Правову основу Київської Русі становила «Руська Правда»(1036-1037рр.) – перший писаний кодифікаційний акт руського феодального права, авторство якого пов'язують з іменами Ярослава Мудрого та його нащадків. «Руська Правда» в багатьох аспектах вигідно відрізнялася своїм відносним гуманізмом і юридичною технікою від аналогічних європейських «варварських правд». Кодексом урегульовувався широкий спектр суспільних відносин і в тому числі в ньому містилися норми, що безпосередньо стосуються особи, її прав і свобод. Зокрема, широко врегульовувалися відносини власності і спадкові відносини. Низка норм закріплювала відсутність смертної кари, мученицьких покарань або катування під час

допиту, обмеження. А згодом і заборону кривавої помсти, різноманітні правові механізми захисту життя, честі і гідності особи.

Писані норми права на Русі зустрічаються також у формі договорів. В історичних та правових пам'ятках того часу вони мають назву «миру», «ряду». Відомі такі договори:

-договір князя с народом. Укладався у разі обрання князя на віче або в разі самовільного захоплення князівського столу. Договір скріплювався взаємною присягою народу й обраного князя. Вона складалася обома сторонами у формі хресного цілування.

Носієм верховної влади вважався великий київський князь, хоча, не будучи абсолютним володарем, він в найважливіших державних справах, поділяв цю владу з народом, виразом якого було віче. Саме це викликало необхідність періодичного скликання з'їздів, які збирали не тільки князів, а й найбільш впливових бояр, представників церкви. Керував з'їздом великий київський князь. На ньому розглядалися загальнодержавні справи, питання війни та миру, державний устрій, спадковість земельних володінь, тощо.

Проте ці з'їзди не стали, як у європейських країнах, зачатками парламентаризму, бо цьому завалив процес занепаду Київської держави, де основною причиною збільшення внутрішніх протистоянь стали війни між князями, та міжусобиці з очевидним бажанням будь-якими шляхами захопити престол.

Іншим прикладом становлення прав людини на Русі є Устав Володимира Мономаха, якій містить норми кримінального, цивільного і судового права. Особливо там, де в уставі розглядається відношення до холопів.

Наприклад в ст.111 говориться про те, що «срочный работник не холоп, и не должно обращать в холопство ни за прокорм, ни за приданое.» [1]. В ст. ст. 116-119 теж підкреслюються, що справи які стосуються холопів опануються тільки штрафами, а ніякими фізичними покараннями [2, с.52-57].

Норми і принципи «Руської Правди» та «Устава Володимира Мономаха» зберегли своє значення і в часи феодальної роздробленості, в тому числі на землях могутньої Галицько-Волинської держави (1199-1340 рр.). Згодом, однак, в наслідок ординської навали та експансії ряду сусідніх держав на українських землях настали важкі часи.

1. Мельничук І.А. Становлення і розвиток української політичної еліти (IX – середина XVII ст.) / І.А. Мельничук. – Житомир: Вид-во «Рута», 2014. – 388 с.

2. Мельничук І.А. Внутрішньополітичні чинники феодального дроблення Київської держави. Регіональний та місцевий сепаратизм еліт / І.А. Мельничук // Волинські історичні записки. Зб. Наукових праць. – Т. 9. – Житомир, 2013.

Орлова О. О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін*

Сафонова Т. Р.

*студентка магістратури
Навчально-наукового інституту
права та інноваційної освіти
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

УКРАЇНА & ЄС: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Станом на сьогодні, членство в Європейському Союзі є стратегічною метою України – це є найкращим способом реалізації національних інтересів, побудови економічно-розвинутої і демократичної держави, зміцнення позицій у світовій системі міжнародних відносин.

Слід зазначити, що Європейський Союз є зразком найбільш вдалої економічної та політичної регіональної інтеграції, захисту прав і свобод. Це відбулося завдяки досить високому рівню наднаціональності, на яку в свій час погодилися держави-учасниці. Закладення фундаменту створення та функціонування Європейського Союзу відбулося ще у 1951-1957 рр. з прийняттям договорів про створення європейських співтовариств.

Після укладення Договору про Європейський Союз 1992 р. компетенція ЄС почала охоплювати усі сфери життя. Поступово з реформуванням ЄС, його компетенція розширювалась, враховуючи зміни в установчих договорах та рішеннях Суду ЄС. Лісабонські договори 2007 ліквідували поліструктурний характер Євросоюзу і наділили його міжнародною правосуб'єктністю. З моменту вступу в дію Лісабонських домовленостей Європейський Союз замінив Європейське співтовариство і набув статусу його правонаступника [1, с. 173].

Загалом, Європа прагне до набуття своєї політичної ідентичності в умовах глобальної трансформації світоустрою. Очевидно, що Україна, як невід'ємна частина європейського простору, не може залишатися осторонь цих процесів. Українська сторона відзначає зростаюче значення зусиль України щодо налагодження партнерства з Європейським Союзом [2, с. 45].

Так, згідно до ст. 11 Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», одним із завдань зовнішньої політики України є забезпечення інтеграції країни в європейський політичний, економічний, правовий простір з метою набуття членства в Європейському Союзі [3, с. 132].

Варто вказати, що починаючи з 1 березня 1998 р. (моменту набуття чинності Угоди про партнерство та співробітництво між Україною та Європейськими Співтовариствами і їхніми державами-членами) Україна

перейшла на новий етап становлення державності, оснований на європейських цінностях. Процес адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу розпочався вже більше 10 років тому, 18 березня 2004 р. Верховною Радою України було затверджено Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу [3, с. 132].

Основним нормативно-правовим актом сьогодні є Угода про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії та їх державами-членами, з іншого боку від 16.09.2014. (далі – Угода про асоціацію).

Після підписання Угоди про асоціацію з ЄС у 2014 році перед Україною постало першочергове завдання: зосередити свої зусилля на деяких досить складних змінах внутрішньої політики. З'явилася необхідність впровадження великої кількості європейських нормативних актів щодо функціонування державного сектору [4, с. 165]. Для швидкої реалізації цього завдання необхідна налагоджена робота всіх органів, організацій та населення в цілому.

З точки зору перспектив, особливе значення для подальшого партнерства обох сторін має формування спільної зовнішньої та політики безпеки ЄС й оперативної складової – європейської політики в галузі безпеки і оборони. Набуття Європейським Союзом, поряд з економічним, також військово-політичного виміру відкриває можливості для взаємодії між Україною і ЄС з широкого кола питань світової політики. Євросоюз може стати природним партнером України в пошуках спільних відповідей на нові загрози і виклики європейської та міжнародної безпеки, шляхом вироблення параметрів майбутніх антикризових операцій за участю сил швидкого реагування ЄС [2, с. 45].

Проте слід пам'ятати, що інтеграція України до європейської спільноти, а згодом її членство в ЄС зовсім не означає автоматичного створення та функціонування в Україні нового зразка громадянського суспільства та правової держави в цілому. Фактично проблема полягає в тому, що громадянам України необхідно самостійно, за допомогою зовнішніх, міжнародних та внутрішніх факторів, побудувати модель вітчизняного громадянського суспільства з усіма пов'язаними з нею ознаками та елементами, тим самим практично довівши свою прихильність до базових цінностей Європи, демонструючи готовність до реальних змін та реформ усередині нашої держави. Рух у цьому напрямку також є одним із ряду невирішених питань, які стоять на шляху інтеграційних процесів в Україні [4, с. 165].

Також, необхідно вказати, що ефективну систему економічних та політичних зв'язків України з Євросоюзом необхідно будувати з урахуванням подальшого розширення ЄС. Але, існують основні проблеми сучасного етапу розширення ЄС, які полягають у невідповідності держав критеріям членства та необхідності проведення великомасштабних реформ абсолютно у всіх сферах суспільного життя.

Процес ускладнюється ще і тим, що в середньостроковій перспективі

нові держави зможуть стати лише реципієнтами фінансової допомоги, що розподіляється серед найменш розвинених держав і регіонів ЄС. У результаті загострюються розбіжності між державами донорами та державами одержувачами фінансової допомоги із загального бюджету ЄС. Труднощі з перерозподілом фінансових ресурсів посилюються через занепокоєння країн-засновниць ЄС щодо небезпеки широкомасштабного припливу робочої сили з нових країн-учасниць інтеграційного об'єднання. Тому, що це може посилити конкуренцію місцевим працівникам, загострити проблему безробіття і істотно збільшити тиск на соціальні фонди [2, с. 46].

Отже, підсумовуючи вищесказане, можна зробити висновок, що відносини між Україною та ЄС з кожним роком стають більш насиченими та різноманітними. Багаторічний досвід Євросоюзу має вагоме значення для України, особливо в сучасних умовах, коли виникає гостра необхідність у стабілізації розвитку держави в цілому. Навіть не дивлячись на деякі проблеми становлення відносин, ЄС займає одне з найважливіших місць в українських аспектах. Так як спочатку йшлося переважно про економічні та технічні елементи взаємодії, але в останньому десятилітті розпочато будівництво стабільного та міцного політичного союзу.

1. Ануфрієв М. І., Кісілевич-Чорнойван О. М. Розвиток компетенції європейського союзу. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Право.* 2018. Вип. 5. С. 170-174.

2. Лікарчук Д.С. Європейський Союз та Україна: перспективи та проблеми адаптації. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти.* 2019. Вип. 3. С. 41-49.

3. Прилипчук О.В. Інституціональні передумови адаптації законодавства України до вимог європейського адміністративного простору. *Ефективність державного управління.* 2016. Вип. 1-2(1). С. 132-140.

4. Машталір Х., Леськів С. Інтеграція України до Європейського Союзу як основа для розбудови громадянського суспільства. *Підприємництво, господарство і право.* 2017. № 6. С. 163-166.

Саксонов В. Б.

*доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

МЕЖІ ЗДІЙСНЕННЯ СУБ'ЄКТИВНИХ ЮРИДИЧНИХ ПРАВ У ЦИВІЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

Суб'єктивне право визначається в юридичній літературі як «надана праводієздатному суб'єкту юридичними нормами з метою задоволення його інтересів або інтересів тих осіб, яких він представляє за законом, міра

можливої (дозволеної) поведінки у правовідносинах, забезпечена кореспондуючим обов'язком зобов'язаної сторони правовідносин і гарантована державою» [1, с. 238]; «вид і міра можливої (дозволеної) поведінки суб'єкта права, встановлена юридичними нормами для задоволення інтересів правомочної особи і забезпечена державою» [2, с. 388]; «гарантована нормами права міра можливої поведінки особи» [3, с. 238]. Отже, для реалізації прав людини, а також їх належного юридичного захисту, особливого значення набуває визначення меж дозволеної поведінки.

У ст. 23 Конституції України з цього приводу зазначено – «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості». У ч. 1 ст. 68 Основного Закону нашої держави вказано: «Кожен зобов'язаний неухильно додержуватися Конституції України та законів України, не посягати на права і свободи, честь і гідність інших людей» [4].

Для регулювання та охорони відносин цивільно-правового характеру зазначені конституційні норми конкретизовано у ст. 13 Цивільного кодексу України – «Межі здійснення цивільних прав». Зокрема, у ч. 1 цієї статті вказано: «Цивільні права особа здійснює у межах, наданих їй договором або актами цивільного законодавства» [5].

Важливого значення, в контексті вказаного, крім наведених вище положень Основного Закону нашої держави, набувають норми-засади закріплені у Цивільному кодексі України – основному акті цивільного законодавства. Зокрема йдеться про «справедливість, добросовісність та розумність» (ст. 3 ЦК України). При цьому «вважається, що поведінка особи є добросовісною та розумною, якщо інше не встановлено судом» (ст. 12 ЦК України) [5].

Крім загальних засад, неабияке значення для належної реалізації та захисту цивільних прав мають норми, закріплені у частинах 2 – 5 ст. 13 ЦК України: «2. При здійсненні своїх прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довікільлю або культурній спадщині.

3. Не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах.

4. При здійсненні цивільних прав особа повинна додержуватися моральних засад суспільства.

5. Не допускаються використання цивільних прав з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку, а також недобросовісна конкуренція» [5].

У контексті правової оцінки змісту норм ч. 2 ст. 13 ЦК України заслуговує на увагу позиція, за якою було б неприпустимим відходом від букви закону стверджувати, що у формулюванні «особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб» під особами розуміються тільки суб'єкти цивільного права, а під правами – тільки

цивільні права. Тому із зазначеного положення ч. 2 ст. 13 ЦК України слід зробити висновок про те, що при здійсненні цивільних прав особа зобов'язана утримуватися від дій, які могли б порушити не тільки цивільні, а й інші права будь-яких осіб [6, с. 116].

У ч. 3 ст. 13 ЦК України до зловживання правом безпосередньо віднесено «дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі». Що ж мається на увазі під «зловживанням правом в інших формах» у цій частині не вказано [5].

Для з'ясування питання, що законодавець відніс до «зловживання правом в інших формах», слід звернутися до ч. 6 ст. 13 ЦК України, в якій зазначено: «У разі недодержання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені частинами другою – п'ятою цієї статті, суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом». Отже, на підставі аналізу положень ч. 6 цієї статті, можна дійти висновку про те, що усі дії та вчинки, передбачені частинами 2 – 5 ст. 13 ЦК України, є зловживанням правом. Тобто не тільки «дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі» (ч. 3 ст. 13 ЦК), а й «дії, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довіллю або культурній спадщині» (ч. 2 ст. 13 ЦК) та інші, зокрема передбачені частинами 4 і 5 цієї статті [5].

Таким чином, для встановлення факту зловживання правом необхідно довести, що при здійсненні своїх прав особа: не виконала обов'язок «утримуватися від дій, які могли б порушити права інших осіб, завдати шкоди довіллю або культурній спадщині» (ч. 2 ст. 13 ЦК); вчинила дію «з наміром завдати шкоди іншій особі» (ч. 3 ст. 13 ЦК); не додержувалася моральних засад суспільства (ч. 4 ст. 13 ЦК); використала цивільні права «з метою неправомірного обмеження конкуренції, зловживання монопольним становищем на ринку», або її дії можуть бути кваліфіковані як «недобросовісна конкуренція» (ч. 5 ст. 13 ЦК) [5].

У цілому, зловживання правом в юридичній літературі характеризується як: «особливий вид юридично значущої поведінки, яка полягає у соціально шкідливих учинках суб'єкта права, у використанні недозволених конкретних форм в межах дозволеного законом загального типу поведінки, що суперечить цільовому призначенню права» [2, с. 451]; «неправомірне суспільно шкідливе діяння правоможної особи, що спрямоване на задоволення її інтересу, але суперечить призначенню такого права» [3, с. 238].

Юридичні наслідки невиконання особою при здійсненні своїх прав вимог, які встановлені частинами 2 – 5 ст. 13 ЦК України, як було вказано вище, визначені у ч. 6 цієї статті, згідно з якою «суд може зобов'язати її припинити зловживання своїми правами, а також застосувати інші наслідки, встановлені законом». Зокрема, відповідно до норм ч. 3 ст. 16 ЦК України, «суд може відмовити у захисті цивільного права та інтересу особи в разі порушення нею положень частин другої – п'ятої статті 13 цього Кодексу» [5].

1. Теорія держави і права : підруч. / кол. авт. ; кер. авт. кол. к.ю.н., проф. Ю. А. Ведерніков. – 3-е вид. перероб. і доп. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017; Ліра ЛТД, 480 с.

2. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підруч. 2-ге вид. К.: Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2010. 520 с.

3. Теорія держави і права : підручник / О. В. Петришин, С. П. Погребняк, В. С. Смородинський та ін. ; за ред. О. В. Петришина. Харків : Право, 2015. 368 с.

4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <http://zacon2.rada.gov.ua/laws/show>.

5. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.

6. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України: [В 4 т.] / А. Г. Ярема, В. Я. Карабань, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань. Т. 1. К.: А.С.К.; Севастополь: Ін-т юрид. дослідж., 2004. 928 с.

Самотуга А. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

ВПЛИВ МІЖНАРОДНИХ АКТІВ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Унормований 2018 р. змінами до Конституції України стратегічний зовнішньополітичний курс держави на набуття нею повноправного членства в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору [1] вимагає активізації зусиль з боку наукової та управлінської спільноти щодо ефективної адаптації як вітчизняного законодавства, так і юридичної практики до передових світових демократичних стандартів.

Євроінтеграція для України – це шлях залучення іноземних інвестицій, модернізаційного та інноваційного розвитку економіки, підвищення конкурентоздатності національного товаровиробника, вихід на внутрішній ринок Європейського Союзу. Водночас передумовами вступу до Європейського Союзу є створення демократичних основ для функціонування і подальшого розвитку громадянського суспільства державою-претендентом, формування та впровадження принципів правової держави, реформування нормативно-правової та інституційної складових національної правової системи [2, с. 55, 57]. Фактично йдеться про таку основоположну засаду євроінтеграції України, як повага до прав людини.

В установчих актах ЄС, яким, є, зокрема, Лісабонський договір 2007 р. у

вгляді Консолідованих версій Договору про Європейський Союз та Договору про Функціонування Європейського Союзу, однією з цілей заснування ЄС, як зазначено у преамбулі Договору, є відданість принципам свободи, демократії, верховенства права, поваги до прав людини та основоположних свобод. Згідно зі ст. 10 цього документа, Союз засновано на цінностях поваги до людської гідності, свободи, демократії, рівності, верховенства права та поваги до прав людини, зокрема осіб, що належать до меншин. Ці цінності є спільними для всіх держав-членів у суспільстві, де панує плюралізм, недискримінація, толерантність, правосуддя, солідарність та рівність жінок і чоловіків. У своїх діях на міжнародній арені Союз керується принципами, які надихнули на його створення, розвиток та розширення та які він має намір поширювати у світі, а саме такими: демократія, верховенство права, універсальність та неподільність прав людини та основоположних свобод, повага до людської гідності, принципи рівності та солідарності, а також дотримання принципів Статуту ООН та міжнародного права. Союз приєднується до Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Основоположні права, що гарантуються ЄКПЛ і які впливають з конституційних традицій, спільних для держав-членів, є загальними принципами права Союзу. Союз визнає права, свободи та принципи, закладені в Хартії основоположних прав Європейського Союзу від 7 грудня 2000 року зі змінами, внесеними у Страсбурзі 12 грудня 2007 року [3].

Ще до внесення зазначених вже змін до Конституції України було укладено Угоду про Асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода про Асоціацію), ратифікована Україною 16 вересня 2014 р. Звідси, вартими уваги будуть положення на предмет застосування в Угоді подібних актів з прав людини, зазначених у Договорі про ЄС, або ж відмінних від них.

У Преамбулі Угоди про Асоціацію також ідеться про визнання спільних цінностей, на яких побудований Європейський Союз, а саме: демократія, повага до прав людини і основоположних свобод та верховенство права, які є ключовими елементами цієї Угоди. Зазначено також у цій частині Угоди про відданість дотриманню всіх принципів і положень Статуту Організації Об'єднаних Націй, Організації з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), зокрема Гельсінського заключного акта Наради з безпеки та співробітництва в Європі 1975 року, заключних документів Мадридської та Віденської конференцій відповідно 1991 та 1992 років, Паризької хартії для нової Європи 1990 року, Загальної декларації прав людини ООН 1948 року та Конвенції Ради Європи про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року. І ще в кількох положеннях Угоди згадується про Загальну декларацію прав людини 1948 р. [4].

Однак Угода про Асоціацію, на відміну від Лісабонського договору, не містить посилань на такі важливі акти, як Хартія основоположних прав ЄС та

Європейська соціальна хартія, що, як вважаємо, зумовлено низкою обставин, виходячи з ратифікації державами-членами ЄС Лісабонського договору в частині, зокрема, Хартії основоположних свобод ЄС. Хоча Європейську соціальну хартію ратифіковано ще було Законом України від 14.09.2006 (зі змінами від 17.05.2017). Причому її ратифіковано не повністю, а окремі її положення. Із 6-и частин Хартії Україною лише ратифіковано повністю частину I і частково частину II [5].

Ще задовго до підписання Україною Угоди про Асоціацію деякі дослідники відзначали важливість Хартії для України, а саме Хартія ЄС, беззаперечно, посприяла забезпеченню більш високого рівня міжнародно-правового гарантування фундаментальних прав людини, а певні норми цього документа здатні слугувати взірцем для вдосконалення конституційно-правового захисту прав людини в Україні. Водночас є підстави констатувати певну обмеженість можливостей практичного застосування закріплених у Хартії ЄС стандартів прав людини у правовому порядку ЄС та необхідність гармонізації цих стандартів з однойменними правами, закріпленими у ЄКПЛ та інтерпретованими у практиці ЄСПЛ. Ці проблеми, як вважається, зможуть бути успішно вирішені після підписання угоди про приєднання ЄС до ЄКПЛ [6].

Втім не всі положення Хартії були однаково сприйняті країнами-членами ЄС, які ратифікували її з частковими для себе винятками і застереженнями. Так, у Британсько-польському протоколі щодо Хартії зауважено, що зазначені держави-члени будуть підпорядковуватися цим положенням лише за умови, що аналогічні за характером правила вже передбачені в їх внутрішніх правових системах. Зокрема, в судах цих країн зацікавлені особи можуть посилалися на соціальні права з розділу IV Хартії, тільки якщо рівнозначні права наявні в національному законодавстві Великої Британії або Польщі.

Зі свого боку, під час ратифікації Лісабонського договору президент Чехії В. Клаус висловив стурбованість тим, що Хартія дозволить розв'язати судові справи перед судами ЄС сім'ям німців, які були вигнані з території сучасної Чехії після Другої світової війни, хоча правові експерти вважають, що декрети Бенеша, закони, за якими німці були вигнані, не підпадають під юрисдикцію законодавства ЄС. Після цього Клаус відмовився ратифікувати Лісабонський договір, якщо Чехія не буде вилучена з Хартії, як Польща і

* Ще в 1942 р. Президент Чехословацької Республіки в екзилі Бенеш наполіг на схваленні країнами антигітлерівської коаліції ідеї виселення німецької меншини з Чехословаччини, що було закріплено у серпні 1945 р. Потсдамською конференцією країн антигітлерівської коаліції. На судетських німців було покладено колективну провину за підтримку фашизму [7, с. 166], а також за нацистську окупацію Чехословаччини під приводом захисту німецького населення від «чеського націоналізму» відповідно до Мюнхенської угоди 1938 р., підписаної Гітлером (Німеччина), Мусоліні (Італія), Чемберленом (Велика Британія) та Деладье (Франція). Угоду в подальшому істориками було названо змовою – спробою умиротворення німецького агресора. Але вже 1940 р. Франція капітулювала перед Німеччиною, а Лондон зазнав найруйнівнішого за всю Другу світову війну авіанальоту Люфтваффе.

Велика Британія. Лідери ЄС домовилися в жовтні 2009 р. прийняти протокол в час, коли Чехію включать до наступного договору, щоб переконати Клауса підписати Лісабонський договір, і згодом він його підписав. У жовтні 2011 р. Сенат Чехії ухвалив резолюцію проти приєднання до протоколу. Пізніше, під час ратифікації Договору про вступ Хорватії до ЄС навесні 2012 р. в Чехії, уряд зробив спробу провести комбіноване голосування з метою затвердження договору про приєднання та протоколу про відмову від Хартії. Та, враховуючи вплив опозиційних партій на Сенат, амбіції щодо відмови могли призвести до відхилення договору про приєднання Хорватії. В результаті, уряд вирішив розділити голосування.

Отже, невключення до Угоди про Асоціацію положень щодо приєднання України до Хартії основоположних свобод ЄС зумовлено, як вважаємо, попереднім «досвідом» стосовно Великої Британії, Польщі та Чехії, які ратифікували її за окремими протоколами (із винятками і застереженнями), а також частковою ратифікацією Україною Європейської соціальної хартії. Більше того, на сьогодні багато хто провдить аналогії між подіями 1938 р. щодо Судетської області Чехословаччини та 2014 р. щодо українських Криму і Донбасу [8]. Хоча відносно Загальної декларації прав людини 1948 р. вони мають більший правовий вплив та нормативність, як і Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Тому завданням є активізація зусиль щодо приведення національного законодавства, принаймні у загальному вигляді, до основних ідей і принципів Хартії, яка, на наш погляд, стане однією із сполучних ланок у поглибленні євроінтеграції України.

1. Конституція України : прийнята на 5-й сесії Верховної ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

2. Дорогіх О. М. Правові засади європейської інтеграції України. *Сучасні проблеми розвитку права та економіки в інноваційному суспільстві: зб. наук. праць за матер. Міжнар. наук.-практ. конф., 20 берез. 2020 р.* Велико-Тирново, Болгарія : ACCESS PRESS, 2020. С. 54-63.

3. Консолідовані версії Договору про Європейський Союз та Договору про функціонування Європейського Союзу з протоколами та деклараціями (станом на 30.03.2010). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_b06#Text.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Угоду ратифіковано із заявою Законом № 1678-VII від 16.09.2014). URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.

5. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії (переглянутої) : Закон України від 14.09.2006. URL : <https://ips.ligazakon.net/document/T060137?an=41>.

6. Добрянський С. Хартія основних прав Європейського Союзу як регіональний праволюдний стандарт. *Вісник Національної академії правових наук України* № 3 (74) 2013, с. 23-30, с. 29.

7. Кравчук О. Судетські німці в історії Чехії. *Проблеми країн Центральної та Східної Європи*. 2011. Вип. 2. С. 155-171. URL : https://cse.at.ua/Arhiv/v_2/3_3.pdf.

8. Танасійчук О. Аншлюси й анексії: імперський досвід через десятиліття (07.05.2016). URL : <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/2012185-anslusi-j-aneksii-imperskij-dosvid-cerez-desatilitta.html>.

Сердюк І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МЕТОДИ ПРАКТИЧНОГО ВИКОРИСТАННЯ ПРАВА ЯК СТРУКТУРНИЙ ЕЛЕМЕНТ МЕТОДОЛОГІЇ ПРАВА: АРГУМЕНТИ ЗА І ПРОТИ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету оцінити два суперечливих погляди вчених на визнання чи навпаки, невизнання структурним елементом методології права методів практичного використання права.

Досягнення визначеної мети вимагає використання формально-юридичного методу пізнання, інструментарій якого складають такі логічні прийоми, як аналіз, синтез, індукція, дедукція, а також юридичні поняття, що відображають і пояснюють досліджувані явища.

Радомир Лукіч методологію права інтерпретує як науку про методи в праві [5, с. 24-25], причому відносить до них як методи пізнання права, так і методи практичного використання права [5, с. 28], Свою позицію автор обґрунтовує тим, що люди займаються правом не лише з науковою метою, але й використовують його досить активно на практиці. Практична діяльність у сфері права, на думку вченого, може набувати двох форм. Перша з них полягає у правотворчості, тобто створенні нового, поки що неіснуючого права; друга – у реалізації (правозастосуванні) створених правових норм. Наявність цих двох форм практичного використання права, уважає автор, веде до такого знання права, яке сприяє його реалізації. Тому вчений уважає за необхідне досліджувати також і методи практичного заняття правом – методи його створення та реалізації. Лише за таких умов, на думку правника, будуть охоплені всі методи використання людьми права [5, с. 24],

Аналіз змісту вищенаведених суджень Радомира Лукіча про досліджуваний предмет свідчать про те, що по-перше, вчений некоректно ототожнює методологію права з самостійною наукою і по-друге, необґрунтовано розширює предмет методології права як міждисциплінарної галузі наукових знань, доповнюючи його методами практичної юридичної діяльності. Для обґрунтування своєї позиції звернемось до монографії Джангіра Керимова «Методологія права». Критично оцінюючи позицію Радомира Лукіча щодо розуміння ним методології права та її предмета, вчений наводить такі аргументи:

1) по-перше, наукове пізнання права не мало б скільки-небудь

раціонального сенсу, якби в кінцевому рахунку не слугувало практичним цілям;

2) по-друге, якби такі фундаментальні проблеми юридичної науки, як проблеми правотворчості та правореалізації (методи створення і реалізації права), включались у методологію права, то така «дисципліна» фактично замінила б собою всю юриспруденцію;

3) по-третє, якби методологія права займалась вивченням «методів практичного заняття правом», то втратила б своє науково-практичне значення, перетворившись у методичну «інструкцію» [4, с. 42],

Правник відзначає, що об'єднання вивчення наукових і практичних методів у єдиній методології права є зовнішнім, носить механістичний характер, а внутрішньо, фактично роз'єднує та протиставляє одні іншим наукові та практичні методи. Насправді, – стверджує автор, – наукові методи є не що інше, як теоретичне узагальнення практичних методів, а останні суть продовження, розгортання, конкретизація перших. Далі вчений робить таке застереження: «Саме тому ні об'єднувати, ні протиставляти їх (маються на увазі наукові та практичні методи) не можна, не ризикуючи змішати методологію з методикою (подібно до ототожнення фундаментальних наук із прикладними)» [4, с. 43].

У контексті питання, що розглядається нами, важливим у методологічному плані є підхід до розуміння поняття «практика», адже правові акти, як предмет дослідження, є виявом діяльного та результативного аспектів юридичної практики.

Джангір Керимов наполягає на необхідності більш широкого розгляду значення категорії практики у пізнанні. Окрім стимулу, мети та критерію істинності пізнання, – наголошує вчений, – вона іманентно входить, вплітається в сам процес пізнання, як його обов'язковий компонент, сторона, властивість [4, с. 332]. А звідси випливає теза правника про те, що «практика для всіх наук постає перед ними не лише як безпосередньо дане середовище, але й як об'єктивне буття взагалі. Таке тлумачення практики дозволяє вийти за межі лише вчення про догму права на широкий простір його соціального бачення, що відбиває досвід минулого, тенденції сучасного та перспективи майбутнього правотворчого та правореалізаційного процесів у органічному їх зв'язку з суспільним розвитком у цілому» [4, с. 15].

Наведений підхід до розуміння поняття «практика» дозволив Джангіру Керимову в дещо іншому аспекті розглянути ідею Радомира Лукіча про включення у правову методологію «практичного заняття правом» [5, с. 24]. Образно висловлюючись із приводу взаємозв'язку теорії з практикою, вчений зауважив, що «теоретична діяльність має різні рівні, «поверхи», і, звичайно ж, вищий із них найменше пов'язаний із підґрунтям (фундаментом) «будівлі» і тому підноситься над практикою, не маючи безпосереднього виходу на неї. Але вищі рівні теоретичної діяльності через опосередковані «поверхи» тієї ж діяльності не лише, підносячись, «відходять» від практики,

але й усе ближче й ближче «підходять» до неї» [4, с. 323].

На питання про те, чи всі рівні пізнавальної діяльності є методологічно значущими, як це впливає з концепції Радомира Лукіча, Джангір Керимов дає відповідь у формі заперечення. Така відповідь на поставлене питання для вченого є беззаперечною, адже не можна методологію зводити до емпіричного рівня пізнання, що є лише передумовою теоретичного мислення, не можна передумову, що є лише початком руху думки до раціонального пізнання, проголошувати методологічно значущою. Саме за цими міркуваннями, – наголошує автор, – виявляється невиправданим включення в поняття методології правил законодавчої техніки та правил правозастосовного процесу [4, с. 43].

Загалом ми поділяємо думку Джангіра Керимова щодо некоректності об'єднання в методології правознавства як власне методів наукового пізнання правових явищ, так і методів практичної діяльності, зокрема правотворчості та правореалізації. Водночас, змушені висловити деякі уточнення та застереження з огляду на домінуючий у сучасній правовій доктрині підхід до розуміння категорії юридичної практики.

Юридична практика розглядається як діяльність із видання (тлумачення, реалізації і т. ін.) юридичних приписів, узятя в єдності з накопиченим соціально-правовим досвідом [3, с. 497], а серед її проявів, залежно від видів правової діяльності, як відомо, виокремлюють правотворчу, правотлумачну, правореалізаційну та практику систематизації права і правового виховання [2, с. 625-626],

З огляду на визнання тлумачення норм права різновидом юридичної практики та враховуючи його гносеологічний аспект (з цього приводу Сергій Алексєєв слушно зауважив, що «юридичне тлумачення – це, виражаючись мовою філософії, один із видів пізнання, тобто складного процесу розумової діяльності, в результаті якого відбувається перехід від незнання до знання, відтворюється дійсність, істинна картина об'єктивного світу») [1, с. 129], цілком логічним є питання про те, який саме інструментарій використовує суб'єкт тлумачення-з'ясування для досягнення поставленої мети? Уважаємо, що відповідь на поставлене питання є очевидною. Такий інструментарій суто теоретичний, а отже, значною мірою науковий, і в теорії права відображається загальнотеоретичною категорією, словесним символом якої є «способи тлумачення норм права». Серед способів з'ясування дійсного змісту норм права виокремлюють і такі (логічний, системний, історичний, функціональний), що їх сучасна правнича наука визнає складовою герменевтичного методологічного підходу, а останній, як відомо, є частиною методології юриспруденції.

Таким чином, певною мірою можна погодитись із Радомиром Лукічем щодо включення до методології правознавства як суто наукових методів пізнання права, так і методів практичної юридичної діяльності, щоправда не тих, на які вказав автор (методів правотворчості та правозастосування), а

способів тлумачення правових норм, що з погляду методології є засобами з'ясування їхнього змісту.

1. Алексеев С. С. Право: азбука – теория – философия: Опыт комплексного исследования : монография. Москва : «Статут», 1999. 712 с.
2. Власов Ю. Л. Юридична практика. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. С. 619-633.)
3. Карташов В. Н. Юридическая практика. *Теория государства и права* : курс лекцій / под ред. Н. И. Матузова и А. В. Малько. Москва : Юристъ, 2002. С. 496-507
4. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). : монографія / 2- изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.)
5. Радомир Лукич. Методология права : монография. Москва : «Прогресс», 1981. 304 с.

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРАВОСВІДОМІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ПРАВООХОРОНЦЯ: ТЕОРЕТИЧНА МОДЕЛЬ

При підготовці тез цієї доповіді автор поставив за мету визначити найбільш важливі, на думку автора, змістовні елементи ідеологічної складової правосвідомості майбутнього правоохоронця, що формуються в результаті опанування ним Основного Закону Української держави та чинного конституційного законодавства й які матимуть важливий вплив на його подальшу професійну діяльність.

Досягнення визначеної мети зумовило необхідність використання пізнавальних можливостей герменевничного та спеціально-юридичного методів пізнання, а також методу правового моделювання.

Для майбутнього правоохоронця, як і для кожної людини пріоритетне значення має інформація про гарантовані Конституцією її права, свободи й обов'язки. Основний Закон нашої держави фактично закріпив у Розділі II повний перелік можливостей [1]., передбачених кодексом прав людини, а також дієві гарантії їх захисту. Більше того, навіть цей перелік визнано таким, який не є вичерпним, що допускає можливість його розширення по мірі визнання світовою спільнотою наступних поколінь прав людини. Саме питання визнання, законодавчого закріплення та гарантування можливостей людини було визначальним при формуванні експертної думки про якість

аналізованого юридичного документу. За оцінками не лише українських, але й зарубіжних фахівців у галузі конституційного права, Конституцію України 1996 року було визнано однією з найкращих у Європі.

Основний Закон держави є її своєрідним «паспортом», який дозволяє особі отримати значний обсяг життєво необхідної правової інформації про 1) сутність держави та здійснювані нею соціально значущі функції, пріоритетною серед яких визнано утвердження і забезпечення прав людини; 2) конституційні засади життєдіяльності суспільства і держави, до яких віднесено народовладдя, верховенство права, поділ державної влади, гарантування місцевого самоврядування, рівність перед законом усіх суб'єктів права власності, політичну, економічну й ідеологічну багатоманітність, законність; 3) форму Української держави (республіканську форму правління, унітарну форму територіального устрою та соціально-демократичний державно-правовий режим); 4) форми народовладдя, з-поміж яких наголос зроблено на виборах і референдумі; 5) систему органів публічної влади та принципи їх організації і діяльності; адміністративно-територіальний устрій держави та його принципи [1].

Відомо, що здобуття вищої юридичної освіти має на меті не лише формування необхідних теоретичних знань, але й практичних навичок юридичної діяльності, правовою основою якої слугує передусім Конституція.

Саме її приписи регламентують порядок внесення змін до Основного Закону держави, а також визначають коло суб'єктів законодавчої ініціативи, повноваження Верховної Ради України, її очільника та Президента України у сфері законотворчості. Конституція гарантує кожному право знати свої права й обов'язки, а також уміщує адресовану державі вимогу доведення до відома населення у порядку, встановленому законом, нормативно-правових актів, які визначають ці самі права й обов'язки [1].

Важливими є і конституційні гарантії у сфері захисту прав людини. Маються на увазі ті конституційно-правові норми, якими, зокрема, передбачено, що 1) права і свободи людини і громадянина захищаються судом; 2) кожному гарантується право на оскарження в суд рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб; 3) кожен має право звертатися за захистом своїх прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини; 4) кожному гарантується право звернутись із конституційною скаргою до Конституційного Суду України з підстав, установлених Конституцією України, та у порядку, визначеному законом; 5) кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи до відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна; 6) кожен має право будь-якими не забороненими законом засобами захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань [1].

Не менш важливими для кожної людини є її конституційні гарантії у взаємовідносинах із правоохоронними органами. Йдеться, зокрема, про презумпцію невинуватості, за якою особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Принцип презумпції невинуватості також передбачає, що ніхто не зобов'язаний доводити свою невинуватість у вчиненні злочину, а обвинувачення не може ґрунтуватися на доказах, одержаних незаконним шляхом, а також на припущеннях. Усі сумніви щодо доведеності вини особи мають тлумачитись на її користь. У разі скасування вироку суду як неправосудного держава відшкодовує матеріальну і моральну шкоду, завдану безпідставним засудженням [1].

Правоохоронці не лише мають знати, що особа не несе відповідальності за відмову давати показання або пояснення щодо себе, членів сім'ї чи близьких родичів, коло яких визначається законом, але й зобов'язані роз'яснити їй це конституційне право.

Кожна посадова і службова особа правоохоронних органів має усвідомити, що підозрюваний, обвинувачений чи підсудний має право на захист, а засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [1].

Положення Конституції України, включно з вищезгаданими, знаходять свій розвиток у конституційному законодавстві, опанування якого суттєво доповнює підвищує рівень правосвідомості і правової культури майбутнього правоохоронця.

1. Конституція України. Офіційний текст від 28.06.1996. Дата оновлення 21.02.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

Лантух І. С.

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНИХ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗІМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ, ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Нині діюча міжнародна система прав людини дає змогу людям у всьому світі, включаючи найбільш маргіналізованих та знедолених, захищати свої права та шукати засоби правового захисту. Починаючи з 1948 року, визначались відносини між урядом як діючим керівником та особою як

правовласником, а також формування відповідальності держави за повагу та захист прав людей. Це позитивний розвиток подій, оскільки він зміцнює, захищає права людини та розширює можливості правовласників звертатися до судів різних інстанцій.

У зв'язку зі значним розширенням системи права, країни пред'являють дедалі більші вимоги до виконання договірних зобов'язань для звітування перед міжнародними та регіональними системами прав людини та виконання отриманих рекомендацій чи рішень. Щоб задовольнити ці вимоги, багато областей дедалі частіше впроваджують комплексні, більш ефективні та стійкі методи звітності, участі та подальших заходів, створюючи новий тип урядової структури під назвою «Національний механізм звітності та подальших заходів». Інші країни також публічно пообіцяли створити такі механізми, особливо в контексті Універсального періодичного огляду Ради з прав людини. Національні механізми звітності та подальші дії можуть стати важливою частиною національної системи захисту прав людини, враховуючи міжнародні та регіональні норми з захисту прав людини [1].

Реалізація законодавства про права людини значною мірою залежить від політичної волі країни дотримуватись міжнародних стандартів (зазвичай це стосується економічних, культурних та соціальних прав та економічної спроможності). В ідеалі спільна мережа неурядових суб'єктів та міжнародних інституцій може забезпечити ефективне впровадження міжнародних норм і стандартів. Реалізація передбачає такі заходи, до яких відносяться, перш за все, заходи для покращення національного дотримання прав, таких як захист стандартів прав людини за допомогою національних законів або адміністративних заходів, зміцнення правосуддя, освіта громадськості, створення національних установ з прав людини, підвищення мінімальних стандартів охорони здоров'я, покращення умов утримання та розширення участі в уряді. Серед різноманітних заходів, які країна повинна вжити на національному рівні для впровадження стандартів прав людини, можемо коротко виділити три пункти: включення міжнародних стандартів у внутрішнє законодавство, створення національних правозахисних інституцій та забезпечення освіти в галузі прав людини. Взагалі кажучи, для імплементації міжнародних стандартів прав людини країни повинні неодмінно включити їх у внутрішнє законодавство. Загалом, міжнародні договори не визначають, як країни повинні впроваджувати стандарти прав людини, але кожна країна сама вирішує, як виконувати свої зобов'язання. Проте варто зазначити, що деякі договори спеціально передбачають прийняття національних законів у рамках їх реалізації. Наприклад, Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок і Конвенція про права дитини передбачають, що держави-учасники повинні приймати національні закони для реалізації прав, передбачених у відповідних договорах [2].

Існують різні національні методи імплементації міжнародних документів з прав людини. Наприклад, вчені класифікують їх на прийняття,

злиття, перетворення, пасивне перетворення та посилення. Крім того, держави можуть використовувати більше ніж один із цих методів. У деяких країнах умови договору автоматично включаються після ратифікації та опублікування в офіційному бюлетені (наприклад, у Франції, Мексиці та Нідерландах). Ці правові системи називають «монізмом», оскільки внутрішнє право та міжнародне право розглядаються разом і мають однакову дію. Інші країни потребують чіткої законодавчої імплементації положень договорів, перш ніж вони стануть внутрішніми законами (наприклад, Сполучене Королівство, інші країни Співдружності та країни Північної Європи). Ці правові системи називаються «подвійним правом», оскільки між внутрішнім правом і міжнародним правом існують сильні відмінності. Останнє має бути закарбовано в першому, щоб мати значну та важливу владу. Питання про те, чи є правове суспільство країни унітарним чи подвійним, полягає в тому, чи застосовують її національні суди та інші юридичні особи у своїх рішеннях норми прав людини; дію міжнародного права людини не можна оцінювати абстрактно на основі національної конституції та законодавства. Якщо міжнародні стандарти повністю включені в національне законодавство, національні суди та юридичні оператори легше застосовуватимуть їх. Однак, незважаючи на те, що міжнародні договори з прав людини не були офіційно включені у внутрішнє законодавство, Національні суди можуть використовувати міжнародні стандарти прав людини як керівництво для тлумачення національного законодавства. Іншими словами, національні суди та юридичні оператори можуть враховувати міжнародні та регіональні закони з прав людини при тлумаченні та розробці національного законодавства, а також можуть розглядати міжнародні закони з прав людини як мінімальні стандарти захисту, яким мають відповідати національні закони. Необхідно підкреслити, що імплементація норм прав людини в країні потребує узгоджених зусиль усіх державних відомств (судового, законодавчого та адміністративного). Підготовка та освіта з прав людини також мають важливе значення для ефективної реалізації прав людини на національному рівні. Необхідно також зазначити, що для забезпечення довгострокового захисту та розвитку прав людини, країни повинні заохочувати та сприяти створенню національних установ з прав людини, таких як омбудсмени [3, с.145].

Запровадження стандартів прав людини може бути проблемою для країн, що розвиваються, оскільки нестача ресурсів може ускладнити реалізацію прав людини протягом тривалого часу. Хоча держава теоретично може погодитися з тим, що люди мають право на здоров'я, житло чи інші економічні стандарти, вона не може кардинально змінити умови життя кожного та привести їх до тих стандартів, які вони бажають. Аналогічно, право на швидкий і справедливий судовий розгляд може вимагати від держави збільшення фінансування своєї судової системи. Тому міжнародне співробітництво є дуже важливим, щоб допомогти країнам дотримуватися міжнародних стандартів.

Просування стандартів прав людини в іншій країні можна досягти шляхом підтримки «позитивних» методів, які покращують умови, що сприяють дотриманню прав людини, або шляхом реагування на порушення прав людини. Можна помітити, що міжнародні договірні органи, інші країни та неурядові організації наполегливо працюють над дотриманням прав людини.

Хоча іноді найбільш доцільний метод може здатися очевидним, доступні варіанти необхідно ретельно зважити. Очевидно, що заходи, вжиті виключно для дотримання прав людини, є менш суперечливими, ніж можливі заходи для боротьби з незаконними діями, такими як торгові санкції або гуманітарна інтервенція. Але в той же час не слід забувати, що заохочення прав людини через програми розвитку, економічного чи торгового співробітництва за своєю природою є структурною довгостроковою формою. Це зазвичай вимагає співпраці з країною-одержувачем протягом значного періоду часу. Ефективне заохочення прав людини як правило залежить від ресурсів доступних для фінансування такої діяльності та від політичної волі уряду. Щоб дозволити такі цілісні підходи, положення про права людини включені в різні угоди про співпрацю як у сфері співробітництва в галузі розвитку (наприклад Ломейські угоди ЄС), так і у сфері торговельно-економічних відносин, це дозволяє змінити відносини співпраці якщо зміниться обставина, що стосується прав людини.

Здається з'являються дві моделі, з одного боку, здається, що збільшується кількість країн, у яких як у суспільстві, так і в уряді, є органи групи та особи які займаються чи готові брати участь у покращенні ситуації з правами людини, з іншого боку – порушення можуть тривати іноді попри загально добрі наміри офіційної влади. Реакція інших держав все частіше полягає в тому, щоб вжити комбінованих заходів, реагуючи на події в цьому суспільстві. Зростання порушень прав людини з боку неурядових організацій таких як: партизанські угруповання, воєнізовані угруповання та багатонаціональні корпорації викликає занепокоєння і іноді важко притягнути уряд до відповідальності за такі порушення. Цей елемент у деяких випадках ускладнюється політичною нестабільністю та внутрішнім конфліктом. Тим не менш, такі випадки заслуговують більш жорсткої реакції, ніж просте засудження порушень прав людини. Слід повторити, що НУО відіграють життєво важливу роль у фактичному процесі впровадження не тільки НУО, а й окремих осіб [4, с.34].

У нинішню епоху глобалізації люди в розвинених країнах все частіше використовують свої особисті інвестиції як інструмент правозахисної діяльності. Вони можуть відмовитися від певних компаній або галузей промисловості (наприклад виробників тютюнових виробів і військових боєприпасів), або від компаній, що працюють у країнах, які, на їхню думку, порушують норми прав людини. Така діяльність може здійснюватися самостійно та здійснюватися у відповідь на компанії з інформування громадськості, які проводять НУО. Ця практика (започаткована в 1970-х-

1980-х роках серед тих, хто виступав проти режиму апартеїду в Південній Африці) стала помітною лише в останні роки. Міжнародні організації такі, як Організація Об'єднаних Націй, дотримуються цього прикладу, зосереджуючи увагу на впливі поведінки індивідуальних і колективних інвесторів на заохочення прав людини, що продемонстровано глобальним договором і принципом відповідального інвестування ООН [3,с.145].

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенція про права інвалідів) від 20 грудня 2006 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

3. Мовчан А. П. Права человека и международные отношения. М. : Наука. 1982. С. 145-147.

4. Миронов Н. М. Межамериканская система защиты прав человека: генезис и основные институты. *Международное публичное и частное право*. 2009. № 5. С. 33-35.

Лантух І. С.

*старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Гречишкін І. К.

*курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВНУТРІШНІХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ

На сучасному етапі розвитку міжнародної взаємодії між державами, проблематика збройних конфліктів все так само гостро постає як на практиці так й у роботах світового наукового співтовариства. Особливе значення протидії збройним конфліктам зумовлене тотальною інтеграцією глобалізаційних процесів у всі сфери життєдіяльності суспільства.

Вагому актуальність даного питання становить його тісний зв'язок із такими суміжними процесами, які часто супроводжують збройні конфлікти, а саме екологічні катастрофи, військові та політичні біженці, гуманітарні наслідки спричинені бойовими діями та найголовніше порушення прав та свобод людини внаслідок таких процесів, а також їх захист та поновлення у

подальшому.

Історично склалося, що питання врегулювання збройних конфліктів є невід'ємною галуззю міжнародного права, а тому суб'єктами даних правовідносин виступають саме держави, на яких відповідно до міжнародних правових стандартів, покладено усю повноту відповідальності.

При розгляді даної проблематики доцільно першочергово з'ясувати власне визначення поняття збройного конфлікту. Згідно з тлумаченням Міжнародного комітету червоного хреста, під збройним конфліктом слід розуміти збройне протистояння, суб'єктами якого виступають держави, а також довготривале протистояння між діючою владою та опозиційними військовими формуваннями, або виключно між такими формуваннями [1].

Виникнення права збройних конфліктів датується другою половиною XIX століття – початком XX століття. У своїй першій формації воно врегульовувало переважно процедуру зовнішніх конфліктів. Однак, починаючи з закінчення Другої Світової війни, прослідковується процес зростання саме внутрішніх збройних конфліктів, що стало причиною розширення кордонів права збройних конфліктів й на них. Під внутрішньодержавним конфліктом науковці пропонують розглядати збройне протистояння, що відбувається у межах певної держави, та у якому збройні сили інших країн не беруть участь. Відповідно до норм міжнародного права виділені певні основоположні принципи та засади ведення військових дій [2].

В першу чергу, сторони збройних конфліктів повинні дотримуватися принципу гуманності та раціональності, що полягає у використанні ними таких засобів, застосування яких завдає мінімально можливу шкоду людським ресурсам та об'єктам, які не становлять інтерес військової агресії. Не мало важливим є обов'язок сторін поважати права жертв військових конфліктів.

При цьому постає питання, що виступає критерієм, який надає цим принципам імперативного характеру та зобов'язує держави їх дотримуватися. Даним фактором є державний авторитет на міжнародній арені, що значно посилюється при добровільному дотримання принципів міжнародного права.

Однак, на сьогоднішній день постає інша проблема, яка має місце у процесі внутрішніх збройних конфліктів. Вона полягає у тому, що у нормах міжнародного права немає приписів, що регулюють причини дотримання принципів права збройних конфліктів неурядовими військовими формуваннями у процесі громадянських війн. Врегулювання даної ситуації є особливо важливим у існуючій на даний момент в Україні, а саме ведення Операції об'єднаних сил на Сході проти самопроголошених терористичних угруповань.

Фактично, у даному випадку підтримка державного авторитету має значення виключно для однієї сторони конфлікту, якою виступає держава. У зв'язку із цим порушується рівність суб'єктів збройного конфлікту у виборі

засобів та ресурсів ведення війни.

Наслідком ведення кожного без винятку збройного конфлікту є певне обмеження чи порушення прав та свобод людей на території ведення військових дій чи які прямо або опосередковано пов'язані із ними. Сторони конфлікту у свою чергу зобов'язані мінімізувати негативний вплив на суспільство що полягає у забезпеченні рівного ставлення до кожної людини, незважаючи на приналежність її до тієї чи іншої сторони конфлікту, поваги прав військовополонених, недопустимості нетерпимості на жодній з підстав, та особливо недопущення геноциду. Окремо слід виділити проблематику захисту прав цивільного населення, яке становить найбільш незахищений сегмент під час збройних конфліктів [3].

Підводячи підсумок, можна зазначити, що незважаючи на значний розвиток людства, питання збройних конфліктів все ще не є вирішеним та потребує більш детального дослідження з урахуванням вимог сучасних реалій. Крім того, хоч проблематика захисту прав людини у процесі збройних конфліктів зазнала значної регламентації у нормах міжнародного права, однак через зростання кількості внутрішніх конфліктів, постає питання щодо забезпечення дотримання міжнародно-правових норм недержавними військовими угрупованнями, які хоч виступають сторонами конфліктів, однак не суб'єктами міжнародного права.

1. Алямкін Р.В. Міжнародно-правовий режим захисту прав людини під час внутрішніх збройних конфліктів. *Scientific Papers of the Legislation Institute of the Verkhovna Rada of Ukraine*, (6), 47-51.

2. Луцишин Г. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Вип. 26. С. 128-133.

3. Пристайко В. Захист прав людини в умовах збройних конфліктів. *Національний та міжнародний механізм захисту прав людини: постмодерні тенденції розвитку, виклики та шляхи модернізації*.

Агаєв І.

*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник :

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В УКРАЇНІ

Конституційні правничий та свободи людини підлягають особливого захисту держави. Права людини є найвищою цінністю. Крім юридичного закріплення необхідна їхня ефективна реалізація, оскільки права людини мають сенс та цінність, тільки якщо вони реалізуються. Саме реалізація прав людини на практиці, що підтверджує реальність законодавчих норм, які забезпечують гідний рівень життя кожного члена суспільства та держави в цілому.

Матеріальний та духовний розвиток окремого громадянина, суспільства та держави можливо лише там, де людина є найвищою цінністю, а її правничий та свободи – головним призначенням держави. Визнання, дотримання і захист права і свободи громадян мають розглядатися як обов'язки держави. І як наслідок цього положення, в умовах сучасної України особливе значення має реалізація особистих та соціально-економічних прав, що забезпечують гідне життя та гармонійний розвиток людини. Ключова роль здійсненні даної діяльності належить державі, яка має у своєму розпорядженні цілу систему інститутів, а також необхідними повноваженнями.

Конституція проголошує Україну суверенною і незалежною, демократичною, соціально, правовою державою, політика якого спрямовано створення умов, що забезпечують гідне життя та вільний розвиток кожного. Обов'язковими ознаками, що відрізняють соціальна держава від інших, є конституційне закріплення основних соціальних прав людини та громадянина, а також проведення політики, спрямованої на їхнє забезпечення та захист [1].

Конституційними обов'язками держави у соціальній сфері та

одночасно основними напрямками соціальної політики є: охорона праці та здоров'я людей, встановлення гарантованого мінімального розміру оплати праці, забезпечення державної підтримки сім'ї, материнства, батьківства та дитинства, інвалідів та літніх громадян, розвиток системи соціальних служб, встановлення гарантій соціального захисту [2, с. 93].

В економічній сфері Україна гарантує єдність економічного простору, вільне переміщення товарів, послуг та фінансових коштів, підтримка конкуренції, свобода економічної діяльності. В Україні визнаються та захищаються і приватна, державна, муніципальна та інші форма власності, кожен має право мати майно в власності, володіти, користуватися та розпоряджатися ним. Але водночас реалізація особистих та соціально-економічних прав людини у нашій державі є однією із актуальних проблем.

Під способом реалізації прав людини розуміється точний образ дій, що забезпечує досягнення будь-якої мети. Виділяється кілька способів реалізації конституційних прав громадян: реалізація у межах самого конституційного статусу, тобто без додаткової їх конкретизації та без зв'язку з особистим трудовим вкладом людини. Наприклад, користування досягненнями культури, доступ до культурним цінностям, декларація про охорону здоров'я та медичну допомогу; реалізація основних прав, свобод та обов'язків шляхом конкретизації, коли об'єктами відповідних прав є блага, практичне використання яких ставиться у пряму залежність від тих або інших умов та обставин, що мають юридичне значення; реалізація конституційних прав, свобод та обов'язків як гарантія їхнього здійснення. Під гарантіями основних прав, свобод та обов'язків маються на увазі ті умови та засоби, які забезпечують їх фактичну реалізацію та охорону для кожного громадянина та людини [3, с. 69].

Конституція України визначає також юридичні гарантії, до яких відносить: право захищати свої права, свободи та законні інтереси всіма методами, не забороненими законом; право на судовий захист своїх прав та свобод; декларація про юридичну допомогу; право громадянина на справедливе та гуманне судочинство; право на відшкодування шкоди; право на звернення до міжнародних органів захисту прав людини та громадянина.

Таким чином, конституційне закріплення прав і свобод людини недостатньо, державі необхідно встановити контроль за реалізацією прав громадян та забезпеченням гарантій їх здійснення. Вище перелічені способи реалізації права і свободи громадян становлять механізм захисту права і свободи людини.

Реалізація прав людини – складне явище, яке включає діяльність правозастосовних органів, а також активну діяльність самого індивіда. Законодавець, визначаючи модель реалізації правової норми, яка закріплює права людини, багато в чому орієнтується на можливість безпосереднього використання особистістю. Громадянин має право вибирати спосіб реалізації своїх прав, що відповідає його інтересам та можливостям, а також

здійснювати належне йому право, якщо для цього не потрібно правозастосовної діяльності компетентних органів [4, с. 19].

Отже, реалізація права і свободи – практичне використання закріплених правовими нормами соціальних повноважень. В підсумку особистість отримує матеріальні, духовні та інші блага для задоволення своїх інтересів та потреб.

1. Конституція України Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

2. Колодій А.М. Права людини і громадянина в Україні: Навч. посібн. / А.М. Колодій, А.Ю. Олійник. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

3. Скакун О.Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс): [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х.: Еспада, 2006. - 776 с.

4. Громадянське суспільство і права людини: матеріали міжнар. наук.-практ. семінару, м. Харків, 9 груд. 2010 р. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. будівництва та місц. само-врядування, Нац. юрид. акад. України ім. Я. Мудрого; редкол.: Ю.П. Битяк, І.В. Яковюк, Г. В. Чапала. – Х.: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. – 251 с.

5. Пильгун Н.В. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини і громадянина в контексті функціонування принципу верховенства права в Україні / Н.В. Пильгун, М.В. Рошук // Науковий вісник Ужгород. нац. ун-ту. – 2014. – Вип. 26. – С. 40.

Азаров Д. В.

курсант факультету підготовки фахівців для органів

досудового розслідування

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії

держави та права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЗАХИСТ ТА ОХОРОНА ПРАВ ЛЮДИНИ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Захист та охорона прав людини завжди була найголовнішим завданням кожної держави. У зв'язку з перманентними процесами реформування різних сфер суспільного життя, змінюються й методи та способи захисту таких прав, дещо нове з'являється, а старе вдосконалюється

або взагалі втрачає відмирає.

Кожна демократична, соціальна та правова держава гарантує своїм громадянам захищеність та можливість відстоювання своїх прав та інтересів у судовому порядку.

Конституція України чітко визначає, що у випадку виявлення порушення своїх законних прав особа може звернутися для їх поновлення до суду згідно з принципом інстанційності. Цей принцип пояснюється тим, що спочатку особа звертається до місцевого суду, потім до апеляційної інстанції і по завершенню – до касаційної інстанції. Однак, деякі особи можуть і не здогадуватися, що при вичерпанні всіх національних засобів захисту, можливо й надалі відстоювати свої права, але вже на міжнародному рівні.

Основний Закон України також передбачає можливість громадян звернутися до Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), однак є важлива умова для такого звернення. Задля звернення до ЄСПЛ необхідно використати всі національні засоби захисту, а підтвердженням цього слугує відповідне рішення суду касаційної інстанції [1].

Основоположним міжнародно-правовим документом, на підставі якого ЄСПЛ ухвалює свої рішення, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [2]. Ратифікувавши Конвенцію, Україна тим самим надала можливість своїм громадянам захищати свої права не лише на національному рівні, але й на міжнародному.

Зауважимо, що така можливість є дуже важливою, адже Україна є демократичною та гуманною державною, яка визнає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю. Тому для забезпечення її законних прав та свобод створює всі належні умови на національному та міжнародному рівнях.

Отже, захист і охорона прав людини є одним із головних обов'язків сучасної правової держави, що до того ж покладений на неї конституцією. Діяльність такої держави має бути підпорядкована праву, визначатись правом і не суперечити змісту та сутності його норм.

1. Задирака Н. Ю. Рішення Європейського суду з прав людини у правовій системі континентального права як джерело адміністративного процесуального права. URL : <http://applaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/3-9-2014-jubilee/item/393-rishennya-yevropeyskoho-sudu-z-prav-lyudyny-u-pravoviy-systemikontynentalnoho-prava-yak-dzherelo-administratyvnoho-protseualnoho-prava-zadyraka-n-yu>.

2. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 року. *Урядовий кур'єр*. 2010. № 215.

Антонюк В.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л.М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

РОЗВИТОК КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ В УКРАЇНІ

Професор Б. А. Страшун в своїй цікавій статті "Конституціоналізм-ідеал, реальність і можлива перспектива" [1], пропонуючи короткий огляд історії конституціоналізму як явища і поняття, робить дуже важливий, на наш погляд, висновок про те, що суть даного поняття невід'ємна від реальної системи державного устрою.

Я звертав увагу і на ту обставину, що поняття "конституціоналізм" в даний час узгоджується з рядом правових явищ, таких як:

- спільність принципів, порядку діяльності та структурних механізмів, які традиційно використовуються з метою обмеження державної влади;
- конституційні засоби для встановлення обмежень державної влади;
- загальнодержавна, надпартійна об'єднує ідеологія;
- політико-правовий режим, одним з проявів якого є внесення в суспільство почав гармонії і справедливості;
- наявність конституційної форми правління, державне управління, обмежене Конституцією;
- самообмеження держави;
- панування права в усіх сферах суспільно-політичного життя, яке передбачає пріоритет прав людини і гарантує взаємну відповідальність індивіда і держави;
- теорія і практика організації державного і суспільного життя відповідно до Конституції або спирається на Конституцію політична система;
- принцип верховенства права, який передбачає обмеження владних повноважень керівників держави і державних органів;

Ці перерахування можна продовжити. Але головне у всіх цих підходах полягає в основному в тому, що трактування поняття

"конституціоналізм" наводяться на площинах теорії і практики саме конституційного права [2].

З погляду правової аксіології, виникнення конституційної культури обумовлено тим, наскільки "установчі відносини" цінуються в правовому аспекті, стають загальноприйнятних правил поведінки, незалежно від того, чи є вони звичаями або виступають як встановлене правило загальнообов'язкової поведінки [3]. У літературі часто сама Конституція вважається культурним явищем тільки в тому випадку, коли вона реалізується, повинна являти собою фактично живу реальність, сприйняту і визнану, а не бути збірником приємних формулювань і розумних думок.

Світовий конституційний розвиток можна уявити у вигляді співвідношення двох ідеальних типів процесу: лінійного і циклічного. Перший (в основі якого лежить англо-американський досвід) характерний для стабільних демократій, що мають стійкі традиції громадянського суспільства і правової держави [4]. Навіть у випадках необхідних і часом радикальних змін конституцій ці зміни здійснюються шляхом реформ і зі збереженням наступності і легітимності конституційного процесу сприяє, за загальним визнанням, можливість судової інтерпретації конституційних норм).

Класичним прикладом другого типу конституційного процесу є конституційний розвиток Франції, шістнадцять конституцій якої (включаючи тимчасові законодавчі акти конституційного характеру) фіксували послідовну перемогу різних політичних сил, які прагнули нав'язати свою політичну волю суспільству.

Взаємозумовленість розвитку конституціоналізму і кризи права найбільш виразно проявилася в ХХ ст., коли відбувалися, за класифікацією Н. А. Власенко, як органічні (системні) кризові явища в праві, взаємопов'язані з кризами в економічній, соціальній, політичній сферах, так і власні, властиві праву як такому [1, с. 43-44]. Так, після закінчення Першої світової війни були прийняті так звані конституції другого покоління. До їх числа відносять конституції Німеччини, Польщі, Австрії, Чехословаччині та низки інших країн, які відбили нові, на той момент, тенденції в конституційному праві. Тут можна говорити саме про розвиток конституціоналізму, як цілісного концепту. Б.С. Миркин-Гецевіч відзначав, що завдання авторів нових європейських конституцій полягало у створенні нового права, яке має відображати не тільки всі досягнення суспільного розвитку, а й висловлювати нові запити, які з'явилися у роки війни [4, с. 302-303]. Наприклад, Веймарська конституція 1919 р побудована на принципах раціоналізованого парламентаризму.

Таким чином, особливістю тенденції взаємозумовленості між розвитком конституціоналізму і кризою в праві є те, що кризові явища в праві, як правило, виходять за межі однієї країни; конституціоналізм, який завжди має конкретно-національний характер, нівелює негативні правові явища і генерує в своїх складових елементах оновлене сутнісне наповнення.

У свою чергу, криза в праві є каталізатором змін в різних суспільних сферах, які обумовлюють розвиток конституціоналізму.

1. Савчин М.В. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму : монографія. Ужгород : РІК-У, 2018. 440 с.

2. Батанов О.В. Принципи місцевого самоврядування як ціннісний вимір сучасного муніципалізму. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія : Право. 2012. Вип. 1. С. 24–32.

3. Батанов О.В. Муніципалізм як категорія сучасного муніципального права: постановка проблеми. Часопис Київського університету права. 2009. № 4. С. 102–108.

4. Мішина Н.В. Муніципальна реформа в Україні: стан і перспективи. Право України. 2018. № 4. С. 126–138.

Асламов О. О.

*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
стратегічних розслідувань
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Долгорученко К. О.

*доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ: ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ТЕРМІНО-ПОНЯТЯ

Термін колабораціонізм в його класичному розумінні виник у Франції в роки Другої світової війни й означав співпрацю населення або громадян держави з ворогом. Проте окрім згаданої вище Франції колабораціоністські (номінально незалежні, але пронацистські, маріонеткові) уряди у роки Другої світової війни були утворені в Бельгії, Норвегії, Данії, Нідерландах, Греції, Сербії, Хорватії [2, с.341]. Відповідно, у межах наукових історико-правових досліджень, говорячи про колабораціонізм, прийнято розуміти співпрацю, насамперед, з гітлерівським окупантом і розглядати дане явище, як таке, що стало характерним і найбільш виразним у широких масштабах цієї війни.

Сучасні науковці, які мають напрацювання з означеної проблематики зокрема такі, як О. Семіряга, Б. Ковальова, В. Шайкан, О. Гончаренко та ін., стверджують, що явище українського колабораціонізму слід розуміти переважно як вимушену чи добровільну співпрацю населення окупованої

України з гітлерівцями в побутовій, економічній, культурній, адміністративній, військовій, військово-політичній та репресивно-каральній сферах.

Так, О. Лисенко та І. Муковський зазначають, що якщо взяти за основу буквально значення цього терміна, то він, безумовно, характеризуватиме всіх, хто так чи інакше, безпосередньо чи опосередковано сприяв Третьому рейху. Науковці розглядають цю проблему з погляду змістовного наповнення поняття колабораціонізму. Слід розрізнити участь людей у суто військових формуваннях і українських поліцейських відділах, які безпосередньо брали участь у каральних акціях і побутову співпрацю з окупантом, яка мотивувалася природнім бажанням вижити [3, с. 81].

І. Дерейко о визначає колабораціонізм як добровільну співпрацю (на противагу вимушеній праці) окремих груп чи прошарків населення окупованих територій з окупантами [4, с. 528].

Узагальнюючи погляди сучасних науковців, можемо стверджувати, що колабораціонізм – це вимушена чи добровільна співпраця населення окупованої України з гітлерівцями в побутовій, економічній, культурній, адміністративній, військовій, військово-політичній та репресивно-каральній сферах.

Сьогодні не вирішеним залишається питання щодо змісту поняття колабораціонізм відносно окупації військами РФ частини України та анексованого Криму. Деякі українські правники, які розглядали у своїх працях той чи інший кримінально-правовий аспект колабораціонізму, дотепер не наблизилися до розв'язання ключових проблем, що виникають у зв'язку з необхідністю вдосконалення юридичного механізму протидії посяганням на державну та воєнну сфери безпеки.

В Україні триває розроблення якісної правової основи реагування на колабораціоністську діяльність на Сході, основною метою якої є забезпечення справедливості за вчинені злочини під час війни. Чинний Кримінальний кодекс України охоплює широкий спектр складів, що застосовувалися для переслідування за «колабораціонізм» після Другої світової війни. Насамперед це стосується злочинів проти основ національної безпеки України, зокрема державної зради, та злочинів проти порядку несення військової служби.

З метою захисту національних інтересів України в умовах агресії Росії, української державності від проявів колабораціонізму, українським законодавством пропонується встановити кримінальну відповідальність за колабораціонізм, як особливу форму державної зради, яка полягає у військовому, політичному, економічному, адміністративному, культурному, інформаційному, медійному співробітництві громадянина України з державою-агресором або її представниками, створеними чи підтримуваними нею незаконними збройними формуваннями, яке завдало шкоди державному суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України.

В цілому, участь місцевого населення в різних сферах комунікації з

окупаційними військами РФ та адміністрацією на територіях так званих «ДНР», «ЛНР» та Криму має розглядатися як протиправна співпраця, яка в конкретних випадках може тягнути за собою кримінальну чи адміністративну відповідальність.

1. Енциклопедія історії України: Том 4 / редкол.: Смолій В.А. (голова) та ін. Київ. 2007. С. 440

2. Політична енциклопедія / редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. Київ. 2011. С. 341 – 342

3. Муковський І., Лисенко О. Звитяга і жертвовність: Українці на фронтах другої світової війни / За ред. В.Д. Конашевича. – Київ. 1996. 568 с.

4. Дерейко І. Колабораціонізм, поняття / І. Дерейко // Енциклопедія історії України: Т. 4: Ка–Ком / Редкол.: В.А. Смолій (голова) та ін. // НАН України, Інститут історії України. Київ. 2007. 528 с.

Асламов О. С.

курсант факультету підготовки фахівців для підрозділів стратегічних розслідувань Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Жеглінська Т. О.

викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

WOMEN'S RIGHTS AND GENDER EQUALITY IN UKRAINE. GENDER EQUALITY STRATEGY ACCESSIBILITY OF JUSTICE FOR WOMEN IN UKRAINE

Even in the days of the ancient form of statehood, there was a need to introduce a judicial system that would monitor the observance of the law by citizens and conflict situations legally. Today in Ukraine the principle of the rule of law operates, so the availability of justice is one of the fundamental requirements of this principle [3, p.136], and at the same time a necessary condition for the realization of human rights. According to Part 4, Clause 1 of Art. 15 of the United Nations Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, "States Parties shall accord to women equality with men before the law" [1]. It means that women and men have equal rights and responsibilities, as well as

equal responsibility before the law. At the level of the international expert community, European and other regional organizations and judicial institutions, today gender discrimination can be an obstacle to ensuring access to justice for women or men. Therefore, the main purpose of the judiciary, for the administration of justice, is the need to be able to identify cases of gender discrimination and eliminate them through legal means.

The judiciary is a very influential body that can significantly influence the implementation of gender equality and gender discrimination, judges can bring before the court of constitutional jurisdiction the illegality and unconstitutionality of legislative provisions that are discriminatory and as a result lead to human rights violations. [3, p.137]. Under the concept of discrimination on the grounds of sex, in our case for women, it is proposed to take the concept defined by the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Namely for Art. 1 Part 1 of this Convention, the term «discrimination against women" shall mean any distinction, exclusion or restriction made on the basis of sex which has the effect or purpose of impairing or nullifying the recognition, enjoyment or exercise by women, irrespective of their marital status, on a basis of equality of men and women, of human rights and fundamental freedoms in the political, economic, social, cultural, civil or any other field » [1].

In order to combat gender inequality in all legal spheres and aspects, as well as to ensure the elimination of discrimination on the grounds of article, including in the judiciary, under the Convention, States have undertaken to:

- «To embody the principle of the equality of men and women in their national constitutions or other appropriate legislation if not yet incorporated therein and to ensure, through law and other appropriate means, the practical realization of this principle;

- «To establish legal protection of the rights of women on an equal basis with men and to ensure through competent national tribunals and other public institutions the effective protection of women against any act of discrimination; » [1].

Analyzing this information, we can say that equality between women and men is fully provided for and enshrined in the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women. Unfortunately, women's rights in Ukraine, although legally enshrined, are still systematically violated. One of the options to solve this problem can be considered the Transversal Programme on Gender Equality launched in 2012, which aims to ensure gender equality standards, their implementation by Member States through various measures, including strategies to achieve gender equality [2, p. 119].

Within the framework of this program, the strategy “Gender Equality Strategy 2014-2017” was adopted, which in the field of human rights will significantly contribute to the protection of women's rights, in order to move closer to de facto gender equality. The strategy defines the areas of work and in particular the measures needed to achieve better results. The goal of this strategy is to have the following five goals:

Combating gender stereotypes and sexism;
Preventing and combating violence against women;
Guaranteeing equal access of women to justice;
Achieving balanced participation of women and men in political and public decision making;

Achieving gender mainstreaming in all policies and measures. [2, с. 119].

This strategy can only make full use of the strategy of shifting the emphasis on providing ditches for citizens not only de jure, but also de facto, due to the relevant social conditions that have created the necessary conditions to confirm de facto gender equality.

Thus, discrimination against women on the grounds of sex is indeed a major problem and may lead to a violation of their state-guaranteed rights. To address this issue, a strategy has been proposed that can have a significant impact on combating gender inequality and discrimination. Although the rights of women and men are equal before the law, as stated in the UN Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, today the rights of women are systematically violated, so the state must pay attention to solving this problem.

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок(урк/рос): Конвенція від 18.12.1979. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text

2. Пищуліна О. Гендерна рівність і розвиток: погляд у контексті європейської стратегії України. Київ: «Заповіт», 2016. С. 119.

3. Уварова О. О. Права жінок та гендерна рівність: Навчальний посібник. Київ: «ФОРМ Голембовська О. О.», 2018. С. 136-137.

Бортнік Д. В.

*слухачка магістратури
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Саксонов В. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

СПІВРОБІТНИЦТВО МІЖ УКРАЇНОЮ ТА ЄС У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є одним із найбільш бруталних порушень прав і свобод людини. Глобалізація в світовому масштабі, зростаюча взаємозалежність і взаємопов'язаність держав, нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих регіонів світу, спричинили активне поширення цього ганебного та антигуманного явища. Тому на сучасному етапі розвитку міжнародного співробітництва у сфері правоохоронної діяльності особливого значення набуває запобігання та протидія злочинам, пов'язаним із «торгівлею людьми», «білим рабством», «контрабандою мігрантів». Адже навіть у ХХІ ст. цей вид протиправної діяльності являє собою досить злагоджений транснаціональний механізм, що забезпечує колосальні доходи злочинцям і займає в кримінальному світі провідні позиції за прибутковістю. Ця індустрія характеризується наявністю структурованих та організованих кримінальних груп, які спрямовують отримані прибутки на розвиток інших видів найбільш небезпечної діяльності, включаючи торгівлю наркотичними засобами, зброєю тощо [1, с. 263].

У ст. 3а Протоколу про попередження та припинення торгівлі людьми і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, надається таке визначення «торгівлі людьми» – це здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передача, приховування чи одержання людей шляхом загрози силою, або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення чи шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигід, дії для

одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб, або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю чи послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [2].

Основними ознаками торгівлі людьми є: вербування, передача, продаж, примус до заняття проституцією, насильницьке донорство чи трансплантація, втягнення у злочинну діяльність, рабство та примусова праця, використання в порнобізнесі, застосування шантажу, погроз, насильства [1, с. 263].

Отже, торгівля людьми є тяжким злочином міжнародного характеру. Найбільш важливими міжнародно-правовими актами, що регулюють реалізацію політики з питань протидії торгівлі людьми, є: Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами від 02.12.1949 р.; Конвенція ООН про права дитини від 20.11.1989 р.; Рамкова Конвенція ООН проти організованої злочинності від 21.07.1997 р.; Факультативний протокол до Конвенції ООН про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 01.01.2000 р.; Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15.11.2000 р.; Конвенція Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р.

На сучасному етапі розвитку міжнародних відносин роботі світових організацій у цій сфері надається велике значення. Найбільш відомою з них є Міжнародна організація кримінальної поліції – Інтерпол, яка завдяки своїй унікальній структурі, правовій базі й технічному оснащенню здійснює ефективну координацію міжнародного поліцейського співробітництва у сфері боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми. Особливе місце в цьому процесі належить роботі Національного центрального бюро Інтерполу. Робота зазначеної організації здійснюється відповідно до вимог Постанови Кабінету Міністрів України «Про Національне центральне бюро Інтерполу» від 25 березня 1993 р. № 220 (зі змінами, внесеними в наступному) [3].

У 1998 році відбулося створення Європейської поліцейської організації (англ. European Police Office, Europol, далі – Європол), покликаної координувати зусилля держав-членів Європейського Союзу в питаннях протидії різним видам злочинності. З огляду на ці обставини Європол перетворився на самостійний орган ЄС, наділений особливою компетенцією з аналізу та обміну інформацією з метою протидії створення мереж нелегальної міграції і торгівлі людьми.

Сьогодні Європол діє на основі Регламенту Європейського Парламенту та Ради ЄС від 2016 року і має офіційну назву «Агентство ЄС з правоохоронного співробітництва». 14.12.2016 р. підписано Угоду між Україною та Європейським поліцейським офісом про стратегічне та

оперативне співробітництво.

На початку 2016 року при Європолі створений Європейський центр по боротьбі з незаконним ввезенням мігрантів (EMSC), метою якого є підтримка держав-членів ЄС у виявленні і ліквідації кримінальних мереж, що беруть участь у незаконному ввезенні мігрантів [1, с. 207-208].

Важливе значення мають також Європейське бюро судової співпраці – Євроюст і Місія Європейського Союзу з політики безпеки та оборони – ESDP.

Згідно з офіційною статистикою EUROPOL (Європол) щодо нелегальної міграції, звинувачення в нелегальній контрабанді мігрантами у 2016 р. висунуто 149 громадянам України. Протягом останніх років кількість українців, підозрюваних в організації нелегальної міграції в ЄС зросла в 2,5 рази [4].

Щодо форм експлуатації, то у 2019 році 93,3% осіб постраждали від примусової праці, 5,6% – від сексуальної експлуатації; за статтю: 68% осіб – чоловіки, 32% – жінки; за місцем проживання: 68% осіб – мешканці обласних та районних центрів, 32% – мешканці сільської місцевості. Щодо віку постраждалих, то 1% – особи, віком до 18 років, 38% – особи, віком 18-35 років, 42% – особи, віком 35-50 років, 19% – особи, віком від 50 років. Наймолодшій постраждалій, яка отримала допомогу від МОМ в Україні, було 3 роки, а найстаршій – 83. Основними країнами призначення у 2019 році були РФ (60,6%), Польща (20,4%), Україна (10,3%), Італія (1,7%), Німеччина (1,1%) та інші (5,9%). Поряд з вказаним, спостерігається стала тенденція до збільшення випадків торгівлі людьми в країнах-членах ЄС, зокрема крім Польщі, Італії та Німеччини, ще й у Швеції, Чехії та Угорщині [5].

Протягом 2019 року Мінсоцполітики встановлено статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, 185 громадянам України, серед яких: 119 чоловіків, 53 жінки та 13 дітей (3 хлопчиків та 10 дівчат). За видами експлуатації із 185 громадян України 85 осіб постраждало від трудової експлуатації, 40 осіб експлуатовано у здійсненні злочинної діяльності, 37 осіб постраждали від сексуальної експлуатації, 17 осіб використано у збройних конфліктах, 3 осіб – у порнобізнесі, 1 особу у жебракуванні, 1 особу експлуатовано одночасно у трудовій та сексуальній сфері, 1 дитину було продано третім особам [6].

Ситуація, спричинена пандемію COVID-19, у глобальному вимірі мала б уповільнити темпи міграційних потоків. Однак після першого блокування та закриття кордонів у березні-квітні 2020 року, діяльність з контрабанди мігрантів відносно швидко було відновлено. Злочинні мережі змогли знайти нові можливості адаптуватися, розвиваючи нові маршрути, і пристосуватися до модифікованих операцій руху в умовах обмеженого та посиленого прикордонного контролю [1, с. 208].

У законодавстві України кримінальну відповідальність за торгівлю людьми встановлено у ст. 149 Кримінального кодексу «Торгівля людьми або

інша незаконна угода щодо людини». Окремим аспектам торгівлі людьми, а саме сексуальній експлуатації через сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією, присвячена стаття 303 ККУ [7]. Крім того є Закон України «Про протидію торгівлі людьми», прийнятий 20 вересня 2011 р, в якому визначені організаційно-правові засади протидії торгівлі людьми [8].

Серед основних досягнень України з питань протидії торгівлі людьми у 2019 році визначено: запровадження гарячої лінії для осіб, які стали жертвами торгівлі людьми; удосконалення існуючого національного механізму взаємодії суб'єктів, які протидіють та запобігають торгівлі людьми; підвищення кадрового потенціалу у напрямку запобігання та протидії торгівлі людьми; активне сприяння України у міжнародних розслідуваннях; внесення відповідних змін до Кримінального кодексу України з приведення у відповідність до вимог Європейської конвенції визначення поняття «торгівля людьми»; наявність кримінальної відповідальності за торгівлю людьми, передбачена Кримінальним кодексом України; підвищення рівня та якості ідентифікації постраждалих осіб та надання їм відповідної допомоги [1, с. 207-208].

Таким чином, співробітництво між Україною та ЄС у сфері протидії торгівлі людьми базується на міжнародно-правових актах (багатосторонніх і двосторонніх), які повністю або частково присвячені зазначеній сфері правового регулювання, а також реалізується через співробітництво правоохоронних органів України із відповідними світовими та європейськими організаціями.

1. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія / І. М. Леган. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791#Text.

3. Сущенко В. М. Проблеми реалізації та захисту прав і свобод людини та громадянина в Україні. Наукові записки НаУКМА. 2012. № 2. С. 28–31.

4. Офіційна веб-сторінка Європолу. URL: <https://www.europol.europa.eu>.

5. Офіційна веб-сторінка Міжнародної організації з міграції. URL: <https://www.iom.int>.

6. Офіційна веб-сторінка Міністерства соціальної політики України. URL: <https://www.msp.gov.ua>.

7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

8. Закон України «Про протидію торгівлі людьми» від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3739-17#Text>.

Волик М.,
курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Сердюк Л.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ ПАРТІЙ У ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ СУСПІЛЬСТВА

Зародження прообразів сучасних політичних партій бере свій початок в епоху Древньої Греції, коли з метою підтримки певного політичного діяча і просування свого кандидата в ешелони влади, в стихійному порядку засновувалися різні політичні групи і здійснювалася подальша спільна координація дій. Однак поява перших політичних партій в класичному їх розумінні в США, Великобританії, Франції, Німеччині було відзначено лише в 1830-1860-х рр. Уже до кінця XIX в. партійні організації існували практично у всіх західноєвропейських державах, а в середині XX століття стали вже загальносвітовим явищем.

Процес формування політичних партій був довготривалим і важким і відбивав початкову шабель боротьби прихильників різних векторів формується нової державності.

Характеризуючи сучасну роль політичних партій, варто звернути увагу на партійну модель, запропоновану американським політологом К. Лоусоном. Відзначаючи, з одного боку, необхідність існування політичних партій в сучасному світі, їх «посередницьку» роль між громадянським суспільством і державою, вчений виділив чотири особливості, характерні сучасним партіям, і бачив в партіях, насамперед:

- інститути, за допомогою яких громадяни беруть участь в управлінні урядом;
- інститути, що гарантують, що посадові особи уряду будуть прислухатися до сподівань рядових виборців;
- канали взаємного обміну голосами на підтримку і схвалення діяльності;

- важелі, які використовуються владними структурами з метою підтримки примусового контролю над своїми суб'єктами (директивна зв'язок) [1, с. 33].

Вже протягом кількох десятиліть, в результаті сильної диференціації та розмежування суспільства, простежується тенденція скорочення залежності між голосуванням за конкретну політичну партію і соціально-класовою приналежністю, що веде до «розщеплення» голосування. В результаті партії змушені концентруватися на пошуку виборчої опори не у якійсь певній соціальної групи, а диверсифікувати свою передвиборчу програму на різні верстви суспільства [2].

Ідеології партій стають більш універсальними, конвергентними, з розмитими концептуальними рамками, в результаті чого часом важко провести чітку поляризацію між програмними установками політичних партій, дистанціювати їх одну від одної [3]. Це призводить до того, що виборці, не бачачи принципових відмінностей між партійними установками, все більше втрачають до них віру як до надійного інституту політичної системи, що відстоює їх інтереси.

Один з наслідків: все яскравіше проявляється форма «протестного голосування», за якого голос віддається не за того представника, якого хочеться бачити в представницькій системі влади, а «всупереч» за кандидата від конкуруючої партії.

В результаті зростає фактор непередбачуваності підсумків виборів і подальшого стабільного управління політичною системою (зокрема, з можливим приходом до влади радикальних представників).

Слід зазначити, що, незважаючи на скорочення ролі політичних партій в сучасному світі, їх функціонування в рамках демократичних стандартів є одним з ознак життєздатності суспільства і застави успішності розвинутої демократичної держави. Політичним партіям, розробляючи нові і вдосконалюючи наявні механізми та функції, слід краще прислухатися до своїх виборців, доводити до держави сподівання громадянського суспільства, і при цьому – забезпечувати інтегрування державних завдань в суспільне життя [4, с.12].

Таким чином, за допомогою виборчих механізмів суспільство зможе правильно диференціювати політичні партії за відповідними ознаками, зробити усвідомлений і грамотний вибір, делегувати їм низку відповідних прав для подальшого відстоювання інтересів в системі представницької влади. При цьому для політичних партій найбільш важливим залишиться оптимізація роботи і пошук балансу між кореляцією ключових суспільних інтересів і своїми програмними установками. Сприйняття, роль і місце політичних партій в сучасному світі будуть залежати, насамперед, від правильно обраної стратегії поведінки в партійній системі та виборчому процесі, а також від ефективності організації процесу політичної комунікації з суспільством.

1. Lawson K. Political Parties and Democracy. California, 2010. P. 33.
2. Гаджиев К. С. Политическая наука. Москва : Международные отношения, 1996.
3. Гаєвський Б. А., Ребкало В. А., Туленков М. В. Політичне управління. – К.: Вид-во УАДУ, 2001.
4. Гладуняк І. В. Розвиток системи політичного управління в сучасній Україні. – К.: Вид. Дім „ІнЮре”, 2008.

Волкова А. О.

*курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент.
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

СТАНОВЛЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ЯК КОНСТИТУЦІЙНОЇ ЦІННОСТІ

Основною передумовою становлення України як демократичної, соціальної та правової держави є ефективно забезпечення прав і свобод людини і громадянина. Шляхом закріплення на конституційному рівні положення про те, що основним обов'язком держави є утвердження та забезпечення прав і свобод людини, було визначено один із основних напрямків її розвитку. Впливаючи на формування та розвиток суспільних відносин, становлення правової та соціальної державності в Україні, Конституція України має безпосереднє відношення й до сфери життєдіяльності кожного конкретного громадянина. У цьому розумінні йдеться не тільки про законодавство, яке формується на основі чинної Конституції, а й про права людини, які в ній закріплені та набувають конституційних гарантій свого забезпечення та захисту. Таким чином, у галузі вивчення процесів конституційного розвитку сучасної України однією з найбільш гострих та важливих проблем є питання про конституційні основи захисту прав людини.

У частині 2 статті 21 вказано: “Права і свободи людини є невідчужуваними і непорушними”, а в частинах 2 та 3 статті 22 йдеться про наступне: “Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути

скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [1]. Іншими словами, чинна Конституція України встановлює дуже важливе положення, суть якого полягає в тому, що конституційно визначені права людини визнаються своєрідним мінімумом (незалежно від об'єктивної кількості цих прав, закріплених у конституції) зменшення чи обмеження, яких заборонено.

У науковій літературі поряд із терміном «механізм забезпечення прав і свобод людини і громадянина» також вживаються такі поняття як «механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина», «механізм реалізації і захисту конституційних прав та свобод людини і громадянина», «механізм реалізації, гарантії та захист прав і свобод людини і громадянина» тощо. Однозначного та усталеного підходу щодо розуміння сутності зазначених правових категорій на сьогодні не вироблено.

Вітчизняні вчені схиляються до думки, що під механізмом забезпечення права і свободи людини і громадянина слід розуміти сукупність взаємозалежних і взаємодіючих нормативно-правових передумов, юридичних засобів та соціальних умов, що створюють сукупність можливостей для повноцінної реалізації прав і свобод, їх охорони від потенційних правопорушень та захисту прав і свобод, які зазнали порушення.

Шукліна Н.Г. зазначає, що саме за допомогою такої об'ємної категорії як «механізм» можна найбільш повно охопити всі моменти реалізації, охорони та захисту прав і свобод особи, представити їх у динамічному вигляді, розкрити структуру, послідовне розташування, взаємозв'язок та взаємодію елементів і стадій здійснення, виявити їх специфічні функції, ефективно проаналізувати питання вдосконалення процедур і порядку забезпечення прав і свобод людини і громадянина [4, с. 48].

При цьому в межах механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина виділяють наступні підсистеми: - механізм забезпечення реалізації; - механізм забезпечення охорони; - механізм забезпечення захисту. Колодій А.М та Олійник А.Ю. в межах механізму забезпечення прав і свобод людини і громадянина виділяють сукупність певних елементів, до яких вони відносять: - гарантії здійснення прав і свобод людини і громадянина; - юридичні елементи механізму реалізації; - процес практичного втілення можливості та необхідності у дійсність; - умови і фактори такого процесу [2, с. 221].

Отже, забезпечення права і свободи людини і громадянина як один із обов'язків держави, прямо передбачених Конституцією України, є складним поняттям, яке необхідно розглядати саме через призму єдності реалізації, охорони та захисту права і свобод людини і громадянина. Сьогодні в Україні відбуваються процеси, що свідчать про недостатню налагодженість та ефективність механізму забезпечення прав та свобод людини і громадянина. Через відсутність ефективних засобів реалізації, охорони та захисту більшості прав і свобод, формально визнаних та закріплених Конституцією України, залишаються декларативними, тобто такими, які не можуть бути

використані у реальному житті.

Вирішення цієї проблеми можливе, зокрема, шляхом удосконалення гарантій реалізації, охорони та захисту прав та свобод людини і громадянина. Одним із напрямків удосконалення зазначених гарантій на думку Оніщука М. В. є переосмислення сутності та оптимізація прав і свобод людини і громадянина з метою наближення їх до реальних можливостей держави забезпечувати і гарантувати ці права. Водночас необхідним вбачається створення та закріплення на законодавчому рівні механізмів реалізації колективних прав, визначивши при цьому їх співвідношення з індивідуальними, так званого «четвертого покоління прав людини» (екологічних, інформаційних тощо) [3, с. 32].

Тому з метою підвищення ефективності гарантій доцільним також вважається розширення кола суб'єктів, конституційно зобов'язаних забезпечувати права та свободи. Важливо посилити роль неурядових правозахисних організацій та інститутів громадянського суспільства, активно залучаючи їх у процес забезпечення прав і свобод людини та громадянина, а також удосконалювати механізми судового та позасудового захисту прав людини як на національному так і міжнародному рівнях. Отже, вирішення зазначених проблем сприятиме створенню ефективного механізму, який у свою чергу стане гарантією виконання державою свого обов'язку не лише щодо визнання, але й щодо гарантування та забезпечення додержання прав і свобод людини і громадянина.

1. Конституція України : станом на 1 січ. 2020 р. / Верховна Рада України. Харків : Право, 2020. 82 с.

2. Колодій А. М., Олійник А.Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні: підручник. Київ : «Прав. Єдність», всеукр. асоц. вид., 2008. 350 с

3. Оніщук М. В. Проблеми забезпечення прав людини в Україні: від Загальної декларації прав людини – до сьогодні : Право України. 2009. № 4. с. 29-35

4. Шукліна Н. Г. Поняття конституційного механізму захисту основних прав людини і громадянина в Україні : наук. вісн. Чернівці, 2003. Вип. 180: Правознавство. с. 47-51.

Гавриленко О. І.
аспірантка Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ

Науковий керівник:
Долгорученко К.О.,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ПОЛІТИКО-ПРАВОВА ІДЕОЛОГІЯ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ: ФУНКЦІОНАЛЬНИЙ АСПЕКТ

Основоположною ціллю вітчизняної правової ідеології є нормативно-правове, соціально-політичне та ідеологічне конструювання правової дійсності, що відображає правову думку, політичні реалії, національні інтереси та формує політичний імідж держави як всередині, так і на міжнародній арені.

Більшість українських науковців розглядають політико-правову ідеологію як складову суспільної правової свідомості, що має вияв, передусім, на теоретичному рівні, оскільки є формою теоретичного знання про державу і право.

Науковець М. Недюха під поняттям політико-правової ідеології розуміє сукупність концептуально обґрунтованих ідей, принципів і положень, стимулів і мотивів, морально-етичних і правових норм, що сприяють зміцненню й утвердженню правомірних засад інноваційно-технологічного забезпечення функціонування держави і суспільства, позиціонування країни в європейському і світовому просторі [1, с.91].

П. Рабінович у межах цієї дефініції розуміє самостійний політико-правовий феноменом, функціональним призначенням якого є визначення ролі права як засобу унормування життєдіяльності держави, суспільства, громадян країни в їх підпорядкуванні завданням, цілям процесу соціальних змін [4, с.189].

Науковець доводить, що за формою відображення соціально-політичної дійсності означений вид ідеології уособлює собою консенсус, який досягається на засадах осягнення сутності норми права та її реалізації як формально обов'язкового правила фізичної поведінки, що має загальний характер, устанавлюється або санкціонується державою з метою регулювання суспільних відносин та забезпечується відповідними державними гарантіями її (норми права) реалізації [4, с.190].

Враховуючи вищезазначене, основними функціями політико-правової ідеології є:

- реалізація впливу на формування і розвиток правової, політичної і моральної свідомості суспільства та кожного індивіда;
- формуванню уявлень, позицій, принципів, ідей щодо вдосконалення суспільно-політичних та правових відносин, норм та інститутів;
- піднесення престижу та авторитету держави, права, національного законодавства.

Таке розуміння функціонального призначення політико-правової ідеології, на думку М. Недюхи, дещо обмежує її теоретико-методологічний потенціал у частині визначення пріоритетів утвердження України як суверенної, демократичної, соціальної країни, правової держави та громадянського суспільства [2, с.27].

Так, зокрема автор вважає, що політико-правова ідеологія має:

- а) визначати цілі соціального розвитку, а також правові засади їх досягнення;
- б) концептуально обґрунтовувати генезу вітчизняного законодавства;
- в) формувати правові механізми регулювання відносин як усередині влади, так і суспільних відносин, правові регулятори функціонування країни, держави і суспільства як єдиного простору, який функціонує та розвивається відповідно до вимог, запитів і потреб національних інтересів;
- г) висвітлювати тенденції процесу змін українського суспільства в частині політико-правового забезпечення його функціонування;
- д) здійснювати правову оцінку соціально-політичній ситуації з позиції наближення до соціальної мети, стандартів рівня й якості життя, соціального порядку і справедливості [1, с.89].

Таким чином, будь-яка держава має здійснювати свою ідеологічну функцію, завдання якої полягають у морально-правовій і ціннісній консолідації суспільства, зняття соціально-політичного напруження в суспільстві, легітимації державної влади. Політико-правова ідеологія забезпечує ідейну цілісність вітчизняного правового простору, забезпечує процес продукування та застосування закону, в цілому, якісне нормативно-правове регулювання соціальних відносин.

1. Недюха М. Правова ідеологія українського суспільства: інноваційний потенціал процесу соціальних змін. Політичний менеджмент. №59. 2013. С. 86 - 94

2. Недюха М. Світоглядно-теоретичні засади правової ідеології. Віче. 2009. № 21. С. 27-30.

3. Політико-правова система України: курс лекцій / під. ред. В. Кириченко, В. Орлянського. Запоріжжя. 2016. 204 с.

4. Рабінович П. Норма права. Юридична енциклопедія / редкол. : Ю. Шемшученко (голова редкол.) [та ін.]. Т. 4. Київ. 2002. С. 189–190.

Герасимов А. Є.

курсант Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

ЕФЕКТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА МЕХАНІЗМУ ЗАХИСТУ ОСНОВОПОЛОЖНИХ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ

Більше ніж століття спостерігається збільшення кількості судових установ, які мають міжнародний характер. Річ іде про ті організації, що створюються з метою виконання певних завдань, забезпечення функціонування тієї чи іншої міжнародної установи. Цей процес актуалізувався в результаті діяльності міждержавних угруповань інтеграційного характеру. У більшості випадків такі угруповання називають наднаціональними: відмінність від традиційних міжнародних організацій полягає у тому, що учасники передають деякі свої державні функції, у наслідку останні зливаються, набувають загального характеру та здійснюються автономними владними органами. Фундаментальним елементом організації даних угруповань є судові чи квазі-судові структури, що, тим або іншим чином, підпадають під визначення «наднаціональні установи» (прикладом чого може слугувати судова система Європейського Союзу).

Для сучасного періоду характерне розходження позицій та множинність наднаціональних ознак з аспектів загального поняття, організації та правопорядку. До ознак наднаціональної установи відносяться: вилучення відповідних питань з відання держав; непередставницький характер діяльності чиновників організації; обов'язковість до виконання рішень для держав-членів; прийняття рішень шляхом пропорційного голосування без представництва держав-членів; трансформація права організації у внутрішнє право держав-членів; здійснення такого права органом, що не є

підконтрольним державам-членам [1, с. 44].

Інша версія, яка виокремлює ознаки наднаціональної установи, до таких відносить: право зобов'язання та уповноваження юридичних і фізичних осіб; наявність повноважень для створення обов'язкових для виконання державами-членами правил, механізму контролю та здійснення цих повноважень непередставницькими органами; право організації на втручання у питання, які належать до внутрішньої компетенції держав та які передбачені організаційним статутом даної установи [2, с. 80].

Наднаціональне право – це право поза національних владних структур, судових, є правом судової практики, що сформувалося поза національними організаціями і їх органами. У травні 1948 р. відбувся Європейський конгрес у Гаазі, яким відзначено у результаті дискусії з приводу створення об'єднання європейських держав: « зазначена Федерація або Союз повинні існувати відкрито для усіх націй Європи, які живуть у демократичному режимі і прийняли на себе обов'язок поважати Хартію прав людини». Конгресом також було визначено основні риси майбутнього договірного документу стосовно прав людини (що було зазначено у Європейській конвенції з захисту прав людини та основоположних свобод 1950 р.): «Захист прав людини є провідним шляхом до єдиної Європи, але однієї такої Хартії недостатньо, надання обов'язкового характеру їй досягається у разі спирання на цю Конвенцію, яка укладена країнами-членами Європейського Союзу» [3].

Слід зазначити, що Європейський суд з прав людини діє методом імпліцитного контролю, тобто такого, який не має права діяти *in abstracto*, адже саме таких характер компетенції притаманний будь-якій судовій установі. Виносячи індивідуальні рішення, у результаті типових порушень, зокрема це стосується «пілотних рішень», здійснюється вплив на національну судову практику. Факт того, що такий вплив відбувається через національні судові органи, не змінює загального уявлення та розуміння цього процесу, оскільки такі органи мають діяти в силу зобов'язань держави, встановлених Конвенцією [4, с. 111].

Особливості, що має наднаціональна юрисдикція Європейського суду з прав людини, не стосується ані національної, ані міжнародної юрисдикції. Захист фізичних та юридичних осіб у правовідносин з державою здійснюється за допомогою національно-правових та міжнародно-правових інструментів, причому це стосується не лише «зовнішньо-правових», універсальних питань та відносин з іноземним елементом, але і предмету внутрішньо-національної правової сфери. Особливими інструментами регулювання є не договірні акти практики Суду.

1. Мельник З. П. Проблеми інтернаціоналізації та формування наднаціонального права: теоретичні питання. *Часопис Київського університету права*, 2007. № 1. С. 40-45.

2. Шпакович О. Наднаціональність у праві Європейського Союзу. *Європейське право*, 2012. – № 1. – С. 76-83.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Міжнародний документ від 04.11.1950. № 995-004. Рада Європи. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

4. Політико-правові аспекти діяльності Ради Європи. Навчальний посібник. – К.: «Фенікс». – 2007. – 224 с. (дата звернення: 25.11.2021).

Головка В. В.

здобувач вищої освіти

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сердюк І. А.

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри теорії та історії

держави та права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

НАЦІОНАЛЬНІ ТА МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Права людини можна визначити як можливість вибору особою певної поведінки для забезпечення свого нормального існування та розвитку, закріплене у законах, інших правових актах держави та міжнародних документах, обумовлене рівнем економічного, соціального, духовного та культурного розвитку суспільств.

Міжнародно-правовий захист прав та основних свобод людини є одним із аспектів складної та багатопланової проблеми захисту прав людини в цілому. Для неї характерні міжнародно-правові, політичні, економічні, соціальні, культурні, юридичні та інші аспекти. Захист прав людини є насамперед завданням внутрішньодержавного, національного правопорядку.

Механізм захисту людиною своїх прав – це взаємозв'язок носія права на захист та органу державної влади, що здійснюється за допомогою встановленої законом процедури правоохоронного відносини з метою захисту суб'єктивного права.

Діюча міжнародна система захисту прав людини дає можливість окремим особам у всьому світі, включаючи представників найбільш маргіналізованих та вразливих груп, відстоювати свої права та добиватися відшкодування. З 1948 року вона визначає відносини між урядами, як носії зобов'язань, і окремі особи, як правовласників, позначаючи обов'язки держав щодо дотримання та захисту прав людини осіб, які перебувають під їхньою

юрисдикцією. [1]

Ця система продовжує розвиватися завдяки укладенню нових договорів та створення нових механізмів спостереження. Йдеться про позитивне розвитку, оскільки воно сприяє зміцненню та захисту індивідуальних прав людини та розширення коштів, наявних у розпорядженні правовласників для отримання відшкодування.

Національні механізми з підготовки доповідей та здійснення наступної діяльності мають потенціал, щоб стати одним з ключових компонентів національних систем захисту прав людини, привносячи міжнародні та регіональні норми та практику в галузі прав людини безпосередньо на національний рівень. Суть процесу підготовки доповідей формується на національному рівні. Національні механізми підготовки доповідей та здійсненню подальшої діяльності зміцнюють національну відповідальність, розширюють права та можливості галузевих міністерств, стійким чином нарощують експертний потенціал галузі прав людини, стимулюють національний діалог, сприяють інформаційного обміну в рамках уряду, а також дозволяють підтримувати структуровані та офіційно оформлені контакти з парламентом, судовими органами, національними правозахисними установами та громадянським суспільством. [2]

Крім того, за допомогою таких інституціоналізованих контактів будуть все більше чути голоси жертв та їх представників. Національні механізми підготовки доповідей та здійсненню подальшої діяльності будуть і надалі покращувати послідовність та посилювати вплив дипломатичної діяльності кожної держави у галузі прав людини.

Національна правозахисна установа (НПЗУ) є незалежною, фінансованою державою організацією, сформованою на конституційної чи законодавчої бази та повноваженнями щодо заохочення та захисту прав людини на національному рівні. [2]

Національні правозахисні установи та національні механізми з підготовки доповідей та здійснення наступної діяльності: що відрізняються один від одного, але взаємодоповнюють структури:

У додатку до резолюції 48/134 Генеральної Асамблеї також відомому як «Паризькі принципи», встановлені шість основних критеріїв та мінімальних умов, яким повинні відповідати НПЗУ: а) самостійність, гарантована законодавчим актом або Конституцією; б) незалежність від уряду; с) плюралізм, у тому числі в питаннях членства; d) широкий мандат на основі універсальних стандартів галузі прав людини; е) наявність достатніх ресурсів; та f) відповідні повноваження щодо проведення розслідувань. НПЗУ, які відповідають вимогам

Управління з питань прав людини та демократії Міністерства закордонних справ відповідає за координацію підготовки доповідей у рамках міжнародних зобов'язань з прав людини для подання у правозахисні механізми Організації Об'єднаних Націй та структури міжамериканської

системи захисту правами людини. Управління координує взаємодію та зв'язок з цими міжнародними органами з прав людини.

Однак дослідження також показує, що постійний або інституційний характер подібних механізмів, хоч і зміцнює здатність держави справлятися із заборгованістю за доповідями, сам аж ніяк не гарантує ефективність таких механізмів. [3]

Наприклад, постійні національні механізми, які досягли успіху в нарощуванні свого потенціалу у сфері взаємодії, але нехтували питаннями координації з іншими елементами державної структури, такими як парламент та судові органи, або проведенням консультацій з НПЗУ та громадянським суспільством, виявилися таким же чином неефективними у вирішенні широкого спектра завдань, що стоять перед ними, і тому у своїй діяльності вони повинні вийти за межі вузької сфери підготовки доповідей для міжнародних та регіональних правозахисних механізмів.

Національним механізмам необхідно створювати ширше коло додаткових можливостей щодо взаємодії, урядової координації, консультації з іншими національними зацікавленими сторонами та з управління інформацією, які послугують зміцненню управління, заснованого на правах людини, та підзвітності.

1. Принцип захисту основних прав людини у практиці Суду Європейських Співтовариств / Н. Б. Толкачова // Держава і право: зб. наук. пр. Юрид. і політ. науки. Вип. 46. - К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2019. - 692 с.

2. Європейська конвенція про захист прав людини і основних свобод : прийнята Радою Європи 4 листоп. 1950 р. // Права людини : зб. док. / уклад. В. С. Семенов, О. Н. Ярмаш [та ін.]. Х. : Ун-т внутр справ, 2018. – С. 58 – 76

3. Верланов С. О. Європейська соціальна хартія: особливості принципів міжнародного тлумачення (за матеріалами практики Європейського комітету соціальних прав) / С. О. Верланов // Бюл. М-ва юстиції України. 2018. № 2. С. 119 – 130

Гордієнко Д.

здобувач вищої освіти

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії*

держави та права

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ІНСТИТУТ ОБРАННЯ СУДДІВ: АРГУМЕНТИ ЗА І ПРОТИ

Вкрай низький рівень довіри до влади призвів до подій 2013-2014 років в Україні, які активізували процеси конституційної реформи, в тому числі і в судовій системі. Проте навіть після початку конституційної реформи в судовій системі довіра до суду залишається незадовільною (за даними дослідження ГО «Відкрита Україна» серед громадян України в рамках проекту «Відкритий суд» у грудні 2016 року лише 37% громадян які втручаються в юридичні спори довіряють судам). Цей факт також пов'язаний з неефективним складом присяжних.

У зв'язку з цим доктор права, професор Університету Вашингтону Джеймс Молітерно на Першому міжнародному юридичному форумі в Харкові заявив, що недовіра громадськості до судової влади не сприяє справедливому судовому розгляду. Все це оновлює дискусію щодо інституту обрання суддів з усіма його перевагами та недоліками.

Стаття 5 Конституції України встановлює, що нація є суб'єктом суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні. Народ здійснює владу безпосередньо та через державні та місцеві органи влади. На цій основі та з урахуванням змісту статті 6 Конституції України народ здійснює владу, у тому числі через судову владу. Однак наразі він має лише непрямий вплив (через інші органи) на склад суддів.

Практика прямого обрання суддів народом не поширена в усьому світі, особливо в деяких кантонах Швейцарії та деяких федеральних землях США [1, с. 117]. Враховуючи внутрішній досвід діяльності виборчого інституту в Радянській Україні виокремлюють такі основні аргументи [2]:

1) вважається сумнівним, що виборці правильно оцінюють професійний рівень судді та його кваліфікація; 2) вибори не гарантують суворої відповідальності судді перед виборцями, і єдина можливість

громадського тиску на суддів після виборів може бути єдиною небезпекою дострокових виборів; 3) здійснення громадського контролю за діяльністю обраних суддів, звичайно, не виключає того, що компетентні органи державної влади мають на них чинити конкретний тиск, що вони мають право викликати їх у разі серйозних порушень закону. незалежно від думки виборців, що також є ідеєю виборів [3].

Крім того, виборча система, що буде використовуватися, пов'язана із значними ризиками. Як показує досвід, використання мажоритарної складової на парламентських виборах може сприяти незаконній співпраці партій чи інших «спонсорів» і кандидатів на шляху до перемоги у виборчій кампанії, що не гарантує незалежності та неупередженості майбутніх суддів. Крім недоліків, ідеї відбору суддів із числа адвокатів, можливі такі переваги: 1) можливість професійного виконання звичайних талановитих громадян; 2) організація зайнятості місцевого населення (заходи муніципалітетів, парафій, фестивалі); 3) формування позитивної громадської думки (здатність кожного громадянина впливати на формування місцевого самоврядування); зменшити корупцію в місцевих судах [4].

Попри всі загрози інституту обрання суддів, деякі автори [5, с. 177] вказують на можливість його впровадження в Україні з урахуванням американського методу, такого як «план Міссурі», який базується на праві народу брати участь у виборах суддів строком на п'ять років з їх переобранням. Вважається, що цього періоду часу достатньо, щоб продемонструвати професіоналізм судді, що дозволяє об'єктивно проаналізувати якість правосуддя цього судді.

Отже, інститут прямого обрання суддів – це не «панацея» для зміцнення довіри суспільства як обов'язкова умова справедливого суду, а об'єктивна вимога народу на випадок «потоплення» в піску. Можливі проблеми з функціонуванням присяжних в Україні та низька якість місцевих суддів, також через недосконалість законодавчих процесів.

1. Большой юридический словарь / под ред. проф. А. Я. Сухарева. 3-е изд., доп. и перераб. М., 2006. VI. С. 117.

2. Кушніренко В., Пенькова К. Виборність суддів та участь народних засідателів у судовому процесі: міжнародна практика та висновки для України (Policy Paper). URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28801.pdf> (дата звернення: 30.11.21).

3. Долежан В. За чисті мантії. Виборність суддів: панацея від зла чи елемент передвиборних технологій? Закон і Бізнес. 2007.09.15. № 37. URL: <http://www.viaduk.net/clients/vs.nsf/0/36DD3BEEB91856F5C32573710036ED45> (дата звернення: 30.11.21).

4. Виборність суддів: аргументи за і проти. Правовий тиждень – щотижнева інформаційно-правова газета. URL: <http://legalweekly.com.ua/index.php?id=16061&show=news&newsid=121840>.

5. Слободяник Н. С. Виборність суддів: зарубіжний досвід та перспективи для України. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2015. Вип. 33. Т. 2. С. 173–177.

Граховский О.,
здобувач вищої освіти
*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:
Сердюк Л.М.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ФУНКЦІЇ ПРАВА: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

До функцій права у загальноприйнятому визначенні належать основні напрями дії (інструменти) на суспільні відносини, які мають на меті врегулювання даних правовідносин, надання організованості, структурованості та єдності структури правовідносин. Функції спрямовані на здійснення найважливіших суспільних завдань, врегулювання гострих соціальних конфліктів у суспільстві. [1, с.56]

Функції права мають під собою певну мету в упорядкуванні суспільних відносин та при виникненні, будь-яких неточностей контролювати процеси взаємодії у соціумі; функції характеризуються тривалістю та безперервністю впливу, оскільки неможливо тимчасово припинити вплив права на суспільство, без такого соціуму просто зруйнуватися. Тому дія права та його функцій зокрема носить постійний та безперервний характер, спрямований стабілізацію суспільства. Функції у своїй дії визначають ступінь впливу права на форму суспільних відносин. Необхідність впливу на суспільство характеризується як потребою держави у врегулюванні та систематизації правовідносин, так і запитом самого соціуму, що потребує стабільності. У цьому випадку функції права відіграють визначальну роль у підтримці стабільності суспільства; Функції у суспільстві визначаються значенням та сутністю самого права. Ця функція означає, що суспільство у зворотному Процес здатний впливати на зміни права, його трансформацію. [2, с.38]

Функції права, поняття та класифікація яких представлені у статті, мають ряд характеризуючи чинники. З них можна побачити затребуваність і динаміку розвитку юридичного регулятора насправді. Таким чином, функції мають наступними властивостями, а саме: перелік функцій показує реальну спрямованість юридичного регулятора та коло правовідносин, що фактично торкається; як правило, функції постійні, незмінні; функції права показують

напрямки, які люди не можуть регулювати іншими способами, ніж правом; зміст кожної функції окремо характеризується динамікою зміни завдань, цілей та основних напрямів, залежно від найменших змін у сфері тих чи інших суспільно-правових відносин; все без винятку функції входять в єдину структуру, що дозволяє говорити про їх системності.

Слід зазначити, що з урахуванням перелічених вище властивостей юридичні функції права поділені залежно від галузевої власності. Тобто одні функції належать до однієї галузі, інші – до іншої. Це означає, що ми можемо говорити в окремо про напрямки дії функції трудового права, адміністративного, цивільного, кримінального тощо. Крім цього, системний характер функцій та права в цілому дає можливість класифікації напрямків дії регулятора на основі різних факторів. [3, с.132]

У юриспруденції виділяться кілька основних функцій права, яких прийнято відносити:

Регулятивна. Виходячи з назви та призначення дана функція виступає у формі регулятора, тобто впливає на правовідносини, наводячи їх до бажаного результату, призводить до певних рамок, сприяє динамічному розвитку правовідносин. Ця функція включає кілька підфункцій і виконує колосальну роль в регулюванні законодавства. До підфункцій належать: а) динамічна підфункція виражена у напрямі суспільства у певному векторі розвитку законодавчих суспільних відносин, частіше використовується в економічних відносинах. б) статистична підфункція також відіграє важливу роль у рамках великої функції права, її завдання полягає в вплив на правовідносини через закріплення відносин в окремих нормативні акти.

Охоронна. Найважливіша функція, що запобігає негативному впливу різного роду зовнішніх факторів. Ця функція передбачає у разі порушення будь-яких норм методи впливу щодо суб'єкта, який порушив право; використовується механізм впливу, найчастіше у вигляді накладення санкцій. Слід відзначити одну з найважливіших підфункцій, каральну, яка характеризується методом впливу правового характеру як наслідок вчинення правопорушючого акту; правом багато в чому регламентовано процес запровадження санкцій та виконання каральної підфункції права. Законодавство у цій сфері представлено кримінальною, адміністративною, цивільною та іншими галузями права, що містять охоронні норми як стосовно фізичних осіб, так і організацій та підприємств.

Правовідновлювальна. Функція спрямована на усунення негативних наслідків унаслідок порушення громадського порядку. Норми, що забезпечують реалізацію цієї функції також знайшли своє відображення у багатьох галузях законодавства як основні постулати стабільності розвитку соціуму та невідворотності покарання для порушників порядку та режиму законності. [4, с.33]

Зауважимо, що ми виходимо і на цілу низку гострих ідеологічних і аксіологічних проблем, для вирішення яких необхідна взаємодія різних наук.

Звичайно, не можна недооцінювати вплив, який здійснюють на людей правові ідеї, принципи, правова свідомість, правова культура. Вони безпосередньо не регулюють (не нормують) суспільні відносини, але визначають характер правового регулювання, його ефективність, практичне втілення у життя всіх елементів механізму правового регулювання. Все це слід враховувати під час вдосконалення ідеологічної функції права, її реалізації в Україні.

Як відомо, у перехідні періоди виникає невідповідність правової ідеології та правової психології переважної більшості людей реальності, що змінилася. При цьому правова ідеологія може «забігти» далеко вперед у порівнянні з розвитком соціально-економічної ситуації, а правова психологія — помітно відстати від них. Це призводить до неадекватної поведінки суб'єктів права, що посилює соціально- психологічну дезадаптацію суспільства у перехідний період.

Помітною рисою ідеологічних пошуків в Україні стали виправдання нерівності, популяризація ідей елітизму та створення «правлячого шару» з «активних» груп населення. Родючим ґрунтом для цих ідей послужило різке зростання соціальної нерівності. Здається, що пропаганда цих ідей не сприятиме соціальному розвитку, розвитку та дієвості права як соціального регулятора.

Отже, ідеологічна функція права повинна не тільки бути визнана як одна з основних функцій права, а й потребує найсерйознішого наукового осмислення та практичної реалізації, особливо в сучасних соціальних умовах.

1. Котюк В. О. Теорія права: Курс лекцій. — К.: Вентурі, 1996.
2. Теорія держави та права : посіб. для підготов, до іспитів / С. М. Тимченко, Р. А. Калюжний, Н. М. Пархоменко та ін. — 3-є вид. стереотип. — К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2007. — 176 с.
3. Теорія держави і права : підруч. / [Ю. А. Ведерніков, І. А. Сердюк, О. М. Куракін та ін.] ; кер. авт. кол. канд. юрид. наук, проф. Ю. А. Ведерніков. — Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2015. — 468 с.
4. Теорія держави і права : підруч. / [С. Л. Лисенков, А. М. Колодій, О. Д. Тихомиров та ін.] ; за ред. С. Л. Лисенкова. — К. : Юрінком Інтер, 2005. — 448 с.

Гулак А.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ФОРМУЛА ІДЕАЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ

Історія вчить, що будь-який світовий порядок відносний та невічний. Починаючи з епохи античності найкращі розуми людства мріяли про «ідеальний» світопорядок, встановлення вічного миру на Землі, гармонію відносин між державами. Але дійсність була іншою.

Історія світопорядку – це історія, написана кров'ю великих і малих війн, «боротьбою престолів» за панування, нескінченною зміною лідерів, тріумфом переможців та трагедією переможених.

З досвіду світової історії з усією визначеністю випливає, що найбільш хитким і недовговічним виявлявся світ, коли його намагалася створити під своєю егідою держава, що претендує на роль гегемона, що має відверто грабіжницькі і загарбницькі цілі щодо сусідів і конкурентів. Після перемоги над Карфагеном Римська імперія не мала собі рівних у дохристиянському світі і тим не менш звалилася через кілька століть під вантажем внутрішніх протиріч та зовнішніх війн.

Особлива роль в історії належала революціям і великим соціальним потрясінням у становленні нового світового порядку. Вибух внутрішніх протиріч, згідно із законом про зв'язок внутрішньої політики із зовнішньою, кардинально змінював зовнішню політику революційної держави і неминуче торкався всієї системи міжнародних відносин. Класичним прикладом була Велика французька революція, яка зламала вестфальський династичний європорядок і занурила «Європу тронів» у кошмар війни з революційною Францією з епохою загарбницьких наполеонівських війн.

Власне, європейський порядок тоді і був світовим. Жорстоке потрясіння його основ змусило монархічну Європу після поразки Наполеона шукати порятунку в консервативній концепції «легітимізму», що виходила з

непорушності європейського порядку, побудованого на основі Священного союзу легітимних монархій і «концерту держав», які перемогли нахабного претендента.

Європейська рівновага, встановлена на Віденському конгресі (1815 р.) державами, що перемогли Наполеона, виявилася дуже міцною і допомогла зберегти загальний світ у Старому Світі майже на 100 років. Думалося, що ключ до міцного світоустрою було знайдено і європейці, які поки що задавали тон у загальносвітовій політиці, набули нового віку сповнених оптимізму. Головний урок з минулого полягав у важливості підтримки «балансу сил» і вміння вчасно вирішувати суперечності, що виникають, дипломатичними засобами.

Тим часом у надрах світової системи визрівали нові сили. Об'єднана Бісмарком Німеччина, як колись Франція Наполеона, яка зробила потужний ривок у розвитку, претендувала на роль головної континентальної держави і тим самим вступала у смертельну сутичку з «володаркою морів» - Великобританією. Розмах накопичених протиріч вперше набував глобального характеру, виходячи за межі Старої Європи і залучаючи до свого виру Північну Америку і нового претендента на панування в Азії - імператорську Японію.

На сьогоднішній день ідеальна формула держави є сумою таких понять з таких понять, як правова держава та громадянське суспільство. Тільки при злагодженому співіснуванні цих доданків можливе удосконалення поглядів на ідеальний державний устрій.

Правова держава – це така держава, в якій функціонує режим конституційного правління, існує розвинута і несуперечлива правова система й ефективна судова влада, забезпечено реальний розподіл влад з їхньою ефективною взаємодією та взаємоконтролем, з розвинутим контролем з боку суспільства державної влади. Загальний демократичний устрій системи влади і політики правової держави органічно пов'язаний з його правовими засадами. В основу правової держави покладено рівність державної влади, громадянина і суспільства, їхня правова рівність перед законом.

Громадянське суспільство – це суспільство з розвинутими економічними, культурними, правовими і політичними відносинами між його членами, незалежне від держави, але взаємодіюче з нею. Це суспільство громадян високого соціального, економічного, політичного, культурного і морального статусу, яке творить разом з державою розвинуті правові відносини. Реальність громадянського суспільства визначається співвідношенням ідеалу, ідеального проекту та реально досягнутого стану суспільства, яке здійснює цей проект. Цей процес зближення реального суспільства і накресленого ідеального проекту є, по суті, нескінченним процесом вдосконалення суспільства, влади, політики, людини, максимальним втіленням у життя ідеалів свободи і справедливості.

Правова держава і громадянське суспільство формуються спільно, і

процес їхнього творення займає тривалий історичний період. Він здійснюється також разом з розвитком суспільства і вимагає цілеспрямованих зусиль. Ні правова держава, ні громадянське суспільство не вводяться одноразовим актом і не можуть стати результатом чистого законодавства. Увесь цей процес повинен бути органічним для суспільства, яке дозріло до відповідних змін.

Прогнозувати перспективу успішного розвитку України можна тільки на шляхах оптимального поєднання принципів правової, державності, демократизму, соціальної державності. Ідея правової держави є надбанням усього людства. Ця раціональна ідея у разі успішної реалізації в змозі вивести Україну до числа цивілізованих держав світу.

-
1. <https://interaffairs.ru/news/show/20238>.
 2. <https://newacropolis.org.ua/theses/0af87481-b89a-41a7-b5fd-bc1c5b38c950>.
 3. <http://attorney.in.ua/osnovi-prava/idealna-derzhava-v-politiko-pravovij-dumtsi.html>.

Гупал Д. С.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Лантух І. С.

*старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

На сьогодні політика мирного співробітництва відкриває широкі перспективи для міжнародного співробітництва. Міжнародні відносини передбачають не тільки суто міждержавні відносини, а й відносини самих держав з іншими суб'єктами, у тому числі міжнародними неурядовими організаціями (далі - МНПО).

Саме з їх допомогою громадяни залучаються до процесів розробки політики та законодавства як на національному, так і на міжнародному рівні.

Їхня діяльність впливає на роботу урядів, допомагає вирішувати міжнародні конфлікти. Окрім суто гуманітарної допомоги, вони беруть участь у переговорних процесах та процедурах медіації. Нині неурядові організації займаються практично всіма видами міжнародних відносин. У цьому ракурсі виникають проблеми правового регулювання цих відносин та визначення правового статусу МНПО.

Неурядова організація відповідно до постанови Економічної та Соціальної Ради (ЕКОСОП) «Про консультативні відносини між Організацією Об'єднаних Націй та неурядовими організаціями» від 25.06.1996 № 1996 / 31: «є організацією, не створеною державним органом або на основі міжнародної угоди, включаючи організацію, яка може включати членів, призначених державними органами, за умови, що таке членство не перешкоджає вільному вираженню поглядів цієї організації».

Права МНПО були визначені меншою ширше, ніж права держав-членів та спеціалізованих установ Організації Об'єднаних Націй. У Статуті Організації Об'єднаних Націй викладені основні положення щодо можливості співпраці з певними категоріями МНПО. Багато з них отримали статус консультативних при Всесвітній організації охорони здоров'я, ООН. Націй, ЮНЕСКО та ін. [2.с.7].

Неурядові форми співробітництва часто тісно пов'язані зі співробітництвом на міждержавному рівні. При цьому діяльності МНПО надається напівофіційний характер, у зв'язку з чим часто виникає питання про їх міжнародну правосуб'єктність. Сьогодні необхідно чітко визначити статус МГО, оскільки вони не є загальновизнаними суб'єктами міжнародного права, але мають широкий спектр прав та обов'язків у системі міжнародних відносин.

Питання правосуб'єктності МНВО досліджувалося багатьма зарубіжними та національними науковцями. Дивлячись на їхню роботу, можна зробити висновок, що існує два основних підходи до визнання міжнародної правосуб'єктності МНВО. Представники першої концепції, такі як О. Вишинський, М. Ушаков, С. Крилов, заперечують свою міжнародну правосуб'єктність, ґрунтуючи свої висновки на тому, що основним суб'єктом міжнародного права є суверенна держава. Вони підкріплюють цю доктрину тим, що засновники, члени МНВО не мають міжнародної правосуб'єктності, а отже, не мають її в самій організації.

Останнім і більш поширеним є положення тієї ж групи дослідників, що, хоча неурядові організації не мають правосуб'єктності, вони мають певний вплив на міжнародний правопорядок. Кравченко В., Шуршалов В., О'Коннелл Д. при такому підході не визнають МНПО суб'єктами міжнародного права, проте розглядають їх як учасників міжнародних правовідносин. Деякі дослідники не підтримують цього саме тому, що, на їхню думку, у правовідносини можуть вступати лише юридичні особи [3.с.668].

Щодо другої тенденції, то такі дослідники, як Г. Морозов, Л. Тимченко, С. Білорусь та інші, визначають особливу правосуб'єктність МНВО. Вони мотивують це тим, що ці організації активно беруть участь у міжнародних відносинах, тобто мають певні повноваження та статuti в цій сфері. А оскільки міжнародні права та обов'язки є невід'ємною частиною правового статусу юридичних осіб, можна зробити висновок, що в міжнародному праві МНПО залишаються юридичними особами.

Важливим аргументом на підтримку цієї теорії є те, що деяким МНУО надається консультативний статус іншими міжнародними урядовими організаціями. Метою встановлення таких консультативних зв'язків є «дозволити МНПО, які представляють основні елементи громадської думки, висловити свою думку», як підкреслюється в резолюції ECOSOC E / C.2 / 661, Організація Об'єднаних Націй визнає, що «МНУО зробили значну внесок у реалізацію програм ООН [4.с.48]. Неурядові організації, практично на рівні офіційних державних делегацій, беруть участь у діяльності робочих груп різних комітетів, пропонують проекти договорів і конвенцій на міжнародних конференціях.

Наприклад, Amnesty International свого часу закликала Організацію Об'єднаних Націй розробити проект конвенції про заборону катувань, а Міжнародна асоціація адвокатів у співпраці з Міжнародним комітетом Червоного Хреста ініціювала створення додаткових протоколів до Женевських конвенцій 1949 року [5.с.363]

Практика свідчить, що МНПО, як окремих суб'єкт міжнародного права, де-факто визнаються актами Генеральної Асамблеї ООН, Ради Європи. Це свідчить про те, що ці організації мають певний міжнародно-правовий статус. Відносини МНУО з міжурядовими організаціями також регулюються статутами, директивами та спеціальними міжнародними договорами.

Міжнародні організації виконують дуже важливу місію на міжнародному рівні. Перш за все, вони здатні винести актуальні проблеми та існуючі проблеми до міжнародного осмислення, і таким чином сприяти їх вирішенню. МНПО виявляють прогалини у правовому регулюванні регуляторних систем, заохочуючи міжнародне співтовариство до прийняття відповідних норм міжнародного права.

На сучасному етапі МНВО активізували свою діяльність та довели свою здатність бути визнаними суб'єктами міжнародного права. Про це свідчить встановлення моніторингу дотримання міжнародного права іншими суб'єктами. [6, 34] МНПО мають значний вплив на формування міжнародної політики, діяльність уряду та засоби розвитку різних сфер громадської діяльності.

Відсутність статусу юридичної особи в міжнародних неурядових організаціях ускладнює створення стандартів, які могли б регулювати систему відносин між МНПО та іншими суб'єктами міжнародного права. Надання їм статусу юридичної особи дозволить неурядовим організаціям надавати ще більш значний вплив на формування світової громадської

думки, а їхня роль у міжнародній комунікації зростає. МНПО можуть бути почуті всіма групами, активніше ініціювати підходи до вирішення конкретних проблем, які виникають як в окремих державах, так і на міжнародній арені загалом, швидше та ефективніше реалізовувати проекти з покращення міжнародного права та економічної ситуації у світі.

1. Снігурська, І.Г., Особливості правосуб'єктності міжнародних неурядових організацій// Держава і право: юр. і політичні науки. 2001. № 11. С. 533-538.

2. Ляпін, Д., Погляд на законодавче забезпечення розвитку неурядових організацій. *Вісник центру комерційного права*. 2014. № 1. С. 7-8.

3. Делінський, О.А., Основні тенденції розвитку міжнародної правосуб'єктності. *Правове життя сучасної України*. 2010. С. 667-669.

4. Ткаченко, А. Особливості правової природи міжнародних неурядових організацій у сучасному міжнародному праві// Підприємство, господарство і право. 2018. № 7. С. 46-49.

5. Новак, В. Неурядові організації або соціальне партнерство між державами і громадянським суспільством – зарубіжний досвід. *Вісник національної академії державного управління при Президентіві України*. 2017. № 1. С.359-364.

6. Слюсаренко М. Фундаментальні принципи щодо статусу міжнародних неурядових організацій в Європі. Орієнтир при реформування законодавства України. *Юр. радник*. 2007. № 3. С. 31-35.

Дегтярьов Д.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Шлях становлення України як суверенної та незалежної держави досить складний та довготривалий, який має досить багато своїх особливостей та різноманітних підходів та напрямків вдосконалення усіх

сфер суспільного життя. Досить стрімко розвивається інформаційне суспільство, що нерозривно пов'язане з євроінтеграційним прагненням України до європейських стандартів. Завдяки такому бурхливому розвитку інформаційного суспільства в Україні набуло неабиякого поширення питання електронної демократії.

Як зазначають правники, з огляду на світову практику, електронне голосування є неодмінною складовою впровадження політики електронної демократії. Отже, електронні вибори та електронне голосування це не лише показник розвиненої держави, але й активно прогресуюча система.

Щодо поняття «електронного голосування», то цей термін має в собі різні типи голосування, але основною особливістю такого голосування є його здійснення за допомогою технічних засобів та Інтернету [1, с. 52].

Ми вважаємо, що необхідно виділити переваги електронного голосування у порівнянні зі звичайним.

Багато країн використовують змішану систему електронного голосування. Наприклад, Франція, в якій електронне голосування застосовується для осіб, які знаходяться не в межах країни, а також для осіб з обмеженими фізичними можливостями [2, с. 11]. Перевага такого підходу полягає в тому, що навіть якщо особа не в змозі прийти на виборчу дільницю їй на електронну пошту надсилається ключ доступу та адреса офіційного сайту де проходить голосування. Таким чином відсоток осіб, які залучаються до процесу голосування значно збільшується, це є досить позитивним показником взаємодії влади та населення [2, с. 13].

Цікавим також є досвід США, де майже кожен рік голосування відбувається різними способами і громадяни звикли до такого, навпроти, це їм дуже подобається. В США електронне голосування вже еволюціонувало від використання сенсорних машин для голосування чи скануючих електронних засобів і аж до застосування спеціальних оптичних комплексів [2, с. 15].

Щодо України, то вже багато років поспіль показники довіри населення до діяльності влади та органів місцевого самоврядування досить негативні, про їх діяльність за допомогою Інтернет мережі взагалі можна не вести мову, адже показники там ще нижчі. Це перш за все пов'язано з тим, що громадяни не вірять у чистоту та прозорість виборчого процесу, і вважають що ситуація не зміниться з переходом від звичайного голосування до електронного, а навпаки, тільки погіршиться через те, що можливо буде підробляти голоси, блокувати користувачів, та реєструватися по декілька разів і голосувати одній особі декілька разів. Очевидно. Що зараз в Україні постає питання легітимізації результатів виборів [3].

З 2002 року в Україні, в Центральній виборчій комісії функціонує Єдина інформаційно-аналітична система «Вибори», основною метою якої є оперативне визначення результатів голосування. Роль цієї програми важлива, перш за все, через швидкість відображення інформації щодо результатів голосування. Не менш важливим аспектом є те, що діяльності та

достовірності цієї інформації завжди приділена підвищена увага з боку влади. Можна лише уявити ризики та ступінь відповідальності розробників та реалізаторів даної програми під час чергових виборів. Проте, необхідність у швидкому та якісному підрахунку голосів з кожними виборами лише посилюється [4, с. 68].

Очевидно, що впровадження системи електронного голосування в Україні матиме свої труднощі. Наприклад, при голосуванні в Інтернет мережні необхідно переконатися в ідентифікації особи, яка голосує, при цьому зберігати принцип таємниці голосування. Для цього необхідно забезпечити якісну реєстрацію, або ідентифікацію, наприклад, за електронним паспортом, що в Україні знаходиться на етапі розробки. Також необхідно гарантувати, що після голосування всі результати та всі голосу будуть відображені для їх підрахунку. Контроль їх цілісності можна було б забезпечити за допомогою електронного підпису особи. Але, не всі виборці володіють такою можливістю, а також це ставить під сумнів анонімність голосування [4, с. 70]

Отже, підводячи підсумок, варто зазначити, що нами було наведено загальне розуміння поняття електронного голосування, описано його переваги та недоліки, також задля ефективності розгляду його запровадження в Україні нами було проаналізовано досвід зарубіжних країн, у тому числі Естонії. Очевидно, що поки вищезазначені недоліки не будуть усунені, а до самих органів, які забезпечують проведення електронного голосування не буде достатньої довіри, то запровадження електронного голосування так і залишиться на етапі обговорення.

1. Готун А.М. Використання нових інформаційних технологій у виборчому процесі: світовий досвід і практика застосування в Україні. Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. Київ, 2008.С. 52-57.

2. Фоміна С. В. Голосування як стадія виборчого процесу в зарубіжних країнах: конституційно-правовий аспект : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2016. 20 с.

3. Вибори стануть електронними: Закон і бізнес № 25.URL: http://zib.com.ua/ua/3537-vibori_stanut_elektronnimi.html (дата звернення: 10.11.2021)

4. Оніпко О. Шляхи вдосконалення технології виборчого процесу. Вісник Центральної виборчої комісії. Київ, 2006. № 4(6).С.67–74.

Зеленський А. В.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ТА СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА – ОСНОВНИЙ НАПРЯМОК ДІЯЛЬНОСТІ МУНІЦИПАЛЬНОЇ ВЛАДИ

Права і свободи людини як вищий критерій рівня та розвитку сучасної людської цивілізації найістотніше виражається у взаєминах людини з людиною та людини з усіма соціальними спільнотами, в яких вона природно перебуває – сім'ї, нації, класовій чи робочій групі, політичній або громадській організації тощо. Ці права та свободи уособлюють політичні, економічні, соціальні, духовні, ідеологічні, культурні та екологічні основи людського життя не лише у окремих суспільствах і країнах, а й у всесвітньому масштабі.

Актуальність полягає у тому, що права людини сьогодні є одним із ключових питань, що розглядаються з найширших і найрізноманітніших позицій – з філософського та гуманістичного поглядів, з погляду сутності державної влади, принципів модернізації політико-правової системи, соціально-правової, економічної та культурної політики, боротьба з екологічними загрозами, злочинністю тощо.

Важливість та значущість цієї теми не має сенсу доводити, оскільки права людини є органічною складовою демократичного політичного простору, інструментом гуманізації суспільних відносин, формування творчої особистості та формування постіндустріального людства. Права людини несуть відповідальність за вирішення низки національних, міжнародних та глобальних проблем. Права знаходять свою присутність майже у всіх сферах життя людини, ілюструючи її життя в особливому якісному стані, пов'язаному з консолідацією у суспільній свідомості та втіленням ідеї індивідуальної свободи.

Сучасний стан соціального світу та його специфічні прояви призводять

до формування нової методологічної культури, пов'язаної з парадигматичними змінами в ній, до пошуку іманентних проектів для реалізації загальнолюдських цінностей, вирішення нагальних проблем сучасної цивілізації. Таким чином, сучасна філософія приходить до природного висновку про необхідність розробки теоретичних нововведень у соціально-філософській рефлексії, мета яких – побудувати цілісний образ людини, описати механізми, що забезпечують цю цілісність, та проникнути у структуру особистості людини, найточніше відображення об'єктивних відносин у єдину теоретичну картину світу, що можливе на основі методології соціального гуманізму. Це означає, що людська проблема стає центром уваги, де мають бути зібрані всі елементи наукового дослідження. [1, с. 7].

Такий концептуальний підхід дозволяє не лише досліджувати цінність людської особистості як категоріального синтезу соціально-філософської методології, а й аналізувати людину, її життя, права та свободи, честь та гідність у контексті сучасного конституціоналізму. У цьому контексті формування справжнього уявлення про людину, її права і свободи, а потім її аналіз у тій самій формі відбувається за допомогою рефлексивного методу, який створює прямий зміст соціально-філософської теорії та антропології права. Нове бачення сучасної людини у контексті формування інституту місцевої демократії та інституціоналізації муніципального управління визначає вимоги його переорієнтації на суто людські проблеми – по суті проблеми місцевого значення, які можна дослідити за допомогою певного поєднання методів та спеціальних концепцій, апаратом соціальної філософії, соціології, політології, психології та сучасної теорії права. Онтологічний, гносеологічний, логіко-історичний, діалектичний, синергетичний, феноменологічний, герменевтичний, системний, структурний, функціональний методи становлять основу методології та дозволяють побудувати цілісну систему знань про людину, що сприяє її адекватному розумінню у всіх складних взаємозв'язках зі світом та суспільством, місцевими спільнотами та іншими суб'єктами [2].

Уважаємо, що уявлення про цінність людини, її права і свободи на місцевому рівні – найяскравіше проявляється і перевіряється у межах місцевого самоврядування та процесів інституціоналізації муніципальної влади. Адже визнання та формування місцевого самоврядування в Україні, глибокі економічні та політичні зміни у суспільстві та формування на цій основі нової демократичної державності безпосередньо пов'язані з розробкою та практичною реалізацією принципово нових підходів до прав та свобод особистості, а також регіональні та місцеві проблеми у цій сфері.

Саме місцеве самоврядування має створити умови для розвитку почуття громадянства в людській спільноті – однієї з основних, фундаментальних рис суспільства, що є основою суспільства. Громадянство – це готовність і здатність людини брати активну участь у справах суспільства і держави на основі глибокого усвідомлення своїх прав і обов'язків. Це антипода таким поняттям,

як політична апатія, абсентеїзм, суспільно-політична байдужість і синонім суспільно-політичної активності, патріотизм. Громадянство історично пов'язане з ранніми формами демократії, зокрема з безпосередньою участю у справах громади та виникненням соціальних відносин, таких як поліс [3, с. 647]. По суті громадянство означає ступінь взаємодії людей в єдиному цілому, ступінь відходу від біологічних потреб і руху до соціальних потреб, ступінь спільності, єдності людей. Громадянство консолідує суспільство, воно є основою колективізму, воно визначає цілісність та монолітність суспільних формацій. Громадянство в його найбільш розвиненій формі має на увазі розвиток таких цінностей, як права та свободи, мир і справедливість, відповідальність та соціальну рівність. Це ключові цінності розвиненого демократичного та громадянського суспільства [4, с. 3].

Тому місцеве самоврядування відіграє важливу роль у формуванні громадянського суспільства, зважаючи на те, що всі права, свободи та масові види суспільно-політичної діяльності, різноманітні недержавні прояви суспільного життя людей виникають і в кінцевому підсумку реалізуються в територіальних громадах, що входять до складу територіальних громад або соціальної основи громадянського суспільства.

За довгу історію його існування було зроблено спроби проаналізувати сутність феномена громадянства та виявити ті фактори, які можуть бути використані як важелі впливу на процеси його формування та функціонування. На наш погляд, одним із інструментів, що визначають формування та функціонування громадянства, є інститут повноцінного місцевого самоврядування. Це місцеве самоврядування, яке оптимально відображає як елементарні проблеми людського життя, так і політичні, економічні, духовні та моральні цінності, а також соціальні здобутки людства у всіх сферах суспільного розвитку. Тому відносно невеликі територіальні розміри територіальних спільнот, локалізація їх органів, здебільшого безпосередній характер відносин між мешканцями та органами місцевого самоврядування, природний характер життєвих проблем – усе це викликає особливу міську спільноту. Зрештою, людське народження, здоров'я, юність, навчання, робота, шлюб і сім'я, старіння, смерть, життя місцевого співтовариства здебільшого замкнуте у цих життєвих циклах.

Також на цьому рівні здійснення публічної влади свобода законодавця діалектично пов'язана з особливими інтересами місцевого населення, яке стає не лише основним суб'єктом місцевих конституційно-правових відносин, а й основним органом управління, адміністративно-правового характеру відносин, а також приватні та цивільні відносини - правовідносини, які є однією з характерних ознак місцевого самоврядування. У цьому відношенні позиція про те, що єдиним способом для особи вести громадську діяльність у будь-якій громаді (з обов'язковим нормативним регулюванням такої поведінки) є здійснення своїх прав і свобод. Через сукупність суб'єктивних прав і свобод можна розглянути весь спектр відносин, що виникають у процесі спільних дій

людей [5, с. 15].

У цьому плані місцеве самоврядування відіграє важливу роль в реалізації одного з головних завдань сучасності – суміщення інтересів держави, нашого суспільства й особистості, оскільки основним змістом і сутністю місцевого самоврядування є реалізація лише на рівні кожної особистості гармонізувати права та свободи людини і громадянина з інтересами держави й суспільства. Така орієнтація місцевого самоврядування відповідає ідеям сучасної демократичної соціальної правової держави, найвищою цінністю якої є людина, її права та свободи.

У зв'язку з цим, дослідження прав людини у контексті місцевого самоврядування та конституційно-правових проблем організації та функціонування муніципальної влади, так само як і концептуалізація місцевого самоврядування крізь «призму» прав людини та реалізації принципу верховенства права, який передбачає панування права у суспільстві та вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема, у закони, є одним із найважливіших завдань юридичної науки. Це має не тільки науково-теоретичне значення, а й насамперед, практичну значущість: і з погляду розвитку законодавства, і в плані вирішення конкретних питань формування реального місцевого самоврядування та становлення муніципальної влади, утворення ефективних механізмів забезпечення прав людини.

1. Грецова О. Г. Людина як мета і предмет соціально-філософської рефлексії : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філософ. наук : спец. 09.00.03 «Соціальна філософія та філософія історії» / О. Г. Грецова. – Запоріжжя, 2003. – 19 с.

2. Грецова О. Г. Общенаучные принципы и методы адекватного понимания человека в философской антропологии / О. Г. Грецова // Нова парадигма. Альманах наук. праць. – Запоріжжя : Просвіта, 2000. – Вип. 15. – С. 23–29.

3. Горбатенко В. П. Громадянськість / В. П. Горбатенко // Юридична енциклопедія : в 6 т. / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. – К. : Вид-во «Українська енциклопедія» імені М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 1 : А–Г. – 1998. – 672 с.

4. Гареева Л. Г. Институт гражданственности: сравнительный социологический анализ городов разной людности (на примере городов Урала) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. социол. наук : спец. 22.00.04 «Социальная структура, социальные институты и процессы» / Л. Г. Гареева. – Екатеринбург, 2008. – 19 с.

Зосімов А. О.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Жеглінська Т. О.

*старший викладач кафедри
теорії та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПОРУШЕННЯ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН, ВИКЛИКАНИХ ЗАХОДАМИ, ЗАПРОВАДЖЕНИМИ У ЗВ'ЯЗКУ З COVID-19

За весь час існування людства, йому неодноразово приходилося боротися з різноманітними смертоносними хворобами, найпопулярнішим із варіантів боротьби було як раз таки масове вакцинування. У зв'язку з швидким поширенням коронавірусної інфекції розпочались активні пошуки будь-яких діючих засобів задля припинення розповсюдження хвороби. У наш час масове вакцинування від коронавірусу - це зовсім не фантазії лікарів, а цілком реальні події.

Пандемія спричинена COVID-19 наклала значний відбиток та стала причиною багатьох порушень різноманітних прав та свобод людини. На сьогоднішній день дуже актуальною є проблема відсторонення працівників багатьох професій від роботи через відмову вакцинуватися.

Розглядаючи дане питання, для початку слід розуміти різницю між примусовою та обов'язковою вакцинацією, це суттєво різні поняття, слід враховувати той факт, що працівники більшості професій можуть відмовитися від проходження даної процедури, але з відстороненням від роботи без збереження заробітної плати.

Щеплення не є обов'язком громадянина, воно є лише його правом. Дуже важливим є те, що у ситуації, що склалася, фігурують не лише права однієї особи, а й суспільні та державні інтереси в цілому, через це Закони України «Про захист населення від інфекційних хвороб» та «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя» забезпечують обов'язкову процедуру щеплення від поліомієліту, туберкульозу, дифтерії, правця, коклюшу та кору. Відмову від нього може бути аргументовано лише

спеціальними медичними протипоказаннями [1, 2].

На нашу думку, у даному випадку, вимога про обов'язкову вакцинацію є виправданою, принцип важливості інтересів суспільства стоїть вище за деякі інтереси окремих громадян, ні в якому разі держава не має права змушувати робити щеплення примусово, але за відмову може обмежити громадянина у реалізації відповідних особистих прав. Слід звернути увагу на відгук Європейського суду з прав людини з приводу цієї ситуації, він передбачає, що обов'язковість вакцинації є прийнятною, оскільки має на меті захист суспільних інтересів та право людей на життя взагалі [3].

Слід зазначити, що все ж таки дана процедура є частковим втручанням держави у приватне життя громадян, однак посилаючись на ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, можна сказати, що вона не є протиправною [3].

З цього можна зробити висновок, що більшість населення, не усвідомлюючи різницю між примусовою та обов'язковою вакцинацією, вважають цю процедуру прямим порушенням прав людини (зокрема відсторонення працівників від роботи, заборону проїзду у громадському транспорті та відвідування різноманітних громадських місць). Але все ж таки, у сучасних масштабах, інтереси суспільства та держави ставляться вище задля забезпечення безпеки людства та захисту суспільних інтересів.

1. Закон України «Про захист населення від інфекційних хвороб» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1645-14#Text>

2. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

3. Інтернет – ресурс: Чи можна примусово вакцинувати від COVID-19? URL: <https://www.legalaid.gov.ua/publikatsiyi/chy-mozhna-prymusovo-vaktsynuvaty-vid-sovid-19/>

Іванчук О. С., Шейко Ю. А.
курсантки Навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Саксонов В. Б.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

ВПЛИВ РІШЕНЬ СТРАСБУРЗЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ НА ЮРИДИЧНУ ПРАКТИКУ В УКРАЇНІ

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. [1], є одним із фундаментальних міжнародно-правових актів регіонального характеру у цій сфері. Права і свободи, передбачені цією Конвенцією, охоплюють найбільш важливі аспекти життя людини і є вагомими ціннісними орієнтирами побудови сучасного цивілізованого суспільства. Найбільш значимими з них є право на життя, свободу, особисту недоторканність, свободу пересування, свободу думки, совісті, релігії, вираження думок, мирних зібрань та асоціацій, повагу до приватного і сімейного життя, справедливий судовий розгляд, мирне володіння майном, заборону дискримінації, катувань, рабства і примусової праці, неприпустимість покарання без судового розгляду справи тощо.

Конвенція стала першим міжнародним правовим документом у галузі прав людини, в якому не тільки проголошено ці права та необхідність їх дотримання, але й визначено певні юридичні обов'язки для сторін і введено розраховану на постійне застосування систему контролю за здійсненням прав людини. Протягом десятиліть Конвенція доповнювалась і змінювалась шляхом прийняття протоколів до неї, тим самим удосконалюючи механізм своєї дії [2, с. 56].

Одним із найважливіших досягнень Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. було започаткування нового дієвого механізму реалізації та контролю за виконанням і дотриманням положень її основних статей. Це завдання було покладено на Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Важливим є і те, що за

понад 60 років своєї діяльності, Страсбурзький суд став найбільш ефективним правозахисним інститутом серед усіх міжнародних судових органів і користується значним авторитетом у держав-членів Ради Європи.

Оскільки Законом України від 17 липня 1997 року наша держава ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, вона також стала Високою Договірною стороною, яка гарантує кожному, хто перебуває під її юрисдикцією, захист прав і свобод людини та реалізацію положень цієї конвенції [3].

Відповідно до ст. 46 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод рішення ЄСПЛ є обов'язковими для України [1], а порядок їх виконання встановлюється Законом України «Про виконавче провадження» та іншими нормативними актами з урахуванням вимог, визначених у цьому Законі [4]. Виконання рішень Страсбурзького суду щодо нашої держави здійснюється за рахунок державного бюджету України.

23 лютого 2006 року прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини». У преамбулі зазначеного закону вказано: «Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України» [5]. Із цього часу розпочався якісно новий етап у процесі реалізації стандартів прав людини і основоположних свобод в Україні.

Згідно зі статтею 46 Конвенції Комітет міністрів Ради Європи контролює виконання постанов Європейського суду з прав людини. З метою дотримання цього положення він повинен контролювати не тільки своєчасну виплату грошової компенсації, а й виправлення очевидних відмінностей у своєму внутрішньому законодавстві державою-учасником або позицій її прецедентного права відповідно до стандартів Ради Європи. Рішення ЄСПЛ мають обов'язкову юридичну силу для країни-відповідача у справі [1]. Однак значення рішень Страсбурзького суду часто виходить за межі національних кордонів і впливає на законодавство і прецедентне право інших держав-учасників, якими було ратифіковано Конвенцію.

Рішення Європейського суду з прав людини стали одним із основних джерел права національних правових систем у сфері прав людини, в тому числі правової системи України [6]. У 2020 році проти України було подано 3991 позов до ЄСПЛ. Всього було розглянуто 2414, визнано неприйнятними – 2227, винесено 109 рішень із 187 заяв, в яких встановлено хоча б одне порушення Конвенції. Проте, розглядаючи справи за українськими заявниками, Страсбурзький суд постійно звертає увагу на недолугість

української судової влади, яка на практиці повторює одні й ті ж помилки, замість того, щоб їх уникати [7]. Це означає, що українські суди повинні активізувати конструктивну роботу в цьому напрямку – постійно аналізувати, враховувати та застосовувати у своїй практиці рішення Європейського суду з прав людини.

Насамкінець зауважимо, що Україна вже понад 20 років долучена до загальноєвропейської системи цінностей щодо гарантування прав людини, ратифікувавши в 1997 році Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод. На X Щорічному міжнародному форумі з практики Європейського суду з прав людини, який відбувся у грудні 2021 року, було зазначено, що за цей час судова практика Страсбурзького суду з прав людини стала надійним орієнтиром для реформування правової системи України в цілому та системи правосуддя зокрема. Поряд з вказаним доводиться констатувати, що останні роки Україна не виходить з топ-5 держав за кількістю звернень та має значну кількість ідентифікованих ЄСПЛ порушень прав людини. Йдеться про правові проблеми масштабного характеру, що не вирішуються в процесі виконання рішень протягом тривалого періоду часу. Тому наразі є надзвичайно важливим, щоб судова влада була сама спроможною формувати стандарти високої правничої культури і втілювати кращі добросовісні практики, які підкріплюватимуться ґрунтовною нормативною базою [8].

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004 (дата звернення: 17.11.2021).

2. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

3. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/475/97> (дата звернення 17.11.2021 р.).

4. Про виконавче провадження: Закон України від 2 червня 2016 року № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19/conv> (дата звернення 20.11.2021 р.).

5. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15> (дата звернення 17.11.2021 р.).

6. Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу. Закон України від 1 жовтня 2011 року. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1629-15> (дата звернення 20.11.2021 р.)

7. Вплив практики Європейського суду з прав людини на юридичну діяльність в Україні: теоретичний, методологічний і прикладний аспекти: монограф. / В. А. Завгородній. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2020. 536 с.

8. Застосування практики ЄСПЛ та її вплив на українське правосуддя. X Щорічний міжнародний форум з практики Європейського суду з прав людини. URL: <https://lexinform.com.ua/podii/zastosuvannya-praktyky-yespl-ta-yiyi-vplyv-na-ukrayinske-pravosuddya>.

Івженко К. С.

*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРАВО НА ЖИТТЯ: СУТНІСНИЙ АСПЕКТ

Право життя в об'єктивному сенсі – це конституційно-правовий інститут, являє собою сукупність юридичних норм, що закріплюють і що регулюють суспільні відносини в галузі реалізації життя людини та забезпечення її захисту з боку держави. Право на життя у суб'єктивному сенсі - це природна, невід'ємна від особистості, крім випадків передбачених у законі, та гарантована нормами внутрішнього законодавства та міжнародно-правовими актами можливість захисту недоторканності життя та свобода розпорядження нею.

Як бачиться, сутність конституційного права на життя виражається в юридично закріпленою та фактично забезпечуваною охороною цього права державою, у передбаченій законом можливості розпоряджатися цим правом безпосередньо самою людиною і, у виняткових випадках, державою. І у разі необхідності – звертатися до державних органів за його захистом від будь-яких протиправних посягань [1, с. 53]. Крім традиційних елементів змісту права на збереження життя, таких як: відмова від смертної страти, встановлення порядку застосування вогнепальної зброї та знаходження її в цивільному обороті, М.М. Малєїна включає в нього право на збереження людської індивідуальності, обумовлене, на її думку, досягненнями сучасної медицини. Проблема, як вважає автор цієї теорії, стосується осіб, операції, що зазнали корекції біологічної статі, трансплантації органів та інше. В.М. Танаєв "складає" право на життя з трьох блоків: власне право на життя, право на ризик та право на припинення життя (право на смерть) [2, с. 7]. Слід підкреслити, що названі права дуже тісно пов'язані з правом на життя і представляють, по суті - право на гідне існування життя, що, як бачиться, найсправедливіше. Його трактування першого блоку дуже широке і включає:

право на охорону здоров'я та медичну допомогу, право на сприятливе довкілля, право на достатній життєвий рівень та право на захист життя.

Сама постановка питання щодо визначення правового статусу зазначених категорій осіб є сучасною та актуальною, однак, віднесення даної проблеми до проблема права на життя є спірною. Варто погодитись з Н.В. Кальченка, яка вважає, що «право на збереження індивідуальності надається, швидше деяким конгломератом двох прав: права на визнання правосуб'єктності та права на свободу та особисту недоторканність - самостійних прав людини, закріплених у міжнародних та українських правових актах» [3, с. 57]. Здається, що право особи на індивідуальність більш правильно розглядати як самостійного права. Так, проблема збереження життя людей пов'язана з їх охороною здоров'я, отриманням ними, у разі потреби, медичної допомоги. Стоїть погодитися з наявним у літературі твердженням, що «доцільно з точки зору особливостей юридичної регламентації медичної допомоги та її взаємозв'язку з правом на життя окремо розглядати:

- 1) право людини на охорону здоров'я;
- 2) право людини на отримання медичної допомоги» [4, с. 52].

Варто наголосити, що право на охорону здоров'я є ширшим. юридичним поняттям і не завжди пов'язане із захворюванням. При цьому під правом на охорону здоров'я розуміється «конституційно закріплене право кожної людини на створення з боку держави таких умов, за яких у максимальній ступеня можлива реалізація соціальних та екологічних прав, юридичних гарантій у сфері охорони здоров'я, отримання безкоштовної медико-соціальної допомоги у державних та муніципальних закладах охорони здоров'я, а також інших факторів, які сприяють охороні та зміцненню здоров'я людини».

Під правом людини отримання медичної допомоги мають на увазі можливість у разі потреби (хвороба, травма, чи інше патологічне стан) користуватися ресурсами системи охорони здоров'я, тобто. Отримати допомога з боку медичних працівників.

-
1. Малєїна М.М. Про право на життя // Держава та право, 2012. № 2. С. 53-58.
 2. Танаєв В.М. Право на смерть // Вісник Державного Університету. 2016. №1. С. 6-10.
 3. Кальченко Н. І. Право людини та громадянина на життя та його гарантії . Дис. канд. юрид. наук. 2016. 257 с.
 4. Стеценко С.Г. Медичне право. Особлива частина, 2009. 317 с.

Івоніна А.

здобувач вищої освіти

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та*

історії держави і права

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ОБМЕЖЕННЯ АКТИВНОГО ВИБОРЧОГО ПРАВА У СВІТІ

Актуальність цієї проблеми зумовлена неоднорідністю виборчих обмежень, існуванням різних виборчих систем та існуванням міжнародних актів, які посилюють основні права голосу (Кодекс належної практики у виборчих справах, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція про вибори).

Особливістю, яка обмежує виборчі права в Європі, є те, що, незважаючи на існування виборчих стандартів, деякі країни по-різному надають право обирати своїх представників. Зазвичай іноземці та особи без громадянства цього права не мають. Однак у деяких випадках ці категорії людей можуть голосувати на національних виборах, наприклад в Ірландії, Іспанії відповідно до принципу взаємності або спеціального закону. Також вони можуть голосувати на місцевих виборах, якщо пробули в країні деякий термін (наприклад, п'ять років у Нідерландах та Естонії або два у Фінляндії) та сплачувати податки як в Угорщині, Іспанії, Фінляндії [1, с. 101]. Цікаво, що іноземці, які постійно проживають у Великобританії, мають власність і є громадянами Великобританії. Громадяни Ірландії мають право голосу. Так само громадянам Ісландії та Норвегії дозволено голосувати в Швеції [2, с. 129].

У законодавстві України зазначено принцип таємного голосування. У Французькій Республіці принцип таємного голосування застосовується лише на президентських виборах та голосуванні на референдумі. На інших виборах громадяни, які проживають за кордоном, можуть голосувати за довіреністю у своїх змінах (за місцем народження чи останнього проживання - у разі оформлення заяви про включення до списків виборців).

За таких умов виборець може надати довіреність будь-якій іншій особі для голосування від його імені. Такий спосіб голосування існує також у Бельгії та Нідерландах. Реалізація цього права є спірною. У цьому випадку ми не можемо точно сказати, наскільки об'єктивними були б вибори. У Франції та Бельгії також кваліфікація проживання (а вона становить 6 місяців) є антидемократичною.

У багатьох країнах люди намагаються уникати участі у виборах. Це називається *Absenteeism* (від лат. - відсутність) - не брати участь у виборах. Тому деякі країни вимагають від своїх громадян участі у виборчому процесі, які є їх обов'язком. За ухилення від участі у виборах існують навіть різні види покарань. Так, в Австрії це адміністративний штраф у розмірі 1000 шилінгів, у Греції – позбавлення волі на чотири тижні, в Австралії – штраф у розмірі 50 австралійських доларів і в Аргентині - особа, яка не брала участі у виборах, втрачає право залишатися на державній службі на три роки.

Кодекс належної практики у виборчих питаннях, прийнятий Комісією на 52-му засіданні, встановлює, що виборчі права мають бути отримані не пізніше досягнення особою повноліття. У більшості країн мінімальний вік – 18. Є винятки, наприклад, в Австрії – 19, а на Кіпрі – 21. У Хорватії люди, які мають легальну роботу, можуть брати участь у виборах, якщо їм є шістнадцять.

Венеціанська комісія наполягає на необхідності надання франшизи громадянам, які проживають за кордоном. Однак у Словаччині виборці, які живуть за кордоном, не мають цього права. У Чехії ці громадяни можуть голосувати лише на виборах до нижньої палати парламенту.

Ув'язненим зазвичай не дають голосувати на виборах. Це обмеження встановлюється Венеціанською комісією, але причиною є засудження за тяжкі злочини [3, с.5]. У різних країнах така заборона досить різна. Наприклад, в Угорщині, Естонії, Словаччині та на Кіпрі всі ув'язнені не голосують, у Франції та Нідерландах – лише окремі види злочинів [4, 19-24]. Таке обмеження латвійським законодавством встановлено лише для осіб, взятих під варту, в Італії - за наявності судимості. В Австрії люди, яких звільнили з в'язниці, не можуть голосувати шість місяців. Майже така ж ситуація і з людьми, які перебувають у психлікарнях. У Бельгії такі особи не можуть голосувати протягом усього терміну лікування, а в Німеччині - лише якщо вони були направлені на примусове лікування більше одного року.

Первинна кваліфікація та статева кваліфікація сьогодні майже не практикуються в демократичних країнах [5, С. 153]. В Японії виборець зобов'язаний власноруч записати ім'я кандидата в бюлетені. Таким чином, це свого роду вторинна кваліфікація. Обмеження для жінок існують лише в деяких невеликих країнах Латинської Америки.

Отже, незважаючи на первинну тенденцію розширення виборчих прав громадян у демократичних країнах, є деякі країни, де існують різні обмеження, і ці обмеження не відповідають принципам представницької демократії. Тому міжнародні організації (наприклад, Організація з безпеки та співробітництва в Європі) має заохочувати розширення виборчих прав у демократичних країнах.

1. Шведа Ю. Р. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні. Львів, 2010. 462 с

2. Георгіца Аурел Зиновійович. Конституційне право зарубіжних країн. Навчальний посібник. Чернівці: "Рута", 2000. 424 с.

3. Кодекс належної практики у виборчих справах ухвалений Венеціанською комісією на 52-й сесії. Венеція, 18-19 жовтня 2002 року

4. Establishing the rules of the game: election laws in democracies, by Louis Massicotte, André Blais, Antoine Yoshinaka. Toronto-Buffalo-London, University of Toronto Press, 2004. 160pp.

5. О. В. Афанасьєва, Е. В. Колесников, Г. Н. Комкова, А. В. Малько. Конституционное право зарубежных стран. М.: Норма, 2004. 320 с.

Касич Є. Ю.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ В АНЕКСОВАНИЙ РФ ЧАСТИНІ УКРАЇНИ – АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

На сьогодні згідно з конфліктом між Україною та Росією є глобальна проблема, щодо порушення прав людини, а саме українського населення на окупованій території Автономній Республіці Крим. Тому постає важливе питання, щодо надання захисту громадянам, які постраждали внаслідок зміни правового режиму на окупованому півострові Крим.

Аналізуючи стан дотримання прав людини в Автономній Республіці Крим, ми дійшли висновку, що окупаційна влада масово і ганебно порушує основоположні права і свободи людини, закріплені нормами Конституції України, що не діють на окупованій РФ території. Підтвердженням цьому є проведений окупаційною владою незаконний перепис українського населення. Представник Держдепу США Нед Прайс із цього приводу заявив: «Сполучені Штати засуджують російський перепис населення в окупованому Криму, як чергову спробу підірвати незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України» [1]. В українському МЗС наголосили, що «проведення там перепису Росією спрямоване проти суверенітету й територіальної цілісності України і є черговою спробою Кремля поширити на

територію півострова дію російського законодавства» [1].

Отже, влада Російської Федерації намагається розповсюдити дію російського законодавства на суверенну територію України, порушуючи у такий спосіб норми міжнародного права.

Принагідно відзначити, що держава-окупант порушує права людини, свідченням чого є ст. 19 Конституції України, за якою: «Правовий порядок в Україні ґрунтується на засадах, відповідно до яких ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством» [2]. Про це під час брифінгу розповів прокурор Автономної Республіки Крим Гюндуз Мамедов: «На даний момент окупаційна влада вчиняє правопорушення, такі як викрадення, вбивства, катування, примусова мобілізація до Збройних сил РФ, примусове переміщення, депортація, переміщення ув'язнених з місць позбавлення волі в Російську Федерацію. Це справжня колонізація. Актуальність і серйозність цього правопорушення зумовлена тим, що воно несе за собою зміни демографічної ситуації на всьому півострові Крим, зміну складу його населення на користь громадян Російської Федерації і витіснення, а можливо і повне викорінення проукраїнського населення» [3]. Тобто, українців протиправно змушують мобілізуватися до Збройних сил РФ, що не передбачено українським законодавством. То ж українське населення має право не підпорядковуватися вказівкам влади Росії.

Найважливішим є той факт, що Російська Федерація перешкоджає доступу до Криму правозахисних організацій України. Саме це залишає корінних жителів України без захисту своїх прав та без виходу із такої ситуації.

Із цього приводу Президент України Володимир Зеленський заявив наступне: «Вперше на міжнародному рівні Росія визнана державою-окупантом. І відповідно до норм міжнародного гуманітарного права вона має негайно припинити порушення прав людини на тимчасово окупованому півострові Крим і забезпечити вже зараз безперешкодний доступ до Криму для міжнародних гуманітарних і правозахисних організацій» [4]. То ж жителі АРК фактично позбавлені свого конституційного права, гарантованого ст. 59 Основного Закону Української держави». Згадана правова норма закріплює припис, згідно з яким «Кожен має право на професійну правничу допомогу. У випадках, передбачених законом, ця допомога надається безоплатно. Кожен є вільним у виборі захисника своїх прав» [2].

Принагідно відзначити, що в українській владі існує консенсус щодо необхідності всебічного захисту корінних народів України, включно з тими, що мешкають на окупованій території АРК. Про це свідчить ухвалений Верховною Радою України та підписаний Президентом України Закон України «Про корінні народи України». Він визначає, що «корінними народами України, які сформувались на території Кримського півострова, є кримські татари, караїми, кримчаки». Законом забороняється заперечення етнічної приналежності чи етнічної самобутності корінних народів України. Крім того, корінні народи можуть спрямовувати частину доходів від

користування природними ресурсами, розташованими на території АР Крим та міста Севастополя, на свої потреби; на резервування для представників корінних народів, що повертаються на територію Криму, земель сільськогосподарського та іншого призначення» [5].

Отже, Українська держава на сучасному етапі її розвитку, що характеризується де-факто тимчасовою втратою свого суверенітету над територією АРК та неможливістю поширення юрисдикції її судових і правоохоронних органів, робить важливі та необхідні кроки, аби принаймні актуалізувати цю проблему на міжнародному рівні.

1. США засудили перепис населення в окупованому Криму. URL : <https://www.dw.com/uk/csha-zasudyly-perepys-naselennia-v-okupovanomu-krymu/a-59526584>.

2. Конституція України URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

3. Права людини: прокуратура АРК заявила суду в Гаазі про масові порушення у Криму URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-crimea/2362807-prava-ludini-prokuratura-ark-zaavila-sudu-v-gaazi-pro-masovi-porusenna-u-krimu.html>.

4. Зеленський: РФ визнана державою-окупантом і має припинити порушення прав людини в Криму URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/763436.html>.

5. Президент підписав Закон «Про корінні народи України». URL : <https://www.president.gov.ua/news/prezident-pidpisav-zakon-pro-korinni-narodi-ukrayini-69677>.

Коваленко О. О.

*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
превентивної діяльності
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Лантух І. С.

*старший викладач кафедри теорії
та історії держави та права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЄЮ В УКРАЇНІ

Підписавши Угоду про асоціацію із Європейським Союзом, Україна взяла на себе зобов'язання, серед яких основне місце посідає боротьба із корупцією. Подолання негативного впливу та наслідків корупційних діянь є одним із пріоритетів Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020», яка була прийнята у 2014 р. Стратегія передбачала запровадження антикорупційної реформи – як ключового інструменту на шляху побудови демократичної держави

та реалізації дієвої національної антикорупційної політики як складової загальнодержавного курсу на набуття відповідності критеріям на вступ до Європейського Союзу, принципам Європейського адміністративного простору.

Україна протягом останніх семи років створила та забезпечила належне функціонування Національного антикорупційного бюро України і Спеціалізованої антикорупційної прокуратури; Національного агентства з питань запобігання корупції та системи електронного декларування для публічних службовців; Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних злочинів, удосконалила законодавство про розшук та конфіскацію активів, здобутих злочинним шляхом та законодавство щодо прозорості фінансування політичних партій.

Згідно з концепцією нової Антикорупційної стратегії на 2020–2024 рр. головними завданнями держави у сфері боротьби із корупцією є подальше удосконалення загальної системи запобігання та протидії корупції, а також мінімізація корупції у найбільш пріоритетних з точки зору подолання корупції сферах, у тому числі за рахунок проведення найбільш успішних галузевих реформ [1].

Антикорупційну стратегію Верховна Рада України приймає у формі закону. Це означає, що положення стратегії мають не лише рекомендаційний, а обов'язковий характер, а органи державної влади зобов'язуються діяти згідно з її положеннями та прагнути до їхнього виконання.

Основою Антикорупційної стратегії є п'ять основних принципів:

- 1) оптимізація функцій держави та місцевого самоврядування;
- 2) цифрова трансформація реалізації повноважень органами державної влади та місцевого самоврядування;
- 3) створення, на відміну від корупційних практик, більш зручних та законних способів задоволення потреб фізичних і юридичних осіб;
- 4) забезпечення невідворотності юридичної відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення;
- 5) формування суспільної нетерпимості до корупції, утвердження культури доброчесності та поваги до верховенства права [2].

Отже, подолання корупції є вирішальним критерієм для становлення України як незалежної демократичної правової держави та приєднання до Європейського Союзу. Досягнення поставленого завдання реалізовується через систему антикорупційних заходів, спрямованих на викорінення корупційних ризиків та запобігання корупціогенних факторів.

1. Проект Закону «Про засади державної антикорупційної політики на 2020-2024 роки» URL: <https://www.rada.gov.ua/news/Novyny/199198.html>.

2. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020 – 2024 роки. URL: <https://nazk.gov.ua/wp-content/uploads/2020/09/Antykoruptsijna-strategiya-na-2020-2024-roky-zarezultatamy-publichnyh-obgovoren-16.09.2020.pdf>.

Костенко М. А.

*курсант факультету підготовки
фахівців для підрозділів
кримінальної поліції
Дніпропетровського державного
Університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МІСЦЕ І РОЛЬ ТЕОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА У СИСТЕМІ ЮРИДИЧНИХ НАУК

Теорія держави та права тривале час незаперечно виступала у вітчизняній юриспруденції базовою юридичною наукою, що впливає на формування правового свідомості юриста. Проте останніми роками у працях окремих теоретиків галузевих дисциплін наголошується, що теорія держави та права не має свого предмета дослідження. Прихильники подібної точки зору намагаються «спростити» юриспруденцію, надати їй суто прикладного значення, тобто спостерігається прагнення представників галузевих наук здобути першість на так званому «науковому юридичному Олімпі».[1, с.45]

Розглядаючи місце та роль теорії держави та права в системі юридичних наук, стоїть дослідити статус основної науки у системі юриспруденції. У науковій та навчальній літературі існують різні підходи до класифікації юридичних наук. Так, В.С. Нерсисянц відзначав, що в системі юридичної науки є три групи дисциплін:

- 1) юридичні науки теоретичного та історичного профілю (теорія держави та права, історія політичних та правових навчань та ін);
- 2) галузеві юридичні науки (конституційне право, адміністративне право та ін);
- 3) спеціальні юридичні науки (правова статистика, криміналістика та ін.) [2, с.65]

У розглянутих вище варіантах класифікації залишилися поза увагою окремі юридичні науки, пов'язані з галузевими (наприклад, правоохоронні органи, право соціального забезпечення й ін.). Тому, здається, слід доповнити чотири ланкову структуру ще одним пунктом та подати систему юридичних наук таким чином: 1) теорія держави та права; 2) історико-правові науки;

3) галузеві юридичні науки; 4) юридичні науки, пов'язані з галузевими; 5) прикладні науки.

Як зазначає професор В.Д. Первалов, «курс теорії держави та права є першою та завершальною навчальною дисципліною у процесі здобуття професійної юридичної освіти» [3, с.98]. На певних етапах розвитку суспільної свідомості та ідеології часом можна відзначити деформацію в уявленні про місце та роль теорії держави та права в системі юридичних дисциплін.

Значущою проблемою є те, що, незважаючи на традиційне уявлення про теорію держави і права як про єдину науку та навчальну дисципліну, в юридичній літературі часом висловлюються різні думки про доцільність її поділу на дві навчальні дисципліни, представляючи кожен блок структури теорії держави та права самостійними навчальними дисциплінами – теорією держави та теорією права. Так, Ф.В. Мусатов зазначає, що «спроби деяких сучасних правознавців подолати позитивістську орієнтацію теорії держави та права будуть успішними, якщо право та держава досліджуватимуть окремо, в рамках самостійних дисциплін (можливо, наук): теорії (загальної теорії) права та теорії (загальної теорії) держави». [4, с.56]

Так як у теорії держави та теорії права загальний предмет дослідження (загальні закономірності виникнення, розвитку та функціонування держави та права, а також система основних понять та категорій юриспруденції), запропонований вище розподіл недоцільний. Єдність предмета та методів дослідження дозволяє судити про нерозривний зв'язок теорії держави та права. Для успішнішого засвоєння теоретичного матеріалу необхідно завершити вивчення кожного блоку єдиної дисципліни (теорії держави та теорії права) у першому та у другому семестрах екзаменаційною формою контролю, а також курсовою роботою, що включає перелік всіх вивчених тем дисципліни загалом.

Наголошуючи на пріоритетній ролі права над державою, окремі дослідники пропонують перейменувати «теорію держави та права» на «теорію права та держави». Варто відмітити що зміна найменування та структури курсу, по суті, змінює змісту дисципліни; а так як проблематика теорії держави простіше, ніж проблематика теорії права, слід залишити структуру викладу теоретичного матеріалу в попередньому вигляді.

Наголошуючи на методологічному характері теорії держави і права, її призначенні (встановлювати зв'язки та закономірності, які пронизують усі юридичні науки), слід зазначити, що теорію держави та права треба викладати як бакалаврам, так і магістрам, оскільки «магістр у майбутньому не лише носій знання, але й дослідник, а дослідження без методології неможливе».

Підкреслюючи роль теорії держави та права у формуванні правової культури сучасного юриста, слід зазначити, що без засвоєння теоретико-правових знань неможливо дати правильну оцінку складним державно-правовим явищам суспільного життя, пізнати їх сутність та призначення, отримати уявлення про правову систему загалом.

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. / Пер. з рос. - Харків: Консум, 2006. – с. 656
2. Нерсисянц В.С. Загальна теорія права та держави: підручник для юридичних вузів та факультетів. Вид-во Норма, 2001.
3. Перевалов В.Д. Теорія держави та права: підручник для бакалаврів. 3-тє вид., Випр. та доп., 2013 с.45
4. Мусатов Ф.В. Становлення науки теорії держави та права у вітчизняній юриспруденції // Електронний додаток до російського юридичного журналу. 2013. № 4. С. 5-14.

Кочкіна Д. Д.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та
історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

УДОСКОНАЛЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ ГАРАНТУВАННЯ ПРИРОДНИХ ПРАВ ЛЮДИНИ – ВИМОГА ЧАСУ

Питання гарантування реалізації прав людини завжди було і буде актуальним для юридичної науки, адже воно є своєрідним маркером усвідомлення та тлумачення природного права, а також його унормування на законодавчому рівні. Конституція України від 28.06.1996 р. суттєво розширила обсяг прав і свобод людини й громадянина, доповнивши його основоположними правами і свободами, що визначені Загальною декларацією прав людини. Також вона значно зміцнила механізм реалізації прав і свобод людини і громадянина. Попри це, даний механізм ще не знаходиться на такому рівні, який би дозволив здійснити належне гарантування прав людини. Тому метою даної праці є визначення основних методів, які б дозволили визначити межі гарантій та здійснити їх повну реалізацію.

Основними ідеями удосконалення конституційного гарантування прав

людини, спираючись на досвід зарубіжних країн є, по-перше, урахування досвіду Європейського Суду з прав людини. Через те, що Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод, на неї почала розповсюджуватися юрисдикція Європейського Суду з прав людини, а це значить, що в країні мають бути створені належні організаційно-правові, соціальні, фінансово-економічні та політичні механізми для забезпечення реалізації природних прав людини. Проте, на жаль, в Україні ще немає їх або вони перебувають на дуже низькому рівні розвитку. Це засвідчує статистика, відповідно до якої 61 250 скарг було надіслано українцями до цієї міжнародної судової інстанції станом на кінець жовтня 2020 р. [1]. Таким чином, українці не відчують себе захищеними через відсутній налагоджений механізм реалізації природних прав людини.

По-друге, це досвід Конституційного Суду України у забезпеченні охорони та захисту прав людини. Одна з основних функцій Конституційного Суду України, притаманна лише йому, полягає в офіційному тлумаченні Конституції України. Як стверджує О. М. Костенко, правосуддя Конституційного Суду здійснюється із урахуванням правової доктрини, згідно з якою й визначаються критерії класифікації Основного Закону України. Для покращення роботи органу конституційного контролю А.Р. Крусян висунув пропозицію, що полягає у розширенні контрольних повноважень суду 3-ої інстанції, в тому числі щодо встановлення обов'язкового попереднього конституційного контролю за конституційними законами України» [2, с. 37]. Це своєю чергою уособлюватиме фактичну спробу держави гарантувати природні права людини.

По-третє, це система гарантування конституційно визначених прав людини. Сила прав людини полягає не тільки в їх закріпленні в чинному законодавстві, але й у гарантуванні їх реалізації, а відповідно до світового досвіду для цього необхідна демократична спрямованість дій державного апарату, що базується на принципі людиноцентризму, розвинуте громадянське суспільство, законність і правопорядок, високий рівень правової культури населення, добре розвинутий інститут економіки держави та належне функціонування державної влади [3, с. 91].

Реалізація державної політики щодо забезпечення природних прав людини за задумом О.В. Пушкіної, повинна складатися з чітких нормативних приписів про основні напрями розвитку системи конституційного законодавства, заходи його вдосконалення, та усунення правових колізій [4, с. 38].

Конституція України, на думку С.П. Погребняка, має низку гарантій прав людини. Це, зокрема, принцип законності, закріплений у ст. 19 Конституції України, що передбачає наявність двох типів правового регулювання:

1) «дозволено все, що не забороняється законом» для осіб, не наділених владними повноваженнями;

2) «дозволено тільки те, що прямо передбачено законом»; для осіб, наділених владними повноваженнями; принцип плюралізму, закріплений ч. 1

ст. 15 Конституції України; принцип поваги й непорушності прав та свобод людини – ст. 3 Конституції України [5, с. 31-39].

Отже, з одного боку Конституцію України можна розцінювати як нормативний акт, що містить як права людини, так і гарантії їх реалізації, але з іншого боку, вони є доволі «крихкими» та не мають твердого підґрунтя [6, с. 149-152]. Для покращення ситуації необхідно забезпечити формування правової культури громадян на належному рівні, що створюється не лише на основі прописаних природних прав і свобод людини, але й за допомогою розкриття в законі такого поняття, як природні обов'язки громадян [7, с. 71-86].

По-четверте, це внесення змін до Конституції України, законів України та інших нормативно-правових актів. Наразі все частіше постає питання про наукове переосмислення доктрин природних прав людини, враховуючи міжнародний та український досвід. Як зазначає у своїх працях професор П. Рабінович, дослівний збіг конституційних формулювань із текстом міжнародно-правових актів ще не означає однозначності їх змісту. Як уважають представники правозахисних організацій, стан дотримання природних прав людини не є належним. Це наштовхує на думку про необхідність удосконалення інституту гарантування прав людини [8, с. 20-33].

Наприклад, Крусян А. Р. пропонує здійснення реформування за такими напрямками: 1) збільшення ефективності організації та функціонування публічної влади на основі конституціоналізму та формування громадянського суспільства; 2) децентралізація публічної влади в здійсненні адміністративно-територіальних реформ та удосконалення її організації на місцевому рівні; 3) законодавче закріплення гарантій правових механізмів забезпечення природних прав людини [2, с. 24-25].

Отже, доводиться констатувати, що існуючий на сучасному етапі розвитку України механізм гарантування природних прав людини не задовольняє потреб юридичної практики та вимагає свого вдосконалення як на законодавчому, так і інституційному рівнях. Орієнтиром для цього має слугувати досвід провідних демократичних держав світу, а також практика Європейського суду з прав людини.

1. Хто в Україні судиться в ЄСПЛ та скільки це коштує державі. Пояснює експертка: веб-сайт. URL: <https://suspilne.media/80993-hto-suditsa-v-espl-ta-skilki-ce-kostue-derzavi-roasnie-ekspertka/> (дата звернення: 15.11.2021).

2. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм: теорія і практика. Автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.02. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2010. 37 с.

3. Магновський І. Й. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в праві України (теоретико-правовий аспект) Автореф. дис.. канд. юрид. наук: 12.00.01. Національна академія внутрішніх справ, 2003. 20 с.

4. Пушкіна О. В. Конституційний механізм забезпечення прав людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики, Автореф. дис... докт. юрид. наук: 12.00.02. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2008. 38 с.

5. Погребняк С. П. Закріплення основоположних принципів права в Конституції

України. Вісник Академії правових наук України. 2009. С. 31-39

6. Бульгин Е. К проблема обоснования прав человека. Проблемы философии права. 2006-2007. Том ТУ-У. 149-152

7. Костенко О. М. Соціальний натуралізм як методологічний принцип натуралістичної юриспруденції. Про українське право: Часопис кафедри теорії та історії держави і права Київ. нац. ун-ту імені Тараса Шевченка/ за ред, проф. І. Безклубого. К.: Грамота, 2009, С. 71-86.

8. Рабінович П. М. До модернізації конституційно-правового статусу людини і громадянина (Львівські пропозиції). Публічне право. 2015. № 3. С. 20-33.

Куктенко А. С.

*слухачка магістратури
факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної
діяльності Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Саксонов В. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТА ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИННОСТІ: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ

Передусім зауважимо, що поняття, яке відтворює титульну проблематику дослідження, є складним і формулюється через поєднання декількох інших, які потребують окремого аналізу. Так, терміно-поняття «міжнародне співробітництво» можна охарактеризувати як регулярну, цілеспрямовану й координовану спільну діяльність учасників міжнародних публічних відносин, що здійснюється на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права, спрямовану на узгодження їх інтересів для досягнення спільних цілей [1, с. 6], а також вирішення відповідних завдань.

З урахуванням того, що міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності є одним із різновидів міжнародного співробітництва, можна запропонувати його визначення як одного із видів колективної діяльності держав, спрямованої на узгодження їх інтересів та

досягнення спільних цілей у вирішенні питань правоохоронної діяльності, на основі загально визнаних принципів і норм міжнародного права [2].

Сучасному міжнародному співробітництву у сфері правоохоронної діяльності властиві певні ознаки. По перше, воно є різновидом міжнародного співробітництва, елементом системи міжнародних відносин, і його характер та зміст залежать від їх сутності. По друге, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності – це один із видів спільної діяльності держав в особі уповноважених на те органів, яка виникає на основі формування й цілеспрямованого проведення ними зовнішньої політики, що ґрунтується на спільності або збігу державних інтересів. По третє, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності здійснюється з дотриманням певних принципів, які являють собою виражені в нормах права інформативно-керівні ідеї, положення, що визначають зміст галузі права, надають їй цілісність, єдність сукупності правових норм, об'єднаних предметом правового регулювання. Крім того, міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності ґрунтується на нормах права. Тому невід'ємна умова його існування – наявність норм міжнародного та внутрішньодержавного права, що встановлюють загальні засади співробітництва, правила поведінки і повноваження органів, які їх реалізують, відповідальність за порушення зобов'язань, в контексті зазначених відносин [1, с. 6–7].

Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності має і внутрішню диференціацію за видами, зумовлену різними чинниками. В основу класифікації видів такого співробітництва можуть бути покладені різноманітні фактори, які впливають зі змісту міжнародно-правових актів, залежать від території, на якій воно здійснюється, від кількості його учасників, від об'єкта співробітництва тощо [2].

Саме поєднання слів «міжнародне співробітництво у сфері протидії та запобігання злочинності» вказує на специфічне місце, яке займає це поняття в системі наукових знань. Цілком зрозуміло, що виникло воно на межі декількох правових систем – міжнародної та національної, а також кількох наук – міжнародного, кримінального, кримінально-процесуального права. Саме тому окреслене поняття досі зберігає свій особливий статус, включаючи в себе окремі елементи певних наук в якості складової частини, не визнаючи разом з тим самостійності, не розглядаючи і не досліджуючи дані правові явища системно і в повному обсязі [3, с. 71–72].

Змістовне значення сутності поняття «протидія та запобігання злочинності» містить в собі два ключових аспекти: кримінально-правовий та кримінологічний. Кримінально-правовий аспект передбачає діяльність правоохоронних органів у напрямку розслідування та розкриття злочинів, виявлення винних у вчиненні злочинів осіб і притягнення їх до відповідальності, судовий розгляд кримінальних справ та виконання покарань, а кримінологічний аспект передбачає діяльність відповідних органів із виявлення чинних складових злочинності, способів їх усунення, ослаблення

або нейтралізації, а також запобігання виникненню нових [4, с. 93].

З огляду на проведений аналіз можна запропонувати наступне визначення поняття «міжнародне співробітництво у сфері протидії та запобігання злочинності», під яким слід розуміти цілеспрямовану, організовану, спільну діяльність держав, а також відповідних міжнародних організацій, у напрямку задоволення власних потреб і взаємної вигоди щодо запобігання та протидії злочинності, яка ґрунтується на принципах взаємної та ефективної допомоги й співпраці, що забезпечується за допомогою чіткого та дієвого організаційно-правового механізму.

1. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності. Конспект лекцій з навчальної дисципліни для здобувачів вищої освіти ФПФПД освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність (поліцейські)». Укладачі: Перепьолкін С. М., Саєнко М. І. Дніпро: ДДУВС, 2021. 96 с.

2. Перепьолкін С.М., Паршутін Є.Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: навч. посіб. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.

3. Міжнародне співробітництво у сфері запобігання та протидії транснаціональній злочинності: монографія / І. М. Леган. Чернігів: НУ «Чернігівська політехніка», 2021. 328 с.

4. Буркаль В.С. Протидія транснаціональній організованій злочинності у сфері економіки : дис. канд. юр. наук: 12.00.08. Ірпінь, 2019. 242 с.

Куляк Б. В.

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Боняк В. О.

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ІНШИХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НИМИ ПРАВОВИХ ФЕНОМЕНІВ

На сучасному етапі розвитку суспільства впровадження методів, які дозволяють аналізувати та систематизувати наявні знання науки, є досить поширеною практикою. Масив наукових досліджень, розробок дедалі стає

більшим. Право не є виключенням, адже наукові знання, положення та розробки мають з користю використовуватись в практиці. Саме цьому мають сприяти методи дослідження прав людини та інших, пов'язаних із ними, правові феномени. Необхідно також враховувати, що методологічне дослідження окрім методів, ґрунтується на певних принципах та підходах.

Торкаючись прав людини неможливо оминати антропологічного підходу, як однієї складової методології дослідження. За якого людина стає центральним об'єктом пізнання. Підхід визначає пріоритет загальнолюдських цінностей, забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя. Слід наголосити, що певні положення цього підходу, дістали закріплення в Конституції України.

Також доречно буде зазначити цивілізаційний підхід, адже він дозволяє при дослідженні права використовувати досягнення різних цивілізацій, вести з ним культурні переговори та вирішувати правові питання. Як приклад міжнародно-правові акти в сфері прав людини.

Наукове пізнання не може існувати без інструментарію, одним із таких інструментів є методи дослідження. Під методом при цьому розуміється сукупність прийомів, способів, правил пізнавальної, теоретичної і практичної, перетворюючої діяльності людей.[1, с. 13] Завдяки отриманим закономірностям, які виявили про дослідженні встановлюються необхідні правила або прийоми.

Методи в свою чергу поділяться на:

1) загальні методи: спостереження, порівняння, рахунок, узагальнення, дескрипція (опис);

2) загальнонаукові методи: діалектичний метод (об'єктивне, всебічне і конкретне дослідження), метод логіки, системний метод (представляє ціле явище як систему, що складається з декількох взаємодіючих елементів);

3) міждисциплінарні методи: культурологічний метод(вивчення права як невід'ємної частини соціального регулювання разом з мораллю, етикою, релігією), соціологічний метод (полягає в дослідженні права на базі конкретних соціальних фактів), статистичний метод, конкретно-історичний метод (вивчення специфіки конкретного правового явища, визначити динаміку його розвитку); [3, с.56]

4) спеціальні методи: формально-юридичний (догматичний) метод (дослідження юридичних фактів і текстів, їх тлумачення з використанням спеціальних юридичних термінів та конструкцій), порівняльно-правовий метод.

Однак слід наголосити на тому, що використання спеціальних методів може бути доречним лише в правовій науці.

Наприклад, використовуючи конкретно-історичний метод, юридичну антропологію(антропологічний підхід) та принцип історизму виявляються закономірності, що роз'яснюють основні моменти, пов'язані із соціальним і правовим життям людства. В свою чергу простежується становлення прав

людини та їх юридизація. Історичний підхід має вагомим значення для розуміння еволюційного внеску. Він дає основу для досліджень та порівнянь існуючих правових явищ. Зокрема можна простежити яким чином відбувалось становлення, наприклад права на життя або право на шлюб, в певні періоди.

Крім того, виділяють ще доктринальний метод правового дослідження. Суть його полягає в дослідженні всіх норм, законів, принципів та юридичних концепцій. Дозволяє проаналізувати законодавче регулювання та правові принципи, які містять чи впливають з них для подальшого впорядкування їх.

Так, можна визначити, що права і свободи людини закріплені в таких міжнародно-правових актах: Загальна декларація прав людини 1948р.; Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950р.; Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966р.; Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966р..

До основних прав людини належать: право на життя; заборона катування; заборона рабства і примусової праці; право на свободу та особисту недоторканність; право на справедливий суд; ніякого покарання без закону; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на шлюб; право на працю; право на ефективний засіб юридичного захисту. До основних свобод належать: свобода думки, совісті і релігії; свобода вираження поглядів; свобода зібрань та об'єднання; свободу переконань і на вільне їх виявлення.[4]

Ще одним необхідним інструментом методологічного дослідження є принципи пізнання(дослідження) – це вихідні положення, керівні ідеї, які вимагають від суб'єкта, що пізнає вчинення певних дій.

Також, окрім згаданого принципи історизму не останню роль в методологічному дослідженні правових явищ грають: 1) принцип раціоналізму; 2) принцип детермінізму; 3) принцип об'єктивної істини (можливості встановити єдину істину); 4) принцип верифікації(перевірки).

Останнім часом методологія включає ще принцип додатковості, який передбачає, що для відтворення в знаковій системі цілісного явища необхідні взаємовиключні, додаткові класи понять.[2, с.28] Тобто певні методи повинні доповнювати один одного для кращого відображення реальності. Так, поєднання історичного методу і методу системного підходу сприяє більш глибокому дослідженню і пізнанню правових феноменів, які пов'язані з правами людини. Виключно у поєднанні всіх інструментів методологічного дослідження можливо отримати об'єктивну істину.

Постійний пошук нових методів, принципів та підходів дозволить забезпечити приріст наукових знань, однак слід враховувати наявні напрацювання інструментарію для вдосконалення та модернізації, а також поєднувати їх між собою.

Таким чином, слід наголосити, що права людини – складне

багатовимірне явище. Права людини – комплекс свобод і юридичних можливостей, обумовлених існуванням людини в суспільстві. Методологія дослідження досить різноманітна і включає в себе підходи, принципи і методи. Завдяки дослідженню правових явищ можливо уникнути колізій, помилок. Однак, для подальшого вивчення, оцінки та аналізу прав людини та інших, пов'язаних із ними, правових феноменів необхідно правильно обирати метод дослідження.

1. Дудченко В. В., Манько Д. Г. Роль методології юридичної науки у становленні новаційного науково-правового мислення. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Випуск 21. Том 3. С. 13–17. URL: file:///C:/Users/Zver/Downloads/apdp_2003_21_3.pdf
2. Душек Н. Методологія дослідження проблеми механізму правоутворення , 2015. С.25–28
3. Копча В.В. Методологія дослідження правового явища: поняття, структура, інструментарій. *Теорія та історія держави і права. Філософія права. Часопис Київського університету права*. 2020. №1. С. 54–58
4. Про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція від 04.11.1950р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Лебедєва А. О.

здобувач вищої освіти

*Львівського національного
аграрного університету*

Науковий керівник:

Туркот О. А.

*кандидат юридичних наук,
виконуючий обов'язки доцента
кафедри права*

*Львівського національного
аграрного університету*

ЗАРОДЖЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ЯК ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНИЙ ФЕНОМЕН

Права людини загалом мають доволі тривалу історію виникнення, непросте минуле, і навіть на сьогоднішній день потребують деяких роз'яснень. Поняття «людського права» доволі модернізувалося за останні століття. Можна спостерігати неабиякий розвиток від проголошеного Т. Гоббсом єдиного права на життя до широкого спектру прав людини у соціальній і не тільки сфері.

Сьогодні існує декілька підходів до визначення поняття «прав

людини», до яких належать: «природні права», «соціальні права», «культурні права», «основні права», «громадянські права», «конституційні права» (сукупність усіх вказаних прав правова наука іменує «суб'єктивними»). Традиційно в юридичній літературі виокремлюється три покоління прав людини. Сьогодні найважливішим призначенням прав людини можна вважати забезпечення соціальних можливостей, які законодавчо закріплені, для всебічної реалізації індивіда залежно від соціокультурного розвитку суспільства [1, с. 166–167].

За часом виникнення розрізняють права першого, другого та третього поколінь. До прав першого покоління належать громадянські та політичні. Правами другого покоління виступають соціально-економічні та культурні. Крім того, вчені доводять існування групи прав «третього покоління», прав «солідарності» – на мир, чисте навколишнє середовище, рівне користування спільною спадщиною людства тощо. Виокремлення трьох поколінь прав людини значною мірою є умовним, але воно наочно демонструє послідовну еволюцію в розвитку цього інституту, історичний зв'язок епох, загальний поступ у цій сфері [2, с. 189].

Історизм генези прав людини дає підстави розрізнити вченим кілька «хвиль», або «поколінь», розвитку та вдосконалення прав людини, але ХХІ ст. ознаменувалося не стільки появою новітніх прав людини, скільки прагненням реального змістового наповнення вже закріплених у конституціях і конституційних актах прав і свобод людини [3, с. 61].

До основних ознак, за якими яку-небудь державу можна було б визначити як правову, входить, у тому числі і наявність у всіх громадян правової культури, зокрема життєво необхідних юридичних знань, а також умінь і навичок їх використання в практичному житті. Ця ознака детермінується активною участю громадян у суспільно-політичному житті, оскільки побудова правової держави неможлива без їх юридичної поінформованості, правової культури. Остання включає в себе знання права, повагу до закону, готовність виконувати закон, уміння користуватися законодавством у практичному житті, бажання та готовність боротися з правопорушеннями. Це досягається шляхом правової пропаганди та різними іншими засобами [4, с. 325].

У правовій державі громадяни повинні мати культуру поведінки, дотримуватись норм права та виконувати відповідні обов'язки. Також, у державі повинні захищати права і свободи громадян, які порушено. Загалом, національні суди виходять із пріоритету захисту основних прав і свобод громадян [5].

Основною ознакою, яка характеризує правову державу як таку, є висока правова культура у громадян. Як підтвердження цьому, спостерігаємо авторитетність у державному та суспільному житті закону, верховенства права і закріплення в Конституції та інших законах захисту прав особистості, врегулювання стосунків між державою та людиною за принципом «можна

робити все, що прямо не забороняється». Кожна людина природно має невід’ємне право на визначення обсягу відповідних (матеріальних чи духовних) благ, що не суперечать інтересам інших людей. На нашу думку, саме суспільство та держава загалом повинні сприяти забезпеченню таких прав.

1. Кушерець В. І., Кравець В. М., Мосьондз С. О. та ін. Антропологія права: навч. посіб.. К.: Знання України. 2011. 223 с.

2. Матузов Н. И. Теорія держави і права: посібник. 3-є видання. М.: Справа, 2009. 528 с.

3. Мацькевич М. М. Генеза прав людини: правовий та філософський аспекти. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична*. 2014. Вип. 4. С. 54—66.

4. Макаренко Л.О. Теоретико-методологічні аспекти пізнання та формування правової культури: дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01 Київ. 2019. 441 с.

5. Chornous Y., Denysenko S., Hrudnytskyi V., Turkot O., Sikorskyi O. Legal Regulation of Cryptocurrency Turnover in Ukraine and the EU. *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. Volume 22, Special Issue 2, 2019. URL: <https://www.abacademies.org/articles/legal-regulation-of-cryptocurrency-turnover-in-ukraine-and-the-eu-8439.html>

Макруха Є. О.

*курсант 2-го курсу факультету
підготовки фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Шманатова А. С.

*старший викладач кафедри
українознавства та іноземних мов
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ПОРУШЕННЯ ПРАВ СЕКСУАЛЬНИХ СПІЛЬНОТ ЯК ВИЯВ НЕТОЛЕРАНТНОГО ДО НИХ СТАВЛЕННЯ

З нещодавнього часу Україна вибрала євроінтеграційний вектор розвитку, проте представники сексуальних меншин все ще часто зустрічаються з непорозумінням, що зазвичай переходить в конфлікти. Суспільство негативно відноситься до людей, які перебувають у таких меншинах, та відрізняється своїм поглядом на життя, а також сексуальною орієнтацією. Через таке негативне ставлення, люди такої категорії

потребують додаткового захисту своїх прав. Проте статистика опитування ставлення населення до ЛГБТ спільнот, свідчить, що більшість не згодні, що таким людям потрібне додатковий захист.

Якщо говорити про міжнародний рівень, то категорія прав сексуальних меншин була вперше закріплена у Резолюції Парламентської Асамблеї Ради Європи 756 «Про дискримінацію щодо гомосексуалістів» 1981 р. [1]. Саме в ній вперше було визначено та обгрунтовано право на сексуальне самовизначення. Тим більше Парламентська Асамблея Ради Європи закликала Всесвітню організацію охорони здоров'я (далі – ВООЗ) виключити гомосексуалізм з переліку психічних захворювань «Міжнародного класифікатора хвороб», що означало б визнання психіатричними організаціями усього світу апаталогічності одностатевих сексуальних відносин. Після чого відбувся бурхливий розвиток прав ЛГБТ спільнот.

Ставлення країн до такої категорії осіб розділилося на три категорії: перша категорія визнала сексуальні меншини на законодавчому рівні, їм було надано захист прав через їх сексуальний вибір, та затвердження одностатевого шлюбу на законодавчому рівні. Друга категорія країн не затвердила їх права, проте прямої заборони також немає. А третя категорія законодавчо заборонила одностатеві сексуальні відносини, зміна статі або будь-які права, пов'язані з сексуальною орієнтацією чи гендерною ідентичністю.

Якщо говорити про ці категорії з боку України, то вона відноситься до групи держав, в яких статус представників ЛГБТ-спільнот є невизначеним. Проте ч. 2 ст. 24 Конституції України, в якій визначені ознаки, за якими не може бути обмежень чи привілеїв, не містить ознак СОГІ. Як і в більшості конституцій світу, в Основному Законі України ознаки, за якими заборонена дискримінація, сформовані у вигляді переліку, котрий є відкритим. Тобто передбачається існування інших, не закріплених в Конституції ознак, за якими може здійснюватися дискримінація.

Спеціальним нормативно-правовим актом, що встановлює основні положення ведення антидискримінаційної політики в Україні є Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [2]. Він визначає сфери суспільного життя, де має місце дискримінація, перелічує їх основні функції та напрями діяльності. Хоча, як і в Конституції України гендерної ідентичності чи сексуальної орієнтації не міститься.

Законодавство України не забезпечує захист прав сексуальних меншин, безпосередньо не передбачає їх дискримінацію. Враховуючи численність громадян України, котрі є представниками ЛГБТ-спільнот, а також високий показник кількості порушень їх прав, проблема закріплення правового статусу представників ЛГБТ-спільнот як на конституційно-правовому рівні, так і на рівні галузевого законодавства, є надзвичайно актуальною.

Можна зробити висновок, що питання протидії дискримінації за ознакою СОГІ є складним і надзвичайно дискусійним. Кожна країна обирає свою модель закріплення правового статусу представників ЛГБТ-спільнот в залежності від свого історичного розвитку, від рівня освіченості та культури населення та від ефективності органів контролю за дотриманням прав людини.

1. Parliamentary Assembly. Resolution 756 (1981) Discrimination against homosexuals. 1981. URL: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTMLen.asp?fileid=16167&lang=en>.

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні : Закон України від 06.09.2012 р. № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>.

Рец В. В.

*слухач магістратури Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Селіхов Д. А.

*кандидат юридичних наук, доцент
професор кафедри теорії та історії держави і права,*

ПРАКСЕОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРАВОМІРНОГО ОБМЕЖЕННЯ ПРАВА НА СВОБОДУ ТА ОСОБИСТУ НЕДОТОРКАННІСТЬ

Обмеження прав людини та громадянина в теорії і практиці будь-якої галузі права є природним явищем і визнається як необхідне у визначених законом випадках. Чимало праць науковців, представників правової спільноти присвячено тематиці правомірного обмеження прав і свобод людини, а також регулюванню співіснування окремих індивідів в суспільстві і загалом в державі.

А.М. Мерник наводить наступне визначення прав людини: «...це суб'єктивні можливості людини самостійно, вільно й незалежно від інших осіб визначати міру та спосіб власної поведінки або вид установленної поведінки, що не заборонена законодавством і не порушує права та свободи інших людей» [1, с. 43]. На нашу думку, права людини слід

репрезентувати як варіанти або моделі поведінки, які визначаються як можливості користуватися необхідними особі благами відповідно до чинного законодавства, тобто не порушуючи права і законні інтереси інших членів суспільства. Обмеження прав людини останнім часом в теоретико-правовому аспекті набуло універсального значення, адже будь-яке право людини, зокрема конституційне та основоположне, може бути певним чином обмежено з огляду на фактичні обставини, що склалися. Обмеження стосуються навіть права на життя, адже відповідно до національного законодавства Великої Британії, Республіки Білорусь, деяких мусульманських держав за окремі кримінальні правопорушення може застосовуватися смертна кара як найбільш суворий вид покарання. У даному випадку право людини на життя обмежується, однак дане обмеження здійснюється примусовим впливом держави через норми законодавства. При цьому таке обмеження не сприймається як свавільне, тому що здійснюється відповідно до правових підстав і за умови існування конкретної ситуативної моделі, передбаченої правовим приписом тощо [1, с. 44-46; 2].

Із цього випливає, що права людини не є абсолютними, однак обмеження не повинно бути свавільним і протиправним, а характеризуватися чітко регламентованим процедурним порядком. Право на свободу та особисту недоторканність також не є абсолютним, однак воно є особистим конституційним, невід'ємним та основоположним і належить до ряду прав, які підлягають посиленому контролю з боку держави і суспільства. Слід констатувати, що найбільш часто дане право фігурує в рамках кримінального процесу, адже саме кримінальне судочинство базується на механізмах обмеження свободи та особистої недоторканності окремими процесуальними рішеннями або діями. Право на свободу та особисту недоторканність піддається обмеженню або може бути потенційно обмежено в рамках кожного заходу кримінального провадження. З огляду на це, законодавець у Кримінальному процесуальному кодексі України (далі - КПК України) закріпив алгоритми проведення тих чи інших процедур, враховуючи ризики порушення досліджуваного права в кожній з них [2; 3].

Для прикладу варто звернутися до процедури застосування певного запобіжного заходу, адже даний інститут за своєю правовою природою обмежує право на свободу та особисту недоторканність. Так, затримання особи відповідно до ст. 208 КПК України здійснюється виключно на визначених правових підставах, уповноважена службова особа зобов'язана здійснити всі необхідні заходи для того, щоб затримана особа не зазнала порушення своїх прав та була обізнана про свої процесуальні права. Саме тому затриманій особі повідомляється про те, що вона має право мати захисника, отримувати медичну допомогу, давати пояснення, показання або не говорити нічого з приводу підозри проти себе, негайно повідомити інших осіб про своє затримання. Крім

цього, «...уповноважена службова особа, що здійснила затримання особи, повинна негайно повідомити затриманому зрозумілою для нього мовою підстави затримання та у вчиненні якого злочину він підозрюється...» [3].

Вищенаведені приписи законодавця, які окреслюють ключові аспекти процедури затримання уповноваженою службовою особою, демонструють врахування міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини, зокрема права на свободу та особисту недоторканність. Так, у статті 5 Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини визначено правові підстави обмеження даного права, які визнані міжнародними стандартами. Крім цього, дані підстави є універсальними, тобто базою для формування правових підстав для обмеження досліджуваного нами права в рамках національних законодавств. Україна не є виключенням, адже відповідно до алгоритму затримання уповноваженою службовою особою особа має право бути повідомленою про підстави затримання та у вчиненні якого злочину вона підозрюється, а також ініціювати перегляд підстав на предмет їх законності компетентним органом – слідчим суддею, судом тощо. Таким чином, простежуються частини 3-5 статті 5 Конвенції [4]. Однак зважаючи на судову практику Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) та наявність рішень проти України через порушення права на свободу та особисту недоторканність України можна стверджувати, що, незважаючи на існування нормативно-правової бази, спрямованої на забезпечення даного права, його свавільні порушення тривають і негативно відображаються на міжнародному іміджі України як правової держави. Це викликає необхідність перегляду ставлення державних органів, їх посадових і службових осіб у своїй діяльності до практики ЄСПЛ та поширенню її застосування у процесуальних і службових документах для запобігання порушенню прав і свобод людини та громадянина [4; 5; 6].

На рівні умовиводів формальної логіки очевидним є те, що практика ЄСПЛ спирається на положення Конвенції, які містять міжнародні правоохоронні стандарти і цілком виправданим є звернення до окремих абзаців рішень у клопотаннях про застосування певних запобіжних заходів або заходів забезпечення кримінального провадження, посилення аргументації, формування концептуального розуміння поняття «обґрунтованої підозри» для запобігання масовим порушенням права на свободу та особисту недоторканність [7].

Отже, ми дотримуємося тієї позиції, що до праксеологічних проблем правомірного обмеження і забезпечення права на свободу та особисту недоторканність слід віднести порушення правових приписів законодавця уповноваженими службовими особами через нігілістичні позиції щодо застосування під час формування процесуальних документів практики ЄСПЛ. Судова практика ЄСПЛ сформована на засадах статті 5 Конвенції про гарантування права на свободу та особисту недоторканність, а тому з

огляду на те, що останньою судовою інстанцією із захисту прав людини є ЄСПЛ і захист прав людини виходить за межі національного права, уповноважені службові особи мають звернутися до правових позицій Суду у своїй діяльності.

1. Мерник А.М., Кузьміна В.О., Бурлаков Б.М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний і практичний аспекти. Юридичний науковий електронний журнал. №2/2020. С.42-46.

2. Мірковець В.І. Забезпечення права на свободу та особисту недоторканність при застосуванні заходів забезпечення кримінального провадження: дис...канд. юр. наук : 12.00.09. Київ: НАВС, 2021. 218 с. URL : http://elar.naiu.kiev.ua/bitstream/123456789/18802/1/%D0%94%D0%B8%D1%81_%D0%9C%D1%96%D1%80%D0%BA%D0%BE%D0%B2%D0%B5%D1%86%D1%8C.pdf.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України в редакції від 14.05.2021 р. № 4651- VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: документ 995_004. Подано в редакції від 02.10.2013. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (серпень – вересень 2020). Рішення за період з 01.08.2020 по 30.09.2020 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2020. 63 стор.

6. Право на свободу та особисту недоторканність – 2017. Українська Гельсінська спілка з прав людини: *офіційний веб-сайт*. URL: <https://helsinki.org.ua/pravo-na-svobodu-ta-osobystu-nedotorkannist-2017/>.

7. Посібник із застосування статті 5 Європейської конвенції з прав людини. Право на свободу та особисту недоторканність. Рада Європи/ Європейський суд з прав людини: 31 грудня 2019 року. URL: https://echr.coe.int/Documents/Guide_Art_5_UKR.pdf.

Співаченко О. О.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк Л. М.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В ПРОЦЕСІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВОНАХОДИМОЇ ФУНКЦІЇ СУДОВОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Реформування правової системи держави потребує врахування міжнародних стандартів, доктринальних положень, правових цінностей та кращого практичного досвіду їх утілення в життя у сучасних розвинутих зарубіжних держав з усталеними демократичними традиціями. На сучасному етапі розвитку правничої науки проблематикою міжнародно-правових стандартів захисту прав і свобод людини займалися чимало фахівців, які є представниками загальної теорії права, конституційного, інших галузей права, а також практикуючих юристів.

Проте, на нашу думку, у вітчизняній юриспруденції бракує довершеної цілісної концепції дослідження імплементації міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини у процесі здійснення правозахисної функції судової влади в Україні. Забезпечення та гарантування прав і свобод людини є основним обов'язком сучасної демократичної правової держави, а судова влада виступає основним суб'єктом їх ефективного захисту прав людини. Саме це орієнтує державну владу на виконання тієї функції, яка, власне, й зумовлює виникнення самої держави та є основою суспільної злагоди. Адже, як задекларовано в статті 3 Конституції України, «Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

В умовах сучасного цивілізаційного розвитку проблема захисту основних прав і свобод людини виходить далеко за межі політики окремої національної держави. Тому виникає необхідність формування наднаціональних міжнародно-правових стандартів, яким має відповідати

процедура правозахисту як у середині країни, так і поза її межами. На основі всебічної співпраці між державами сформувалась стійка система міжнародного захисту прав людини. Цей процес бере свій початок після прийняття у 1945 р. Статуту ООН, Преамбула якого закріплює передбачає, що «народи Об'єднаних Націй сповнені рішучості знову утвердити віру в основні права людини, у гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків та жінок і в рівність прав більших та малих націй» [2]. Окрім того, Статут ООН у п. 3 ст. 1 однією із цілей діяльності Організації визначає здійснення міжнародного співробітництва у сфері розв'язання міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й основних свобод для всіх, без розрізнення раси, статі, мови та релігії [2].

Отож, як зауважив провідний український фахівець у сфері прав людини Рабінович П.М., «не є випадковим, що нині майже в усіх “праволюдних” публікаціях – наукових, навчальних, публіцистичних, просвітницьких – ідеться про ті чи інші «стандарти» прав людини» [3, с. 19]. Міжнародно-правовий стандарт є відображенням єдності й виконує роль орієнтиру, забезпечуючи однотипне виконання однорідних процедур у межах конкретного стандарту.

Голубок С.А., досліджуючи категорію «міжнародний стандарт», стверджує, що у деяких міжнародно-правових актах уживано термін «стандарт» для «уніфікованих умов, які є мінімально необхідними для держав-учасниць, що являють собою мінімально допустимий консенсус» [4, с. 113].

Реальна участь суду у здійсненні захисту прав людини є однією з основних ознак правової державності. Всезагальний характер доступності правосуддя підкреслюється в низці найважливіших міжнародно-правових документів. Так, ч. 1 ст. 6 Конвенції про захист прав людини 1950 р. передбачено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи впродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, установленим законом, який вирішить спір щодо прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення [5]. Зважаючи на те, що право на судовий захист входить до переліку прав, що захищаються Конвенцією, доцільно виокремити ті його стандарти, які є обов'язковими в сенсі практики Європейського суду із прав людини.

Практика Європейського суду із прав людини показує, що якщо в особи немає права на доступ до суду, тоді право на справедливий судовий розгляд є лише декларацією. Таким чином, право на доступ до правосуддя є первинним по відношенню до права на справедливий судовий розгляд. Серед інститутів демократичної держави судова влада, на яку покладається здійснення правосуддя, відіграє провідну роль у сфері захисту основоположних прав і свобод людини, адже саме вона виступає гарантією й, водночас, механізмом захисту всіх інших інститутів. У зв'язку з цим

завданням держави є забезпечення кожному, хто звернувся за судовим захистом, максимуму гарантій, що стосуються здійснення правосуддя. Перелік цих гарантій закріплений у вигляді міжнародно-правових стандартів захисту прав людини. Судова влада визнається одним із найефективніших інститутів захисту прав і свобод людини, основне завдання якої – відновлення порушеного права. Відповідно, судова форма захисту забезпечує максимум процесуальних гарантій людині, яка звертається за захистом, а тому є вищою формою такого захисту. Правосуддя, як основний правозахисний механізм у державі, може виконувати свою важливу функцію саме завдяки імплементації загальноприйнятих міжнародних стандартів прав людини.

Отже, проблема захисту основоположних прав і свобод людини виходить далеко за межі політики окремої національної держави та потребує формування міжнародно-правових стандартів, яким має відповідати процедура правозахисту як у середині країни, так і поза її межами. Стандарти захисту прав людини закріплені в низці важливих міжнародно-правових документів, що найповніше відображають надбання людства в зазначеній сфері та встановлюють загальновизнані принципи основоположних прав та інтересів людини, від яких не може відступати будь-яка держава. Серед інститутів демократичної правової держави судова влада, на яку покладається здійснення правосуддя, відіграє провідну роль у сфері захисту основних прав і свобод людини, адже саме вона виступає гарантією й водночас механізмом захисту всіх інших інститутів. У зв'язку із цим завдання держави вбачаємо у забезпеченні кожному, хто звернувся за судовим захистом, максимуму гарантій щодо здійснення правосуддя.

1. Конституція України від 01.01.2020. Стаття 3. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.

2. Статут ООН від 26 червня 1945 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text.

3. Рабінович П.М. Міжнародні стандарти прав людини: властивості, загальне поняття, класифікація. Вісник Національної академії правових наук України. 2016 № 1(84). С. 19-29.

4. Голубок С.А. Міжнародні правові стандарти права на судовий захист. Правознавство. 2007. № 1. С. 112-124.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

Туряк Х. Д.

*курсантка Навчально-наукового
інституту права та підготовки
фахівців для підрозділів
Національної поліції
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Саксонов В. Б.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД В УКРАЇНІ

У сучасному світі захист прав людини і основоположних свобод перестали бути компетенцією окремої держави, а стали справою всього міжнародного співтовариства, оскільки тривалий час це було важливим завданням багатьох країн світової спільноти.

Завдяки підвищеній увазі світового співтовариства авторитетними міжнародними організаціями в різний час було прийнято десятки декларацій, конвенцій і хартій. Міжнародні правові акти у сфері прав людини, що містять відповідні норми, зазвичай вважаються міжнародними стандартами.

У цілому, міжнародні стандарти прав і свобод людини характеризують як загальновизнані положення міжнародних актів обов'язкового та рекомендаційного характеру, а також принципи міжнародного права, що закріплюють фундаментальні права особистості, які мають визначальне значення для захисту людини від незаконних і необґрунтованих дій з боку держави, посадових й інших осіб, які порушують або обмежують ці права, а також виконують функцію орієнтира для всіх держав при регламентації та забезпеченні прав своїх громадян [1, с. 20].

Основу міжнародних стандартів у сфері прав людини складають Загальна декларація прав людини 1948 р. [2], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 р. [3], Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. [4] й ін. До них можна додати регіональні міжнародно-правові акти. Одним із найвідоміших з них є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод, прийнята Радою Європи 4 листопада 1950 р. [5].

Загалом, розвиток міжнародного права у цій сфері, як на універсальному, так і на регіональному рівні, призвів до виникнення всеосяжного зводу права (*corpus juris*), який складається з понад 90 міжнародних конвенцій про права людини. Система міжнародних актів про права людини включає чотири базові категорії договорів:

1. Конвенції загального характеру, що стосуються усіх або значної частки прав людини і прийняті на світовому або регіональному рівні (Пакти ООН, Європейська й Американська конвенції, а також Африканська хартія).

2. Конвенції з окремих питань, покликані захищати конкретні права людини і стосуються геноциду, військових злочинів і злочинів проти людяності, а також рабства, торгівлі людьми, примусової праці, тортур, притулку, свободи інформації, особистого життя тощо.

3. Конвенції про захист певних груп, що відповідають особливим вимогам окремих груп: біженців, осіб без громадянства, мігрантів, трудящих, жінок, дітей, комбатантів, полонених і цивільних осіб у період збройних конфліктів.

4. Конвенції, що стосуються дискримінації і покликані попередити дискримінацію за ознакою раси чи статі або дискримінацію у сферах освіти, праці та зайнятості.

Наведена вище класифікація регулярно застосовується в журналі *Human Rights Law Journal* в інформаційній колонці, присвяченій ратифікації міжнародних документів з прав людини [1, с. 44–45].

Україна, як держава-засновник Організації Об'єднаних Націй, взяла на себе зобов'язання нормативного закріплення міжнародних і регіональних стандартів прав людини й основоположних свобод у національній системі права, а також забезпечення їх реалізації та захисту. Тому іще на етапі підготовки проекту Основного Закону нашої держави ряд міжнародно-правових актів, що встановлює світові та регіональні стандарти у сфері прав і свобод людини, був покладений в основу Конституції України, зокрема включені до розділів першого «Загальні засади» й другого «Права, свободи та обов'язки людини і громадянина». Так, принцип відповідності національного законодавства міжнародним стандартам прав і свобод людини закріплений у статтях 3, 5, 6, 8, 9 Основного Закону нашої держави.

Зокрема, у ст. 3 Конституції України зазначено, що «Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю».

Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави».

У ст. 21 Основного Закону нашої держави встановлено, що «права і свободи людини є невідчужуваними та непорушними».

В ст. 22 Конституції України зазначено, що «Права і свободи людини і

громадянина, закріплені цією Конституцією, не є вичерпними. Конституційні права і свободи гарантуються і не можуть бути скасовані. При прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту та обсягу існуючих прав і свобод» [6].

Найважливішу роль у реалізації міжнародних та регіональних стандартів у цій сфері відіграє Європейський суд з прав людини, який діє відповідно до Європейської конвенції 1950 року про захист прав людини і основоположних свобод [5].

23 лютого 2006 року був прийнятий Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини» № 3477-IV. У його преамбулі зазначено: «Цей Закон регулює відносини, що виникають у зв'язку з обов'язком держави виконати рішення Європейського суду з прав людини у справах проти України; з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод і протоколів до неї; з впровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини; зі створенням передумов для зменшення числа заяв до Європейського суду з прав людини проти України» [7]. Із цього часу почався якісно новий етап у процесі реалізації міжнародних стандартів прав людини і основоположних свобод.

Таким чином, слід зазначити, що Основний Закон і конституційне законодавство нашої держави орієнтовані на міжнародно-правові стандарти у цій сфері. Значна увага приділяється також регулюванню взаємозв'язку і взаємодії норм внутрішнього та міжнародного права. Україна, дотримуючись загально визнаних принципів і норм міжнародного права, на рівні конституційного законодавства закріпила систему прав людини та основоположних свобод, а також встановила процедури забезпечення реалізації зазначених норм і захисту від протиправних посягань у цій сфері.

1. Міжнародно-правові стандарти прав людини: навч. посібник / Л. Р. Наливайко, К. В. Степаненко. Дніпро: ДДУВС, 2019. 184 с.

2. Загальна декларація прав людини: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 р. № 217 А (III). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

3. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_043.

4. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 16 грудня 1966 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042.

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: Конвенція Ради Європи від 4 листопада 1950 р. URL : http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004.

6. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

7. Про виконання рішень та застосування практики Європейського Суду з прав людини: Закон України від 23.02.2006 № 3477-IV. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15>.

Удовик І. М.

здобувач вищої освіти

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Сердюк І. А.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та історії
держави і права*

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

МІСТА-ДЕРЖАВИ: ЗАКОНОМІРНОСТІ ВИНИКНЕННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ

Найдавніші держави зазвичай виникали на соціально-економічній основі землеробського суспільства. Створення перших міст-держав відбувається у Месопотамії та Гірському Перу в IV-III тисячоліттях до н. е., створювалися вони в різний час і незалежно одне від одного. [1, с.45]

Місто-держава було селищем, де проживали общинники-землероби, відмінною рисою яких була свобода. Селилися вони не за спорідненістю, як це відбувалося раніше, за територіальним принципом. Такі об'єднання являли собою сусідні громади, а не родові. Місто-держава була адміністративно-господарським релігійним центром селища та прилеглої до нього місцевості. Основним прошарком населення у містах-державах були жерці, чиновники та вожді. Отже, такі міста були центром трьох найважливіших напрямів: ідеологічного лідерства (знаходження храму на даній території), управління міської громади.

Місто-держава мало чітку соціальну диференціацію за принципом поділу праці, за майновою ознакою, за територіальним розселенням. Почали з'являтися квартали горщиків, мідників, кравців та інших ремісників. Завдяки такому принципу виокремлюється знать, що присвоює громадські посади і передає їх за династичним механізмом від батьків дітям. Типовим засобом утворення панівних верств замість присвоєння додаткового продукту, став спадковий механізм передачі посад.

Місто-держава по відношенню до прилеглих територій виконує такі функції державного управління:

- 1) розгляд та вирішення спорів;
- 2) громадських ритуалів та обрядів;
- 3) здійснення насамперед міждержавного продуктообміну, пізніше товарообміну;

4) створення та розподіл фондів на випадки військових нападів, стихійних лих тощо;

5) управління землеробством громади;

6) організація військових походів проти інших міст-держав та захист від військових нападів виконання;

7) всі властиві головному місту держави функції [2, с. 56]

Важливі функції міст-держав вимагали розгалуженого апарату управління, яке раніше складалося із соціальних структур управління громадою, пізніше цим зайнявся утворений клас людей, що розподілив між собою виключно управлінські функції. Поступово зникла практика виборності, змінюваності вождів, воєначальників, будь-яких управлінських структур. Ранньокласове суспільство в особі міста-держави набуло структурного, політичного та територіального устрою.

Політичну форму це утворення мало в першу чергу тому, що стало висловлювати і захищати інтереси всього соціуму, торкаючись всіх груп, здійснювати зовнішні та внутрішні функції – військові походи, стягування данини тощо. [3, с.75]

Для виконання своїх управлінських функцій апарат наділявся владою, мав можливість у необхідних випадках застосовувати примус для підпорядкування інших верств населення чи окремих осіб. Це зумовило появу примусових органів: поліції, в'язниць, суду, армії та інших. Проте головне завдання державного апарату залишалася функція управління, тобто. виконання загально-соціальних цілей, наприклад регулювання виробничої діяльності, духовне життя суспільства.

Держава, як територіальне формування, відрізняється від первісного ладу, де соціальні інститути базувалися на спорідненості. Воно інтегрує населення певної території, що встановлюється територією міста – держави [4, с. 54].

У висновку можна виокремити групу визначальних факторів, завдяки яким виникли міста-держави. Соціальними передумовами виступили заміщення полігамних відносин моногамними, прояв сім'ї в особі самостійного суб'єкта промислових відносин та приватної власності. Роль економічного чинника відіграв перехід від привласнюючої економіки до виробляючої, поява приватної власності. Політичними умовами послуговували такі: поява інституту публічної влади, яка набула професійного характеру; передача посадових повноважень у спадок; становлення податкової системи для утримання державного апарату управління та примусу. Територіальний (географічний) фактор – чергування кочового способу життя осілим і консолідація суспільства на певній території, яка крім географічного значення має і соціально-політичне трактування, тобто всі особи, які перебувають на ній, підкоряються владі та законам (нормам, правилам), встановленим на визначеній території.

1. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : Підручник. / Пер. з рос. - Харків: Консум, 2006. 656 с.
2. Машков А. Проблеми теорії держави і права. Основи: курс лекцій. Київ : Четверта хвиля, 2008. 464с.
3. Мартишин О.В. Загальнотеоретичні юридичні науки та їх співвідношення // Держава право. 2004.
4. Перевалов В.Д. Теорія держави та права: підручник для бакалаврів. 3-тє вид., Випр. та доп., 2013 С. 45.

Паталаха І. О.

аспірант

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Боняк В.О.

завідувач кафедри теорії

та історії держави і права

*Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ СУДАМИ КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД ТА ПРАКТИКИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Метою даного дослідження є висвітлення проблемних аспектів застосування стандартів Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) національними судами.

17 липня 1997 року наша держава Україна ратифікувала Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод (набула чинності 11 вересня того ж року) та стала стороною цієї Конвенції. З перших рядків цього документу, а саме в преамбулі, уряди держав-підписантів проголосили спільність ідеалів, свободи і верховенства права, чим засвідчили готовність до забезпечення колективного гарантування прав, проголошених Загальною декларацією прав людини 1948 р.

Для виконання державою рішень Європейського суду з прав людини у справах проти України, у зв'язку з необхідністю усунення причин порушення Україною Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод та протоколів до неї, потребою упровадженням в українське судочинство та адміністративну практику європейських стандартів прав людини, а також для створення передумов для зменшення числа заяв до ЄСПЛ проти України, суб'єктом законотворчості 23 лютого 2006 року було прийнято Закон України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини». Саме з цього часу національні суди при розгляді справ і починають застосовувати Конвенцію та практику Суду як джерело права [1].

Таким чином, цивілізаційний розвиток європейських держав у другій половині ХХ ст. засвідчив необхідність формування наднаціональних правових стандартів, які б застосовувалися судами для належного захисту основоположних прав і свобод людини, тобто, проблема захисту таких прав вийшла за межі політики окремої національної держави. Орієнтація саме на такий підхід і був покладена в основу чергового етапу триваючої у нашій державі з 2014 р. судової реформи, яка потребує суттєвих змін у діяльності національних судів та пов'язана з необхідністю врахування кращих європейських правових цінностей, практичного досвіду реалізації стандартів Конвенції щодо основоположних прав і свобод людини, насамперед у світлі вимог статей «Право на справедливий суд» (ст. 6) та «Заборона дискримінації» (ст. 14).

Про необхідність таких змін свідчать статистичні дані ЄСПЛ: тільки у 2019 році до ЄСПЛ надійшло 8833 скарги проти держави Україна, у 2020 – 10408, а станом на 31.10.2021 р. по кількості скарг про порушення основоположних прав і свобод Україна займала 3 місце – 11 300 звернень або 15,9% від загальної кількості. «Лідером» при цьому була Російська Федерація – 16 000 звернень (22,6%), а на другому місці – Туреччина – 15 550 скарг або 21,9% від кількості усіх скарг [2, с. 60].

Серед 86 рішень Страсбурзького суду проти України за 2020 рік переважали такі:

- 1) порушення вимог ст. 5 ЄКПЛ «Право на свободу та особисту недоторканність» – 49 рішень;
- 2) недодержання ст. 3 Конвенції «Нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження або покарання» – 29 рішень;
- 3) недотримання вимог ст. 13 ЄКПЛ «Право на ефективний засіб юридичного захисту» – 18 рішень;
- 4) порушення вимог ст. 6 ЄКПЛ (у частині розгляду справи упродовж розумного строку) – 16;
- 5) ст. 6 Конвенції «Право на справедливий суд» – 10 рішень та ін. [3, с. 2].

Здійснений аналіз рішень Європейського суду з прав людини проти держави України засвідчив, що найчастіше національні суди допускають:

- порушення розумних строків розгляду справи;
- обрання запобіжного заходу або продовження строку тримання

заявника під вартою без належного обґрунтування і достатніх підстав;

- просте цитування рішень ЄСПЛ без пояснення їхнього значення для даної справи та оцінки їхньої релевантності предмету конкретного судового розгляду та ін.

Так, О. Сердюк серед типових недоліків застосування стандартів Конвенції національними судами виокремлює й такі, як:

- високий рівень декларативних, формальних посилань на практику ЄСПЛ, а також посилань, де сумнівною є наявність зв'язку Конвенції та предмету судового розгляду;

- нечітке уявлення суддів про суб'єктний склад судових спорів, щодо яких може бути застосовано ті чи інші положення Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод;

- «надмірність посилань» навіть у тих випадках, коли посилення є доречним та сумісним з предметом розгляду;

- маніпулятивне застосування практики ЄСПЛ;

- відсутність чіткого розрізнення «правових позицій ЄСПЛ («прецеденту»)» та «мотивації/аргументів ЄСПЛ у конкретній справі»;

- додаткове з'ясування доцільності використання практики ЄСПЛ у випадках, коли національний закон дає чітку та однозначну позицію [4, с. 19-24] та ін.

Отже, все вищевикладене свідчить про наявність проблемних питань застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини національними судами, вирішення яких стане важливою передумовою інтеграції нашої держави в європейський простір, слугуватиме набуттю Україною необхідних ознак правової держави, основними із яких є визнання пріоритетності прав людини у діяльності держави, довіра громадян до судів, можливості для кожного безвинятого доступу до справедливого суду, безсторонність і незалежність суду.

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини: Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV . URL . <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15#Text>.

2. Щорічний звіт про аналіз статистичних даних про результати діяльності Європейського суду з прав людини у 2020 році. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_analysis_2020_ENG.pdf

2. Звіт про кількість порушень за статтею та державою у 2020 році. URL: https://www.echr.coe.int/Documents/Stats_violation_2020_ENG.pdf

4. Сердюк О. В. Практика Європейського суду з прав людини в українських судах: прикладні аспекти. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права: зб. наук. ст. за матеріалами II Харк. міжнар.-прав. читань, Харків, 2016. Ч. 1. С. 18-25.

Смірнова І. О.

викладач кафедри теорії

та історії держави і права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ І ПРАВА ЛЮДИНИ ЯК ОСНОВА КОНСТИТУЦІЙНОГО УСТРОЮ ДЕРЖАВИ

Права людини як броня – вони захищають нас; вони як правила – говорять яким чином себе поводити; вони виступають як арбітри – ми можемо до них звертатися. Вони пропонують нам повагу і вимагають від нас ставитися з повагою до інших. Вони подібні до доброти, правди і справедливості: ми можемо мати розбіжності в думках стосовно їхнього визначення, але ми впізнаємо їх, коли бачимо, що їх порушують.

Однак права людини – це вимоги вищого рівня, які мають одну відмінність. Вони не залежать від обіцянок або гарантій іншої сторони. Право людини на життя не залежить від обіцянки іншої людини не вбивати цю людину: від цього може залежати його життя, але не право на життя. Його право на життя залежить тільки від одного: від того, що він людина.

Стаття 3 Конституції України проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку в Україні найвищою соціальною цінністю [1]. На найвищому конституційному рівні закріплюється та проголошується якісно новий підхід до розуміння взаємовідносин держави й особистості, що модифікує нові взаємовідносини між зазначеними суб'єктами, в яких на перше місце висувається людина, а не держава. Конституція України закріплює, що «права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і напрями діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження й забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави» [1].

Досвід країн-членів Європейського Союзу показує, що розвиток правової держави безпосередньо залежить від рівня розвитку громадянського суспільства, а інтереси особи зі сфери державного функціонування все більше переміщуються у сферу активізації громадянського суспільства. Однак ця закономірність не достатньо досліджена. Водночас існує певна протидія, що має двосторонній характер. Дана ситуація не може позитивно позначитися на функціонуванні організаційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина, який виступає стабілізатором правоохоронних і правозахисних відносин держави та суспільства, які розвиваються.

Існує прямий зв'язок розвитку держави, суспільства та організаційно-правового механізму забезпечення прав і свобод людини та громадянина,

який виражається в тому, що в тоталітарній державі з нестабільною політичною й економічною обстановкою не може бути досконалого організаційно-правового механізму. Основоположні права і свободи людини та громадянина – це закріплені та захищені міжнародним правом та певною державою комплекс норм і правил, які регулюють відносини людей в суспільстві. Основоположні права і свободи людини є невідчужуваними і належать кожному від народження. Реалізація прав і свобод людини та громадянина ніяк не повинна порушувати права і свободи інших осіб [3].

Отже, свобода – це така незалежність соціальних і політичних суб'єктів, яка проявляється в їх можливості робити свій вибір і діяти відповідно до особистих інтересів та мети. У сучасному світі, коли питання захисту прав людини вийшло далеко за межі кожної окремої держави, з'являється потреба у формуванні універсальних міжнародно-правових стандартів, які, в свою чергу, й вважаються основними правами людини.

На сьогодні обсяг прав і свобод людини визначається не тільки певними особливостями того чи іншого суспільства, а й розвитком загальнолюдських цінностей і культури, рівнем і ступенем інтегрованості міжнародного співтовариства. Відповідно до міжнародного законодавства всі особи, які проживають у державі-учасниці пактів або на яких поширюється юрисдикція цієї держави, набувають можливість володіти правами, передбаченими пактами, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового або іншого становища. Це зобов'язує всі держави, що приєдналися, привести своє національне законодавство відповідно до вимог пактів. Обов'язок держави забезпечувати права людини і громадянина виступає як головна телеологічна домінанта Конституції, і в цьому перш за все виявляється її могутній демократичний та гуманістичний потенціал[1].

Доцільно вважати, що, «громадянське суспільство» стає базисом демократичної держави тільки тоді, коли його інтереси й інтереси держави не протиставляються. Демократична держава повинна знімати суперечності, які виникають між нею і суспільством [3].

Реалізація на практиці конституційного положення про права людини як найвищої соціальної цінності передбачає стійкий економічний розвиток країни, наявність чіткої державної політики, яка є зорієнтованою на забезпечення прав і свобод людини. Світова практика свідчить, що перехідні періоди в розвитку держави й державності завжди були нестабільними, відрізнялись суперечністю громадських позицій і світоглядних орієнтирів.

У зв'язку з тим, що держава не забезпечує достатньою мірою реалізацію прав і свобод громадян, зростає їхня недовіра до держави і посилюється відчуження від влади. Такий стан речей є причиною суспільної апатії, яка викликана байдужістю, безвідповідальністю відповідних владних структур, дискримінацією і дискредитацією демократичних цінностей у суспільстві, що неодноразово відмічали соціологи в процесі аналізу настроїв

у суспільстві. Таким чином, нині реальний захист прав людини належить до найгостріших проблем української дійсності. Він є важливішим завданням не тільки функціонування, а й існування української державності. Тому слід мати на увазі, що забезпечити дотримання прав людини в Україні можливо тільки за допомогою ефективного реформування системи влади та дотримання комплексного підходу до забезпечення прав людини як з боку держави, так і громадянського суспільства.

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

2. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990. Відомості Верховної Ради України. 1990. № 31. Ст. 429. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Конвенція Ради Європи від 4 лист. 1950 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/go/995_004.

Закритна Є. Є.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Смірнова І. О.

*викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ, ЩО ЗДІЙСНЮЄ ОБСЄ

ОБСЄ – це найбільша регіональна організація, в рамках якої згодом була створена загальноєвропейська система колективної безпеки, яка з'єднує в єдине ціле 57 держав та має 11 партерів по співпраці. Регіон відповідальності Організації охоплює Європу, Далекий Схід, Центральну Азію, крім того, вона підтримує зв'язки різного рівня та інтенсивності низки держав інших регіонів [2].

Історія ОБСЄ веде свій початок від 1954 року. На зустрічі міністрів іноземних справ 4 держави (США, Великобританія, Франція та СРСР). СРСР вперше запропонував провести нараду з безпеки в Європі. США та інші відмовились від цієї пропозиції, через те що воно було запропоновано в якості альтернативи НАТО і не сподівалося на участь США. Проте при

покращенні політичного клімату в кінці 60-х років, держава НАТО приступили до розгляду питання про збільшення процесу розрядки міжнародної настороги в Європі [4].

Головна необхідність НАТО для проведення наради з безпеки в Європі виникла декілька років потому, але в 1971 році, при підписанні Чотиристоронньої угоди між США, Великобританією, Францією та СРСР. Після проведення первинних консультацій, зимою 1972-73 рр., в Гельсінкі відбулася перша Нарада з безпеки та співпраці в Європі, в якому брали участь 35 держав, воно завершилось підписанням Заключний акт наради в 1975 році – в підсумковому документі він встановлює принципи поведінки в трьох вимірах або так званих «трьох кошиках» (областях). Першими двома є військово-політичній та економіко-екологічний, а так само з прав людини він має політичний характер, але не являється юридично обов'язковим документом, також були зафіксовані територіальні й політичні зміни, що відбулися в Європі в результаті розгрому гітлерівської Німеччини та її союзників і післявоєнного розвитку [4].

Людський вимір має відношення до прийнятих державами-учасницями обов'язками в рамках ОБСЄ забезпечити повну повагу прав і свобод людини, признавати верховенство закону, сприяти укріпленню принципів демократії та відповідно до цього створювати, укріплювати та захищати демократичні інститути, а так само сприяти толерантності та регіоні ОБСЄ.

Згідно з актом 1975 року держави-учасниці заявили про свій намір правити у взаємних відносинах такими положеннями: суверенна рівність, повага до прав, властивих суверенітету; незастосування сили або погрози; непорушність кордонів; територіальна цілісність держав; мирне врегулювання дискусій; невтручання у внутрішні справи; повага до справ і свобод людини, охоплюючи свободу думки, совісті, релігії та переконань; рівноправність і право народів розпоряджатися своєю долею; співпраця між державами; ретельне виконання обов'язків за міжнародним правом.

Мета держав-учасниць в галузі інформаційної заміни є вільне і широке поширення всіх форм інформації, стимулювання до співпраці й галузі інформації та обмін її з іншими країнами та удосконалення умов, в яких журналісти з однієї держави-учасниці виконують свою професійну діяльність також в інших країнах-учасницях[2].

Також щодо освітньої сфери, в Заключному акті 1975 року зафіксовані наступні напрямки співпраці: поширення зв'язків; поліпшення можливості студентів, викладачів та науковців держав-учасників навчальних, культурних та наукових закладах інших держав-учасників, розвиток обмінів між цими закладами в усіх сферах, що становлять суміжний інтерес; покращення співробітництва та обміну у царині наук; стимулювання до вивчення іноземних мов; підтримання обміну навичок у сфері методів навчання, що використовуються на всіх рівнях освіти.

У галузі культури держави країни-учасниці ОБСЄ погодилися про розвиток обміну інформацією на взаємній основі з метою покращеного ознайомлення з добутками культури, покращення матеріального забезпечення обміну та поширення культурних цінностей; поліпшені сприяння доступу всіх зацікавлених осіб до установ культури; піднесення контактів і співробітництва між діячами культури; пошук нових областей і форм культурної співпраці [2].

Історичний внесок в зміцнення співпраці ОБСЄ внесла Віденська зустріч 1989 року. У Підсумковому документі Віденської зустрічі від 15 січня 1989 року держави визнають, що співпраця і гуманітарній галузі – це найважливіший чинник для зміцнення їх взаємозв'язків. Така позиція виявляє своє підтвердження в тексті Підсумкового документа. Особливу увагу в цьому документі Віденської зустрічі 1989 року приділено релігійним свободам, 11 пунктів, присвячено цій темі, прикріплено право релігійних об'єднань започатковувати та легко підтримувати масові місця богослужінь або зібрань; право кожного давати та здобувати релігійну освіту мовою на свій вибір індивідуально або суміжно з іншими [2].

Також значним досягненням держав-учасниць ОБСЄ стала опрацювання процедури співпраці, що отримала назву «Віденський механізм». У Підсумковому документі Віденської зустрічі 1989 року так само передвіщає можливість проведення та вирішення двосторонніх зустрічей держав-учасниць ОБСЄ з метою заучування та вирішення певних випадків порушення прав людини. Також вони ухвалили рішення провести 3 наради Конференції з людського виміру ОБСЄ:

1. Перша нарада пройшла в Парижі 1989 року. Було розглянуто чимало пропозицій про розширення списку прав і свобод людини, закріплених в документах ОБСЄ.

2. Наступний етап Конференції з людського виміру ОБСЄ проходив в Копенгагені в 1990 році та завершився прийняттям Заключного акту. Відповідно до цього документу, повноцінна повага до прав людини та свобод є потрібною умовою для гарантування прогресу у справі створення непорушної обставини міцного миру, безпеки, справедливості та співробітництва. Він закріплює право організовувати мирні збори й демонстрації.

3. Третім етапом стала Московська нарада 1991 року, результатом якої було зафіксовано в Підсумковому документі.

Важливим кроком у сфері гуманітарної співпраці стало створювання інституту Верховного комісара, який перш за все діяв під керівництвом Комітету старших посадових осіб, пізніше реорганізованого у Керуючу Раду. Його діяльність спрямована передусім на виявлення та швидке рішення ситуацій, зв'язаних з етнічною напруженістю, які могли б створити загрозу для світу, міцності або дружніх відносин між державами-учасницями ОБСЄ. Діючи вільно від зацікавлених сторін, Верховний комісар направляє свої місії на місця і проводить політику превентивної дипломатії на ранньому етапі

виникнення настороженості [2].

ОБСЄ є винятковою за своїм статусом: установчі документи Організації не мають юридично обов'язкового характеру, а мають політично-зобов'язуючий характер. Основоположні документи приймаються на зустрічах за участю глав держав і урядів учасників ОБСЄ [3].

У 2013 році Україна виконувала Головування в ОБСЄ, сконцентрувавши увагу Організації на таких питаннях, як визначення «заморожених» конфліктів, піднесення механізмів контролювання на озброєння, противенство транснаціональним загрозам, захисту довкілля та здійснення обов'язків в людському вимірі ОБСЄ з наголосом на свободі ЗМІ та освіти для молоді. За підсумками українського Головування на засіданні Ради міністрів закордонних справ (РМЗС) ОБСЄ в Києві 5-6 грудня 2013 року було постановлено низку важливих рішень та декларації РМЗС в усіх трьох вимірах [3].

Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) про розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ (ратифіковано Законом №1282- VII від 29.05.2014).

Уряд України в особі Міністерства закордонних справ України та ОБСЄ в особі Секретаріату ОБСЄ, беручи до уваги Рішення №1117 від 21 березня 2014 року та приєднані до нього заяви, якими Постійна Рада ОБСЄ вирішила розмістити спеціальну моніторингову місію ОБСЄ в Україні, визнаючи необхідність розпочати розміщення Місії, повністю дотримуючись принципів та зобов'язань ОБСЄ як основи тісної співпраці між Урядом та ОБСЄ, підтверджуючи окремий мандат Координатора проєктів ОБСЄ в Україні відповідно до рішення Постійної Ради ОБСЄ №295, визнаючи готовність Уряду надати, Місії та її персоналу відповідні привілеї та імунітети [1].

1. Меморандум про взаєморозуміння між Урядом України та Організацією з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) про розміщення спеціальної моніторингової місії ОБСЄ. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/975_026#n2

2. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ. 2018 р. https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf

3. Міністерство закордонних справ України <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/organizaciya-z-bezpeki-i-pivrobitnictva-v-yevropi>

4. Історія ОБСЄ <https://osce.usmission.gov/ru/our-relationship-ru/about-osce-ru/history-ru/>

Закритна К. Є.

*курсант факультету підготовки
фахівців для органів
досудового розслідування
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Смірнова І. О.

*викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ЄВРОПЕЙСЬКА СИСТЕМА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ

Європейська система захисту прав людини діє в рамках Ради Європи, система є найрозгалуженішою і найдієздатнішою, членом якої є Україна від 1995 року. В українській правозахисній системі, відповідно до частини другої статті 55 Конституції України кожному гарантується право оскарження в суді рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових осіб. Таким чином, Конституція України надає громадянам право звертатися до суду із скаргою на рішення, дії чи бездіяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб. [3]

Правозахисний механізм заснований на низці договорів, серед яких є Європейська конвенція захисту прав людини й основних свобод. Крім того, у межах Ради Європи були розроблені Європейська соціальна хартія, Європейська конвенція прав меншостей, Європейська конвенція прав дитини, Європейська конвенція запобігання катуванням. Рада Європи – була створена 5 травня 1949 року і є найбільш старою міжурядовою системою Європи, головне направлення – захист та збереження прав та основних свобод людини. Центральними органами Ради Європи, відповідно до ст. 10 Статуту Ради Європи являється, Комітет Міністрів та Консультативна асамблея, роботу яких організовує Секретаріат Ради Європи. Втім слід наголосити, що з 1994 року замість назви «Консультативна асамблея» застосовується назва «Парламентська асамблея Ради Європи» (ПАРЄ). [1]

Рада Європи в співробітництві з Європейським союзом та Організацією з безпеки і співробітництва в Європі утворює європейську систему захисту прав людини, в якій виняткове місце займає Європейська конвенція захисту прав людини і основних свобод 1950р., що, авжеж, є провідним документом прийнятим Радою Європи у сфері захисту прав і свобод людини. [2]

Виділяють основні напрями діяльності Ради Європи по захисту прав людини:

Забезпечення прав людини, які здійснює Європейський комітет з питань запобігання катувань, також, Європейський суд з прав людини. Головним правозахисним органом є Європейський суд з прав людини – створений 21 січня 1959 року для контролю за дотриманням прав і свобод людини та громадянина.

Просування прав людини реалізується перш за все Комісаром з прав людини Ради Європи.

Підтвердження рівності, різноманітності та прав вразливих груп населення. Насамперед мова йде про захист прав національних та сексуальних меншин, інвалідів, дітей, жінок та інших вразливих категорій населення.

Гарантування соціальних прав людини.

Проте у 1994 році Радою Європи було затверджено Протокол №11 до Європейської конвенції захисту прав людини, яким попередня триланкова система було замінена на єдиний орган – Європейський суд з прав людини. До складу Європейського суду з прав людини належать 47 суддів – по одному від кожної держави. Для досягнення кінцевого результату Європейський суд з прав людини наділений такою компетенцією:

Роглядати скарги щодо порушення прав і свобод людини, гарантованих відповідно до Європейської конвенції захисту прав людини та протоколами;

Трактувати і використовувати положення до Європейської конвенції захисту прав людини та протоколів до неї;

Підготовлювати консультативні за запитом Комітета Міністрів Ради Європи.

Європейський суд з прав людини має велике значення і в процесі прийняття нових членів до Європейського союзу. Адже, Європейський союз запитує спочатку саме Раду Європи, про країну, що подала заявку, і таким чином опосередковано питає суддів у Страсбурзі. Тільки якщо РЄ надає згоду, Брюссель надає країні статус офіційного кандидата та починає переговори. [2]

Майже всі європейські країни – члени Ради Європи. Рада Європи заявила про себе, як успішний захисник прав людини, не лише тому, що рішуче відстоює це питання, а у тому що організація виросла: довгий час РЄ лишалася «західноєвропейською», але після падіння Берлінської стіни до неї вже входили як західні, так і східні країни(всього 47 країн).

1. Статут Ради Європи від 05 травня 1949 року
https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001#Text.

2. Шуміло І.А. Міжнародна система захисту прав людини. Київ. 2018р.
https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/05/msc_1_copy-1.pdf.

3. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р.№ 254к/96-ВР.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254>.

Олійник Ю. В.
*викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

УДОСКОНАЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ МЕХАНІЗМІВ РЕАЛІЗАЦІЇ, ОХОРОНИ ТА ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ – ВИМОГА ЧАСУ

Кожна людина в нашій державі має можливість реалізувати своє право та в тому числі захистити його від зазіхань інших органів та осіб. Аналізуючи сучасний стан держави, та враховуючи її поступові кроки вступу до Європейського Союзу, варто звернути увагу, що найбільшого розголосу отримали саме права людини, можливості їх реалізації та захисту. Так в пріоритеті держави постає саме зазначений момент, задоволення потреб людини в повній мірі.

Права людини, що передбачені на національному рівні дає в подальшому людині можливість використовувати всі наявні механізми їх захисту. Аналіз зазначеного питання є досить актуальним для сьогодення, адже з кожним днем реалізація та охорона прав постає все гостріше, тому що безліч людей залишаються або незахищеними, або ж потребують відповідного захисту зі сторони держави, який часто не можуть отримати у зв'язку із тими або іншими підставами, які виникають на їхньому шляху. Наявні національні механізми потребують не лише аналізу, а доопрацювання для того, щоб якомога краще здійснювати охорону прав людини.

Аналіз та характеристики національних механізмів охорони, захисту та реалізації прав людини є актуальною темою, тому висвітлювалась не в одному науковому виданні та підручнику відомих зарубіжних та вітчизняних вчених. До кола науковців, які висвітлювали зазначене питання відносяться такі Лавринчук І.П., Лукашук І.І., Буткевич В.Г., Рижук Ю.М., Єльнікова М.О., Левченко К.Б., Єрмолович Г.П., Василенка В.А., та ряд інших. На основі теоретичної бази можна сформулювати чітке розуміння, що саме входить до системи міжнародних та національних механізмів, та визначити, в яких моментах її варто удосконалити або внести зміни.

Під час виникнення тих або інших правових відносин, людина потребує захисту та охорони, адже кожен відносини між особами повинні бути врегульовані відповідними нормами, які в подальшому не врегульовують їх, а їй надають кожній із сторін змогу захистити себе. На думку Опольської Н.М. під реалізацією прав і свобод людини варто розуміти форму буття прав і свобод, що зводиться до переведення соціальних благ, які закріплені нормами права, в стан їх можливого, а також дійсного

використання конкретною особою, з метою задоволення своїх різноманітних потреб та інтересів[3,с.193] Як стає зрозуміло, кожна людина або громадянин під час виникнення складних життєвих ситуацій за захистом своїх прав може звернутися до певних організацій, що наділені повноваженням щодо їх розгляду. На мою думку, для того, щоб виявити слабкі моменти механізмів захисту, охорони та реалізації прав людини, варто перш за все зрозуміти, які саме організації до них входять, і лише на основі цього аналізу визначити проблемні питання, які потребують вирішення.

Першими органами до яких звертається людина або громадянин в Україні є звичайно національні, які частіше за все діють виключно на території держави та регулюються законодавством України. Аналізуючи ряд наукових робіт та й взагалі реалії сьогодення, до складових елементів національного механізму реалізації прав людини можна віднести такі:

1.Нормативно-правові акти, що регламентують та закріплюють права людини та порядок їх реалізації, на мою думку, вони є основним і першим елементом, до якого звертається особа, в разі порушення її права, або з метою реалізації. Саме за допомогою чинного законодавства будь-яка особа може розуміти чи має вона можливість, наприклад отримати спадщину, виїхати закордон, влаштуватися до тієї або іншої організації. Норми законодавства є не лише основою національного механізму, адже різноманітні організації врегульовують свої відносини відповідними нормами, яких повинна дотримуватися і людина.

2. Засоби масової інформації, вони займають особливе значення в кожній ситуації, адже аналізуючи Інтернет ресурси, можна чітко побачити, що в разі порушення права, розголос починається від соціальних мереж і закінчуючи газетами, новинами тощо. На мою думку, ЗМІ займають важливе місце при вирішенні проблем, що виникають у зв'язку із реалізацією прав людини.

3. Громадські організації та спеціалізовані державні органи. Щодо зазначеного елемента, варто зазначити, що громадських організацій наразі досить багато і в кожній із них є окремо ціль та мета, найчастіше це захист прав окремих груп осіб, врегулювання їх діяльності відбувається відповідно до законодавства України. До спеціалізованих органів, на мою думку, варто віднести такі як суд, поліція, прокуратура тощо, тобто ті органи, до яких людина звертається в разі порушення свого права або для усунення перешкод для його реалізації. Варто звернути увагу, що суди виносять рішення, які є обов'язковими до виконання на території України відповідно до чинного законодавства [2,с.35].

4.Політичні партії та різноманітні організації. Політичні партії частіше всього і створюються з метою забезпечення прав тих або інших осіб, а от організації, можуть мати на меті захист прав власних працівників.

5.Органи державної влади та місцевого самоврядування. До національного механізму захисту та реалізації прав людини їх відносять в

обов'язковому порядку, адже на меті кожної держави, на мою думку, має бути забезпечення добробуту всіх її громадян та жителів, допомога та підтримка в реалізації прав кожної людини.

Таким чином, після аналізу структури національної системи, варто дійти до висновку, що органів, які мають на меті допомогу в реалізації прав людини є надзвичайно багато в нашій державі. Враховуючи цей момент, варто визначити основні напрямки, за які вони відповідають і зменшити кількість, проте збільшити якість надання послуг. Для прикладу можна зменшити кількість громадських організацій, які направлені на реалізацію прав інвалідів, в дану сферу включити захист зазначених населення, в тому числі включаючи всі права, які в них наявні, а також можливість захисту їх. Таким чином, громадська організація в своїй структурі повинна мати чималу кількість осіб для здійснення тих або інших повноважень, проте людина бути мати на увазі, що для захисту своїх прав вона може звернутися до саме цієї організації.

Одним із найбільш поширених засобів захисту права людини є звернення до суду, як було вже зазначено раніше суди, є одним із органів національного механізму, проте не варто і забувати такий великий європейський правозахисний орган як Європейський суд з прав людини.

Підводячи підсумки із вище сказаного, можна прийти до висновку, що на національному рівні, на мою думку, необхідно зменшити кількість органів. Проте надати їм більше повноважень для більш ефективної співпраці з громадянами та доступності для кожного, врахування законодавчим органом того, що при винесенні того або іншого законодавчого документу, варто враховувати не лише позитивні здвиги в економіці, але й перш за все вплив цього законопроекту на права людини.

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14 з Протоколами №№ 1, 4, 6, 7, 12 та 13) // Право України. 2010. № 10. С. 215–233.

2. Бисага Ю.М., Палінчак М.М., Белов Д.М., Данканич М.М. Національний механізм захисту прав людини. Ужгород, 2003. 57 С.

3. Опольська Н.М. Механізм забезпечення прав та свобод людини у динамічному вимірі. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 4. С. 191-195.

4. Малишева Ю. В. Цілеспрямовані санкції та їх застосування Радою Безпеки ООН : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11. НАН України, Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького. Київ, 2016. 253 с. URL: <http://surl.li/attri>.

Гурсєв А. В.

курсант 4 курсу

*Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної
поліції Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Олійник Ю. В.

*викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ: ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Почати варто з того, що останні зміни в галузі міжнародного права об'єктивно вимагають адекватної реакції міжнародного співтовариства для запобігання порушенням невід'ємних прав людини та держави, швидкого та постійного реагування на міжнародні злочини. В даний час можна констатувати прогрес міжнародного права в цьому напрямку, який є результатом формування однієї з найважливіших галузей - міжнародного гуманітарного права (далі - МГП) та міжнародного кримінального права (МКП).

Причини війни та ступінь її виправдання є питанням політичного характеру, яке слід розглядати окремо від об'єктивно існуючих наслідків війни у гуманітарному контексті.

Як справедливо відзначають відомі закордонні вчені Сассолі та Був'є: «Хоча збройні конфлікти заборонені, вони трапляються, і тепер визнано, що міжнародне право має враховувати цю реальність міжнародного життя, не лише борючись із нею, а й регулюючи її. Та має забезпечити мінімум людяності у цій нелюдській та беззаконній ситуації. Однак з практичних, політичних та гуманітарних причин МГП має бути однаковим для обох протиборчих сторін: як тих, хто застосовує її на законних підставах, так і тих, хто застосовує її незаконно[1, с.120].

Як ми знаємо, МГП чи право збройних конфліктів - це галузь міжнародного права, правила та принципи якого обмежують застосування насильства під час збройного конфлікту, висуваючи такі вимоги:

а) шкодувати тих, хто не приймає або припинив безпосередню участь

у бойових діях;

б) обмежити насильство до ступеня, необхідної для досягнення мети конфлікту, і може бути використане (незалежно від причин, через які конфлікт почався) тільки для ослаблення військових можливостей протилежної сторони.

В даний час МГП є однією з найбільш освітлюваних областей міжнародного права. Важливо відзначити високий рівень прихильності країн багатостороннім угодам з МГП.

У договорі МГП є два типи збройних конфліктів:

- а) міжнародні збройні конфлікти між двома чи більше державами;
- б) не міжнародні збройні конфлікти, що відбуваються між державами та недержавними збройними групами або лише між такими групами.

Міжнародні збройні конфлікти (далі МЗК) – це збройні конфлікти між двома чи більше державами.

Юридичний поріг для запуску МЗК чітко позначений і майже непорушний. Він полягає у моменті першого застосування сили між збройними силами двох держав, що знаменує початок застосування докладних положень МГП у їхній сукупності.

Враховуючи, що перша перестрілка може призвести до появи поранених солдатів і полонених та до можливого супутнього збитку для цивільного населення та об'єктів, логічно, що МГП слід застосовувати від початку бойових дій.

Крім того, норми МГП, що регулюють МЗК, завжди застосовуються у разі окупації всієї чи частини території держави, навіть якщо ця окупація не зустрічає жодного збройного опору. Такою була, наприклад, німецька окупація Данії 1940 року. Норми МГП застосовуються насамперед для захисту цивільних осіб.

Однак Україна, яка ще не стала повноправним членом Римського статуту МЗК, двічі зверталася до цього органу *ad hoc* (14 квітня 2014 р. та 8 вересня 2015 р.) для визнання юрисдикції МКП щодо злочинів проти людяності та скоєних військових злочинів на території України з 20 лютого 2014 року, без зазначення дати закінчення та незалежно від громадянства осіб, які вчинили ці злочини. Внаслідок звернень до МКП Україна повністю підпорядковується зобов'язанням держав-учасниць співпрацювати з нею, але не може користуватися ні організаційними, ні процедурними правами, наданими Римським статутом державам, які його ратифікували. Наразі, визнаючи юрисдикцію МКП, Україна має лише зобов'язання співпрацювати із судом [2, с.14].

У процесі імплементації норм МГП та МКП до чинного національного кримінального та кримінально-процесуального законодавства слід враховувати, що однією з важливих вимог для імплементації міжнародного права є використання властивих національній правовій системі структур, які не суперечать іншим положенням та зрозумілі національним

правоохоронним органам.

Таким чином, з аналізу вищевикладеного можна зробити такі висновки. По-перше, будь-який збройний конфлікт у нинішніх умовах глобалізації є серйозною загрозою для всього міжнародного співтовариства. Тому вдосконалення механізму правового регулювання збройних конфліктів та його систематизація мають враховувати сучасні міжнародні виклики та загрози. По-друге, схоже, що поточне завдання органів державної влади України – приведення чинного кримінального законодавства у відповідність до норм МГП та МКП. При цьому вибудовування повноцінних відносин між Україною та МЗК та приєднання до системи міжнародного кримінального правосуддя можливе лише шляхом ратифікації Римського статуту МКС.

1. Безкоровайний С. Види збройних конфліктів та їх правове регулювання. Юридична наука. 2014. № 3. С. 116-126.

2. Гнатівський М.М. Повага до прав людини в умовах збройного конфлікту в Україні. Застосування судами норм міжнародного гуманітарного права та стандартів захисту прав людини. Київ, 2017. 22 с.

Заблоцька А. О.

курсант 4 курсу Навчально-наукового інституту права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олійник Ю. В.

викладач кафедри теорії та історії держави і права Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

КОМІТЕТ ООН ПРОТИ КАТУВАНЬ

Ліквідація катувань у світі – одна з головних проблем, яку ООН вирішила лише через кілька років після її створення. Наразі проводяться певні дії для забезпечення належного захисту всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів ставлення і покарання.

Організацією Об'єднаних Націй протягом кількох років розроблено і

прийнято універсальні норми, закріплені зрештою в міжнародних деклараціях і конвенціях.

Поняття «катування» може набувати різного змісту, що залежить від мети його визначення.

Декларація про захист усіх осіб від катування та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження та покарання має особливу дефініцію катувань, від якої відрізняється визначення катувань у ст. 127 КК України.

Стаття 1 цієї Конвенції тлумачить термін «катування» «для цілей цієї Конвенції». Такі цілі, зокрема, визначають зобов'язання держав-учасниць у контексті запобігання та протидії катуванню. Поняття «катування» в цьому міжнародному договорі можна визначити по-різному, зокрема й у широкому сенсі; те саме стосується внутрішнього законодавства держав-учасниць Конвенції. Відповідно до цієї Конвенції, катуванням не визнається зокрема здійснення медичного чи наукового експерименту проти людини без її вільної згоди, хоча це заборонено Міжнародним пактом про громадянські та політичні права [3].

Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1984 р. прийняла Конвенцію проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів ставлення і покарання, що стало причиною завершення процесу кодифікації під час боротьби з катуваннями. Розробка цього важливого документа – не просто серія статей, низка принципів та добрих побажань, виконання та дотримання яких ніхто не гарантує. Водночас створено Комітет проти катувань – наглядовий орган, який має головним завданням забезпечувати дотримання та застосування Конвенції.

Комітет проти катувань створений 26 листопада 1987 року на першій конференції держав-учасниць Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поведження і покарання, згідно зі статтею 17 Конвенції, прийнятої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 39 / 46 від 10 грудня 1984 року.

Комітет вперше засідав у квітні 1988 року в Женеві, а після цього проводив бурхливу діяльність, яка, хоча і часто була обережна, завоювала популярність серед широкої громадськості.

Мета комітету – викоринити катування і забезпечити ефективне функціонування Конвенції проти катувань і інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження, та їх покарання [2, с. 178].

Комітет проти катувань складається з 10 членів, яких обирають терміном на чотири роки. Сесії проводяться два рази на рік. З ініціативи більшості держав-учасниць Конвенції можливе проведення і спеціальних сесій. На відміну від Комітету з прав людини, Комітет проти катувань заохочує отримання інформації, документів і письмових заяв з питань своєї діяльності від спеціалізованих установ та інших органів ООН, а також від

неурядових організацій, що мають дорадчий статус при ЕКОСОР.

Завданням Комітету проти катувань загалом є контроль дотримання Конвенції державами-учасниками. Так само, як і Комітет з прав людини, Комітет проти катувань проводить свій контроль на трьох рівнях. За ст. 19 Конвенції, Комітет повинен отримувати від держав-учасників доповіді про заходи, які було вжито на виконання своїх зобов'язань. Ст. 21 і 22 дають змогу Комітету приймати скарги від однієї держави на іншу, а також від окремих осіб. У ст. 21 Конвенції проти катувань діє той самий принцип взаємності, що і в ст.41 Пакту про громадянські і політичні права: країна, що не визнала компетенції Комітету проти катувань щодо самої себе, не може подати скаргу на державу, яка визнала цю компетенцію [1].

1. Загальна декларація прав людини. ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10.12.1948. Офіційний вісник України. 2008 р., № 93, с. 89.

2. Зубарева А. Є. Міжнародно-правовий статус Комітету ООН з прав людини: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11. Одеса, 2015. 211 с.

3. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_085.

Кізай В. А.

курсант 4 курсу

Навчально-наукового

інституту права та підготовки

фахівців для підрозділів

Національної поліції

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Олійник Ю. В.

викладач кафедри теорії

та історії держави і права

Дніпропетровського державного

університету внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ПРОФЕСІЙНУ ПРАВНИЧУ ДОПОМОГУ В УКРАЇНІ

Надзвичайно важливою гарантією визнання прав людини є те, що кожен має право на професійну правничу допомогу, яка у випадках, передбачених законом, надається безоплатно. В цей же час, кожен громадянин

на свій розсуд може обирати захисника власних прав. В даному випадку адвокатура виконує функцію повного захисту особи та надання правової допомоги громадянам в судах та інших державних органах України [1].

Статтею 59 Конституції України та статтею 16 Кодексу адміністративного судочинства (далі - КАС) встановлено, що особи, які беруть участь у справі, мають право на правову допомогу, що надається адвокатами або іншими особами в передбаченому законодавством порядку [2]. Основоположними в даному контексті є Закони України «Про соціальні послуги» та «Про безоплатну правову допомогу», в яких розшифровано термінологію таких понять як «правові послуги», «правова допомога», також визначений чіткий перелік осіб, які можуть надавати правову допомогу, її види та процес надання. Зокрема, Закон України «Про соціальні послуги» встановлює загальні правові та організаційні принципи надання юридичної допомоги особам, які перебувають в складній життєвій ситуації і нагально потребують професійної допомоги.

Важливим етапом в становленні інституту правничої допомоги, було прийняття Закону України «Про безоплатну правову допомогу», який містив в собі повний перелік правових послуг, до яких належать:

- консультація з юридичних питань та надання достовірної правничої інформації;
- формування та складення всього переліку процесуальної документації правового характеру;
- представлення повного списку інтересів особи в судах та інших державних органах;
- захист особи від обвинувачення в судовому провадженні.

Саме такий перелік правничих послуг являє собою форму юридичної допомоги, яку законодавці розуміють як надання правових послуг, спрямованих на додержання прав і свобод людини та громадянина, захист цих прав та свобод і їх відновлення в разі порушення.

Функція правничого представництва в адміністративному провадженні згідно з ч.1 ст. 16 КАС покладена виключно на адвокатуру, і частиною 3 цієї ж статті вказано, що існує безпосереднє право на безоплатну правничу допомогу, яка надається в порядку, встановленому законодавством.

Згідно з практикою застосування Європейським судом з прав людини та відповідно до статті 6 Конвенції «Про захист прав людини і основоположних свобод», надання безоплатної правничої допомоги в інтересах правосуддя повинно встановлюватися на таких підставах: складність правових та фактичних обставин справи; скрутні життєві обставини, в яких перебуває особа.

Як ми бачимо, Європейські підходи у питаннях надання безоплатної правничої допомоги полягає у нерозривному зв'язку реального права на правничу допомогу з правом на реальний доступ до суду, яке є визначальним елементом права на справедливий і відкритий розгляд протягом розумних

строків незалежним і об'єктивним судом [3, с. 201].

Правнича допомога як основоположна ідея, як предмет правового регулювання та як вид професійної діяльності являє собою реальну та невід'ємну цінність в умовах реформування демократичної і правової держави та визначальних Євроінтеграційних процесів. Право кожного громадянина на отримання професійної правничої допомоги, а отже користування послугами адвоката, як процесуальна гарантія перебувають у щільному зв'язку з правами на захист і правосуддя в цілому [4, с. 175].

Проаналізувавши чинне законодавство, робимо висновок, що правнича допомога проявляється у формах надання консультацій, роз'яснень з питань чинного законодавства, процесуального представництва особи та складання процесуальних документів.

Українське законодавство бере приклад з концептуальних положень Європейського права щодо питань професійної правничої допомоги, які гарантують право кожного на правову допомогу як в сфері адміністративного судочинства, так і в інших правових сферах. Важливим фактом є те, що встановлено можливість отримання юридичної допомоги цілком безкоштовно, що являє собою додаткову мантию реалізації принципу забезпечення правничої допомоги.

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: URL <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

2. Ясинок М.М. Кодекс адміністративного судочинства України. Науково-практичний коментар. Алерта, 2018. 522 с.

3. Яновська О. Г. Європейські стандарти надання безоплатної правової допомоги в кримінальному судочинстві: проблеми реалізації в Україні / О. Г. Яновська // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2013. № 6-1. Т. 2. С. 199-202.

4. Основи адміністративного судочинства та адміністративного права / Р.О. Куйбіда, В. І. Шишкін ; за заг. ред. Р. О. Куйбіди, В. І. Шишкіна. К. : Старий світ, 2006. 435 с.

Шупер В. В.

курсант 4-го курсу

*Навчально-наукового інституту
права та підготовки фахівців
для підрозділів Національної
поліції Дніпропетровського
державного університету
внутрішніх справ*

Науковий керівник:

Олійник Ю. В.

*викладач кафедри теорії
та історії держави і права
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ*

ТЕРИТОРІЯ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ В АСПЕКТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ

Питання території у сучасному міжнародному праві досі залишається неоднозначним і протирічним у деяких його аспектах, незважаючи на наявність численних правових механізмів вирішення територіальних спорів між державами. Територія завжди була і буде предметом конфліктів і непорозумінь, тому що для кожного народу вона є фактично життєвим простором, джерелом економічної та соціальної стабільності. До того ж, саме вона часто є вирішальним фактором у визначенні статусу держави у світі.

У міжнародному праві інститут території можна вважати тривіальним, тому що перші держави виникли близько IV тисячоліття до н.е., серед яких є цивілізація шумерів, що виникла на березі Євфрату, де він впадає в Перську затоку. Саме вони в процесі окреслення власних територій розуміли, що головною умовою їх щасливого та безтурботного процвітання є наявність великої кількості земель, на яких можна будувати, вирощувати тощо. Тому майже всі військові конфлікти в історії людства починалися саме через територіальні непорозуміння або ресурсні «Клондайки».

З розвитком медицини та покращення умов життя існування людини XXI століття значно покращилось, а тому і кількість людей на планеті значно збільшилася порівняно з попередніми століттями. До того ж, на це вплинув розвиток вектору миру у міжнародних відносинах. Останнім часом надзвичайної популярності, перш за все, у науці набуло освоєння простору за межами національної території, так званої території з міжнародним режимом: Арктики, Антарктики, космічного простору тощо.

Інститут території у міжнародному праві значну увагу приділяє питанню правового режиму території. Таким чином Земля поділяється на певні категорії: державна територія, територія з міжнародним, зі змішаним та особливим міжнародним режимом. Окремі науковці виокремлюють також нічийну територію, тобто таку, яка в майбутньому може бути об'єктом зазіхань з боку інших держав.

У поданому невеликому дослідженні буде розглянуто саме правовий режим державної території та особливості процедури міжнародного визнання суверенітету держави. Державна територія є одним із центральних правових режимів на сьогоднішній день, тому що у світі налічується 194 незалежні держави, не беручи до уваги держави з невизначеним статусом. Доречно зауважити, що юридична природа і правовий статус державної території визначається територіальним верховенством держави, його суверенною владою, що виключає здійснення будь-якої іншої іноземної влади на даній території. До того ж, вищезазначені складові правового поняття державної території закріплені в основних принципах сучасного міжнародного права, як-от: принцип суверенної рівності, територіальної цілісності, незастосування сили, непорушності кордонів. Стосовно незастосування сили, то цей припис давно вже став імперативним. Зокрема, у статті 2 Статуту ООН зазначається, що «усі Члени Організації Об'єднаних Націй розв'язують свої міжнародні суперечки мирними засобами таким чином, щоб не наражати на загрозу міжнародний мир та безпеку і справедливість». Таким чином, тут йдеться про вирішення будь-якого конфлікту шляхом перемовин, дипломатичних зустрічей тощо, але ніяк не застосуванням зброї або насильства стосовно окремих громадян. Слід звернути увагу, що сучасне суспільство є гіпергуманізованим, а тому світове товариство усвідомлює необхідність категоричної заборони будь-яких агресивних проявів та зазіхань з боку держав на інші суверенні території. Сьогодні світ наповнений цінностями, протилежними тим, які існували у XIX-XX століттях, де війна вважалася цілком виправданим знаряддям вирішення територіальних питань [1].

У ст. 18 Конституції України зазначено, що зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визначеними принципами і нормами міжнародного права [2]. Виходячи із цього, жоден зовнішньополітичний суб'єкт не повинен свавільно зазіхати на територіальну цілісність і суверенітет України як самостійної незалежної держави. В умовах російсько-українського збройного протистояння простежується нігілізм положень міжнародного права, які визнані у всьому світі та міжнародно-правових стандартів у сфері дотримання прав людини та громадянина. Аналогічно положення міжнародного права, якими регламентується правовий статус державних територій та визначено низку принципів, як-от: територіальної цілісності і недоторканності, є

непорушними. О. Тарнавський дотримується тієї позиції, що «сьогоднішнє міжнародне право – це світова система норм і принципів, яка формувалася упродовж багатьох століть, але, однак, вона не є повноцінною з тієї точки зору, що вона не передбачає відповідальності держави за розв’язаний нею регіональний конфлікт». Із даного твердження випливає, що міжнародне право декларативно зобов’язує країну до певних умов/вимог, але не встановлює дієві санкції [3]. Дослідник наголошує, що сучасна геополітична ситуація не є стабільною, про що свідчить існування збройних конфліктів та посягання окремих суб’єктів міжнародного права на мир, безпеку і міжнародний правопорядок. Це певним чином вказує на деяку відсутність впливових інститутів та дієвих механізмів щодо ретельного виконання норм та принципів міжнародного права, зокрема про охорону державних територій, виходячи із засад територіальної цілісності. Відповідно міжнародне законодавство потребує формування механізмів для притягнення до юридичної відповідальності держави-агресора за конкретні дії. Дана необхідність зумовлена сучасними збройними конфліктами, які досі тривають, держави-агресори посягають на суверенітет і державну територію. При цьому деякі конфлікти не є вирішеними тривалий час, незважаючи на наявність органів міжнародної кримінальної юстиції та певні механізми притягнення до юридичної відповідальності, які не досить ефективні та дієві.

Отже, територія у міжнародному праві досі є проблемним і протирічним інститутом, тому що в сучасному світі існують випадки порушення принципів територіальної цілісності, незважаючи на численну кількість міжнародних документів. При цьому слід констатувати, що складається критична ситуація в аспекті виконання цих домовленостей суб’єктами міжнародного права, країнами-учасниками. Це викликає необхідність формування впливових і ефективних інструментів і механізмів належного дотримання міжнародного законодавства всіма державами.

1. Статут Організації Об’єднаних Націй в редакції від 16.09.2005 № 995_010. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text (дата звернення: 20.11.2021).

2. Конституція України: закон України в редакції від 01.01.2020 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2021).

3. Тарнавський О. Нігілізм міжнародного права в умовах російсько-української війни. *Вокс, Україна. Суспільство*: офіційний веб-сайт. URL : <https://voxukraine.org/nihilism-mizhnarodnogo-prava-v-umovah-rosiisko-ukrainskoi-vijny-ua/> (дата звернення: 20.11.2021).

Наукове видання

**ПРАВА ЛЮДИНИ: МЕТОДОЛОГІЧНИЙ,
ГНОСЕОЛОГІЧНИЙ
ТА ОНТОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ**

*Матеріали
Регіональної науково-практичної конференції
(м. Дніпро, 7 грудня 2022 р.)*

Укладач – к.ю.н., доц. *Л. М. Сердюк*

Відповідальна за випуск
д.ю.н., проф. *В. О. Боняк*

Редактори, оригінал-макет, дизайн –
Є. В. Коваленко-Марченкова, А. В. Самотуга

Підп. до друку 23.09.2022 Формат 60x84/16. Друк – цифровий. Папір офісний.
Гарнітура – Times. Ум.-друк. арк. 9,56. Обл.-вид. арк. 10,25. Наклад – 30 прим.

Надруковано у Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ
49005, м. Дніпро, просп. Гагаріна, 26, rrv_vonr@dduvs.in.ua
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру ДК № 6054 від 28.02.2018.